

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 17 päivänä joulukuuta 1997 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää samaa sukupuolta olevien kumppaneiden yhteiselämään liittyvien epäkohtien poistamiseksi tarpeelliset lainsäädäntötoimenpiteet ja koordinoida eri ministeriöiden yhteistyötä asiassa.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin lainsäädäntöneuvos Markku Helin oikeusministeriöstä ja jäseniksi lainsäädäntöneuvos Désirée Söderlund oikeusministeriöstä, hallitusneuvos Maija-Leena Sarkko valtiovarainministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Riitta-Maija Jouttimäki sosiaali- ja terveysministeriöstä, erikoistutkija Risto Jaakkola Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta sekä pääsihteeri Rainer Hiltunen Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:stä.

Työryhmä kuuli asiantuntijoina lainsäädäntöneuvos Arto Kososta ulkoasiainministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Lauri Hollménia sisäasiainministeriöstä ja kouluttaja Juhani Viherlahtea SETA ry:stä. Työryhmä sai lisäksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimistolta pyytämänsä alustavan lausunnon samaa sukupuolta olevien parisuhteiden kuvaamiseen liittyvistä kielellisistä kysymyksistä.

Työryhmän määräaika päättyi 31 päivänä joulukuuta 1998, mutta määräaika pidennettiin oikeusministeriön päätöksellä 30 päivään huhtikuuta 1999 asti. Työryhmä on pitänyt 13 kokousta.

Työryhmä on tarkastellut samaa sukupuolta olevien parien lainsäädäntökohtelua kahdesta eri näkökulmasta. Yhtäältä on kiinnitetty huomiota nykyisen lainsäädännön aiheuttamiin käytännöllisiin ongelmiin ja toisaalta siihen, esiintyykö erilaisten parisuhteiden sääntelyssä sellaista erilaista kohtelua, jota ei voida hyväksyttävästi perustella. Työryhmä katsoo, että lainsäädännön nykytila ei ole kummassakaan suhteessa tyydyttävä.

Työryhmä ehdottaa, että samaa sukupuolta oleville annettaisiin mahdollisuus virallistaa parisuhteensa. Parisuhteen virallistaminen toisi sen osapuolille eräitä poikkeuksia lukuunottamatta samat oikeudet ja velvollisuudet kuin avioliiton solmiminen. Keskeiset poikkeukset liittyisivät lapsia koskeviin kysymyksiin. Parisuhteen virallistaminen ei esimerkiksi antaisi osapuolille mahdollisuutta yhteiseen lapseksiottamiseen. Luonnos parisuhteen virallistamista koskevaksi laiksi on mietinnön liitteenä.

Työryhmä ehdottaa myös, että erillisinä hankkeina selvitettäisiin, miltä osin sellaisia lakeja, joissa annetaan merkitystä avioliitonomaiselle yhteiselämälle, tulisi soveltaa myös niihin samaa sukupuolta olevien pareihin, jotka eivät virallista parisuhdettaan. Lähtökohtana tulisi tällöin pitää parisuhteiden samanlaista kohtelua niiden osapuolten

sukupuolesta riippumatta, jollei ole parisuhteen luonteesta johtuvia perusteita menetellä toisin.

Termit ja käsitteet, joilla voitaisiin kuvata samaa sukupuolta olevien perhesuhteita, eivät suomen kielessä ole toistaiseksi vakiintuneet. Tämä johtuu osaltaan siitä, että tällaiset perhesuhteet ovat olleet lainsäädännössä ja julkisessa keskustelussa paljolti näkymättömissä. Työryhmä ei ole pyrkinyt vakiinnuttamaan termistöä. Mietinnössä on päin vastoin käytetty vaihtelevasti sellaista sanastoa, joka kulloisessakin lauseyhteydessä on vaikuttanut asianmukaiselta. Näin aikaan saatu monipuolinen esimerkkiaineisto tarjoaa osaltaan mahdollisuuksia sanaston myöhemmälle kehittämiselle.

Saatuana työnsä valmiiksi työryhmä kunnioittavasti luovuttaa mietintönsä oikeusministeriölle. Mietintöön liittyy pääsihteeri Rainer Hiltusen eriävä mielipide vanhemmuutta koskevien ehdotusten osalta.

Helsingissä 10 päivänä toukokuuta 1999

Markku Helin

Désirée Söderlund

Maija-Leena Sarkko

Riitta-Maija Jouttimäki

Risto Jaakkola

Rainer Hiltunen

LAKI JA SAMAA SUKUPUOLTA OLEVIENTEN PARISUHTEET

1. Johdanto 1

- 1.1. Homo- ja biseksuaalisuudesta 1
- 1.2. Yhteiskunnan suhtautumisesta homoseksuaalisuuteen 1
- 1.3. Samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteista 2
- 1.4. Perheteroimikunnan mietintö 3
- 1.5. Kansanedustajien lakialoitteet 4

2. Lainsäädännön nykytila 6

- 2.1. Perhesuhteisiin kytketyistä oikeusvaikutuksista 6
- 2.2. Perheen käsitteestä lainsäädännössä 6
- 2.3. Perhesuhteet varsinaisessa perhelainsäädännössä 8
- 2.4. Perhesuhteet perhesidonnaisessa lainsäädännössä 10
  - 2.4.1. Sosiaalioikeus 10
  - 2.4.2. Verotus 14
  - 2.4.3. Suomen kansalaisuus, oleskeluluvan myöntäminen ja karkottaminen 16
  - 2.4.4. Läheissuhteet eräissä lunastusoikeutta ja lupaa koskevilla säännöksillä 18
  - 2.4.5. Esteellisyyssäännökset ja todistajan kieltäytymisoikeus 19
  - 2.4.6. Eräitä muita oikeudenaloja 20
- 2.5. Kansainvälis-yksityisoikeudellisia kysymyksiä 22

3. Nykytilanteen arviointia 25

- 3.1. Periaatteellisia kysymyksiä 25
- 3.2. Käytännön kysymyksiä 27
  - 3.2.1. Erotilanteet 27
  - 3.2.2. Toisen kuolema 28
  - 3.2.3. Lapset samaa sukupuolta olevien perheissä 30
  - 3.2.4. Ulkomailla rekisteröidyt parisuhteet 34
- 3.3. Lainsäädännön heijastusvaikutuksia 35

4. Perusoikeudet ja ihmisoikeudet 36

5. Oikeuskehitys eräissä muissa maissa 40

- 5.1. Johdanto 40
- 5.2. Pohjoismaat 40
  - 5.2.1. Tanska 40
  - 5.2.2. Norja 42
  - 5.2.3. Ruotsi 43
  - 5.2.4. Islanti 45

5.3. Eräät muut maat	45
5.3.1. Alankomaat	45
5.3.2. Belgia	47
5.3.3. Espanja	47
5.3.4. Ranska	50
5.3.5. Saksa	52
5.3.6. Unkari	52
5.3.7. T ekin tasavalta	52
5.4. Euroopan unioni	53
6. Epäkohtien korjaaminen - ratkaisuvaihtoehtoja	54
6.1. Yksilöllinen sääntely	54
6.2. Parisuhteita koskevan lainsäädännön ulottaminen samaa sukupuolta olevien pariin	55
7. Työryhmän ehdotukset	57
7.1. Mahdollisuus parisuhteen virallistamiseen	57
7.1.1. Virallistetun parisuhteen oikeusvaikutukset	58
7.1.2. Virallistetun parisuhteen purkaminen	59
7.1.3. Kansainvälis-yksityisoikeudelliset kysymykset	59
7.2. Virallistamattomien parisuhteiden rinnastaminen avioliitonomaisiin suhteisiin	60
7.3. Ehdotusten toteuttamisjärjestys	62
8. Ehdotusten vaikutukset	63
Eriävä mielipide	65
LIITTEET	67
1. Laki virallistetusta parisuhteesta (luonnos)	67
2. Lakeja ja asetuksia, joiden soveltamisessa perhesuhteilla on merkitystä	70
3. Sammandrag	77

1. JOHDANTO

1.1. Homo- ja biseksuaalisuudesta

Henkilöt, jotka solmivat parisuhteen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa, ovat identiteetiltään homo- tai biseksuaaleja. Homoseksuaalisuus ilmenee ainakin tunteina, käyttäytymisenä, identiteettinä, ihmissuhteena tai elämäntapana. Useimmat homoseksuaalit haluavat rakentaa rakkaussuhteen ja yhteiselämän toisen samaa sukupuolta olevan ihmisen kanssa. Sukupuoli-identiteetti voi myös muuttua ajan kuluessa. Osa ihmisistä, jotka ovat pitäneet itseään identiteetiltään yksinomaan hetero- tai homoseksuaalisena, ovat sittemmin todenneet itsessään sekä homo- että heteroseksuaalisia tunteita ja pitävät biseksuaalisuutta paremmin itseään kuvaavana terminä.

Homoseksuaalien lukumäärästä on vaikea esittää tarkkaa arviota. Tutkimustulokset ovat vaihdelleet 1-10 %:n välillä riippuen määritelmästä, kysymyksenasettelusta ja tutkimusmenetelmästä. Suomessa vuonna 1992 tehdyssä tutkimuksessa (Kontula & Haavio-Mannila (toim.): Suomalainen seksi) homoseksuaalisesta suuntautumisesta kertoi 0,7 % vastanneista, minkä lisäksi ainakin osaksi biseksuaalisesta suuntautumisesta kertoi 6,4 % vastanneista. Tutkimuksessa arvioitiin, että osa ihmisistä tutkimustilanteissa jättää kertomatta homoseksuaalisesta suuntautumisestaan. Alfred Kinseyn johdolla Yhdysvalloissa vuonna 1948 julkaistussa laajassa tutkimuksessa n. 10 % miehistä oli käyttäytynyt lähes yksinomaan homoseksuaalisesti ainakin kolmen vuoden aikana ikävuosien 15-55 välillä ja noin 4 % eli koko aikuiselämänsä yksinomaan homoseksuaalina. Viime aikoina Yhdysvalloissa tehdyt kyselyt osoittavat, että homo- ja biseksuaalisiksi itsensä määritteleviä on noin 4 % väestöstä.

1.2. Yhteiskunnan suhtautumisesta homoseksuaalisuuteen

Suhtautuminen samaa sukupuolta olevien henkilöiden väliseen rakkauteen, kiintymykseen ja seksuaalisuuteen on historian kuluessa vaihdellut kulttuurista ja ajankohdasta riippuen voimakkaan kielteisestä suhtautumisesta suhteiden luonnollisena pitämiseen. Tämän vuosisadan aikana suhtautuminen länsimaissa on muuttunut lähes samantyyppisten vaiheiden kautta kielteisestä hyväksyvään. Suomessa homoseksuaaliset teot oli kriminalisoitu vuosien 1889-1971 välisen ajan. Homoseksuaalisuutta ei enää lääketieteessä pidetä häiriönä tai sairautena; homoseksuaalisuus poistettiin sairausluokituksesta Suomessa vuonna 1981. Yhteiskunnallisten asenteiden muutosta kuvaa myös se, että vuonna 1995 säädetyssä rikoslaisissa säädettiin rangaistavaksi teoksi syrjintä homoseksuaalisuuden perusteella. Rikoslakia uudistettaessa vuonna 1998 poistettiin rikoslaisissa vielä jäljellä olleet homoseksuaalisuutta käsittelevät kohdat. Uudistuksen tultua voimaan vuoden 1999 alusta heteroseksuaaleihin ja homoseksuaaleihin sovelletaan nyttemmin samaa sukupuoliyhteyttä koskevaa suojaikärajaa (16 vuotta). Julkinen kehottaminen homoseksuaalisuuteen ei myöskään enää ole rikos. Vertailtaessa eri maiden lainsäädännön kehitystä on havaittu, että uudistuksia on monessa maassa toteutettu samantyyppisessä järjestyksessä: homoseksuaalisten tekojen dekriminalisointi,

suojaikärajojen yhdenmukaistaminen, syrjintäsuojan toteuttaminen sekä parisuhteiden ja vanhemmuuden hyväksyminen lainsäädännössä.

Myös suomalaisten yleinen suhtautuminen samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteeseen on muuttunut myönteisemmäksi. Vuonna 1992 tehdyssä tutkimuksessa 20 % miehistä ja 28 % naisista hyväksyi samaa sukupuolta olevien liitot. Tutkimuksessa testattiin suhtautumista väitteeseen: "Homoseksuaalisten pariin (miesparit ja naisparit) solmimat liitot pitäisi voida laillistaa niin kuin avioliitot?" (Kontula & Haavio-Mannila). Vuonna 1996 Taloustutkimus Oy:n tekemässä tutkimuksessa kysyttiin aluksi: "Tulisiko mielestänne homojen ja lesbojen saada solmia avioliitto?" Vastaajista 44 % oli valmis hyväksymään avioliiton solmimisoikeuden. Tämän jälkeen kielteisesti edelliseen kysymykseen vastanneille esitettiin jatkokysymys: "Entä tulisiko homojen ja lesbojen saada virallistaa parisuhteensa ilman avioliitto- ja adoptio-oikeutta ja ilman kirkollista vihkimistä?" Tutkimusyhteenvedossa todetaan, että 67 % kysymyksiin vastanneista 983 henkilöstä hyväksyi joko avioliiton tai parisuhteen virallistamisen homo- ja lesbopareille, 33 % vastanneista oli ajatusta vastaan.

1.3. Samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteista

Suomessa ei ole tuoretta tutkimustietoa samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteista. Vuonna 1982 Helsingin yliopistossa tehdyn tutkimuksen (Sievers & Stålström (toim.): Rakkauden monet kasvot) mukaan yli puolet tutkimukseen vastanneista homoseksuaaliseksi tai biseksuaaliseksi itsensä määrittelevistä eli kiinteässä parisuhteessa. Vieläkin useampi ilmaisi toiveensa elää sellaisessa parisuhteessa. Tutkimuksessa haastateltiin 1051 homo- tai biseksuaalista henkilöä eri puolilta Suomea. Naisista kiinteässä parisuhteessa eli 72 % ja miehistä 51 %. Samassa tutkimuksessa todettiin, että miehistä 10 %:lla ja naisista 13 %:lla oli lapsia. Suurin osa lesboäitien lapsista asui (60 %) äitinsä luona, mutta vain 28 % homomiesten lapsista eli isänsä luona.

Koska tutkimusaineisto on vuodelta 1982 on todennäköistä, ettei tutkimus enää täysin kuvaa nykytilannetta. On oletettavaa, ettei homoseksuaalisuutta enää koeta välttämättömäksi salata lähiympäristöltä siinä määrin kuin vielä 1980-luvun alussa. Tämä antaa paremmat mahdollisuudet myös elää homoseksuaalisessa parisuhteessa. On myös todennäköistä, että nykyisin samaa sukupuolta olevien parisuhteissa elää aikaisempaa enemmän yhteistuumin hankittuja lapsia.

Homoseksuaalien parisuhteista tehdyissä kansainvälisissä tutkimuksissa ei ole havaittu merkittäviä eroja verrattuna heteroseksuaalien parisuhteisiin. Homoseksuaalien parisuhteista on julkaistu laaja tutkimusyhteenvedo Ruotsin rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain valmistelun yhteydessä (SOU 1993:98 Del B). Yhteenvedossa todetaan, että sekä hetero- että homoseksuaalisilla pareilla voi olla monentyyppisiä parisuhteita, eikä sukupuolinen suuntautuminen näyttäisi tekevän merkittävää eroa parisuhteiden luonteeseen, lukuun ottamatta sitä, että homoseksuaalisissa parisuhteissa ei ole mies/nais vastakkainasetteluun perustuvia sukupuolirooleja. Sekä homo- että heteroseksuaaliset parisuhteet perustuvat samoihin tunteisiin: rakkauteen, lojaalisuuteen ja yhteisyyden tunteeseen. Tutkituissa parisuhteissa homoseksuaalit parit kertoivat

samoista myönteisistä kokemuksista ja toisaalta ongelmista kuin heteroseksuaalisilla pareilla on. Homoseksuaalisilla pareilla oli kuitenkin enemmän kielteisiä kokemuksia muiden suhtautumisesta heidän parisuhteeseensa kuin heteroseksuaalisilla pareilla. Ympäristön tuen puuttuminen voi tutkimuksen mukaan parisuhdekriisissä vaikuttaa siihen, että parisuhde purkautuu helpommin kuin heteroseksuaalinen parisuhde.

Homo- ja biseksuaalien perheet voivat olla monimuotoisia: perheisiin voi esimerkiksi kuulua omia tai kumppanin lapsia tai parisuhteessa elävillä puolisoilla saattaa molemmilla olla oma asunto. Varsinkin aikaisemmin samaa sukupuolta olevien parit asuivat osittain erillään muun muassa parisuhteeseen kohdistuneiden kielteisten asenteiden takia. Nykyisin yhdessä asuminen on tavanomaisinta. Parisuhteeseen liittyy vaihtelevassa määrin taloudellista yhteisyyttä, niin hetero- kuin homoseksuaalisillakin pareilla.

Vuoden 1995 väestönlaskentatietojen mukaan kahden naisen tai kahden miehen asuttamia asuntoja oli n. 1 % asunnoista. Näitä tietoja ei kuitenkaan sellaisinaan voida käyttää kuvaamaan homoseksuaalien yhdessä asumisen määrää. Luvuissa on nimittäin mukana kahden samaa sukupuolta olevan sisaruksen asuttamat asunnot. Yhdessä asuminen sinänsä ei myöskään ole osoitus parisuhteen olemassaolosta.

1.4. Perheteroimikunnan mietintö

Kysymys siitä, millä tavoin lainsäädännössä kohdellaan samaa sukupuolta olevien parisuhteita, nousi laajemman keskustelun kohteeksi vuonna 1992 perheteroimikunnan luovutettua mietintönsä oikeusministeriölle (Perheet ja laki. Perheteroimikunnan mietintö KM 1992:12). Perheteroimikunta vertaili lainsäätäjän suhtautumista erilaisiin perheteroimikuntaan ja päätyi siihen, että samaa sukupuolta olevien parisuhteet olivat muihin verrattuna erityisen poikkeavassa asemassa. Keskeinen ero oli toimikunnan mukaan siinä, että mies ja nainen voivat halutessaan solmia avioliiton, kun taas samaa sukupuolta olevilla ei ole vastaavaa mahdollisuutta sopia perhelainsäädännön piiriin tulemisesta.

Perheteroimikunta katsoi, ettei avioliiton oikeudellinen sääntely enää nykyisin pyri ylläpitämään tiettyjä eettisiä tai uskonnollisia katsomuksia, vaan sen tavoitteena on suhteen kestäessä syntyvien käytännöllisten kysymysten ratkaiseminen. Tämän vuoksi ei toimikunnan mukaan voida nähdä eettisiä tai uskonnollisia esteitä sille, että samaa sukupuolta olevien parisuhdetta säännellään ja että tällöin omaksutaan ratkaisuja, jotka muistuttavat avioliittolaissa omaksuttuja. Näillä perusteilla toimikunta päätyi ehdottamaan, että käynnistettäisiin lainvalmistelu, joka tähtää siihen, että samaa sukupuolta olevien parit voisivat halutessaan rekisteröidä parisuhteensa.

Oikeusministeriö sai perheteroimikunnan mietinnöstä pyytämänsä lausunnon kaikkiaan 40 viranomaiselta ja yhteisöltä. Vain osassa lausunnoista oli otettu kantaa parisuhteiden rekisteröintiä koskevaan ehdotukseen. Kantaa ottaneiden enemmistö piti ehdotettua lainsäädäntöä tarpeellisenä.

1.5. Kansanedustajien lakialoitteet

Yksitoista kansanedustajaa teki vuoden 1993 valtiopäivillä lakialoitteen, johon sisältyi ehdotus laiksi kahden samaa sukupuolta olevan henkilön rekisteröidystä parisuhteesta (LA 4/1993 vp). Lakialoite, jonka ensimmäisenä allekirjoittajana oli kansanedustaja Outi Ojala, tähtäsi siihen, että kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä voisi rekisteröidä parisuhteensa. Lain tarpeellisuutta perusteltiin syillä, jotka läheisesti muistuttivat perhetoimikunnan mietinnössä esitettyjä.

Parisuhteiden rekisteröintiin ja rekisteröinnin purkamiseen olisi eräin poikkeuksin sovellettu samoja säännöksiä kuin avioliiton solmimiseen ja purkamiseen. Parisuhteen rekisteröinnin oikeusvaikutukset olisivat olleet samat kuin avioliiton solmimisen. Lakialoite raukesi, sillä eduskunta ei ehtinyt käsitellä sitä ennen vuonna 1995 pidettyjä eduskuntavaaleja.

Vuoden 1996 valtiopäivillä 58 kansanedustajaa teki lakialoitteen laiksi kahden samaa sukupuolta olevan henkilön parisuhteen virallistamisesta (LA 26/1996 vp). Myös tämän lakialoitteen ensimmäisenä allekirjoittajana oli kansanedustaja Outi Ojala. Ehdotettu laki vastasi pääpiirteiltään lainsäädäntöä, joka jo tuolloin oli voimassa Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa. Virallistetun parisuhteen oikeusvaikutukset olisivat olleet aikaisemmassa lakialoitteessa ehdotettua sikäli suppeammat, että virallistetun parisuhteen osapuolia ei olisi rinnastettu aviopuolisoihin sovellettaessa lapseksiottamista koskevia säännöksiä.

Lakialoite lähetettiin valmistavasti käsiteltäväksi eduskunnan lakivaliokuntaan. Antamassaan mietinnössä lakivaliokunta totesi yleisen suhtautumisen lakialoitteeseen olevan ristiriitaista ja kahtiajakautunutta (LaVM 10/1997 vp). Lakivaliokunta totesi myös, että samaa sukupuolta olevien pariin asemaan liittyy epäkohtia, joiden korjaamiseksi tarvitaan lainsäädäntöä. Mietinnössä luetellaan seuraavat epäkohdat: (1) toista osapuolta ei välttämättä tunnusteta lähiomaiseksi, jolle sairaala tai muut viranomaiset suostuisivat antamaan tietoja, (2) parisuhteen osapuolella ei ole virallista asemaa toisen osapuolen kuolinpesässä, (3) perintövero, (4) elossa oleva parisuhteen osapuoli jää perhe-eläketurvan ulkopuolelle, (5) toisen elämäkumppanin biologisen lapsen asema on kuolemantapauksen sattuessa turvaton ja (6) lainsäädännössä käytetyn termin "perhe" tulkinta vaihtelee käytännössä virkamiehen ja asuinpaikkakunnan mukaan. Lakivaliokunnan mietinnössä samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteeseen liittyvien oikeudellisten epäkohtien korjaamista pidetään tarpeellisena. Mietinnössä painotetaan, että tällöin lähtökohtana tulee olla, ettei parisuhdetta rinnasteta avioliittoon.

Lakivaliokunta ei kuitenkaan pitänyt oikeana ratkaisuna lakialoitteen hyväksymistä. Kantaansa valiokunta perusteli sillä, että kysymyksessä on perhelainsäädännön perusteita koskettava hanke. Jotta tällaisen perusluonteisen lainsäädännön soveltaminen käytännössä onnistuisi, lainsäädännön perustana pitää valiokunnan mukaan olla hyvin laadittu, laajasti perusteltu hallituksen esitys sekä perusteellinen valiokuntakäsittely. Lisäksi tarvitaan asennemuutoksia, koulutusta ja yhteisymmärrystä, mihin ei lakialoitteen pohjalta voida valiokunnan mukaan päästä.

Lakivaliokunta päätyi siten ehdottamaan, että lakialoite hylätään ja että eduskunta hyväksyy toivomuksen, jossa hallituksen toivotaan ryhtyvän asianmukaisiin lainsäädäntötoimiin samaa sukupuolta olevien kumppaneiden yhteiselämään liittyvien oikeudellisten epäkohtien poistamiseksi. Tämä tuli sittemmin myös eduskunnan päätökseksi asiassa.

2. LAINSÄÄDÄNNÖN NYKYTILA

2.1. Perhesuhteisiin kytketyistä oikeusvaikutuksista

Perhesuhteilla on tärkeä merkitys elatuksen, hoivan ja emotionaalisen tuen antajana suhteen osapuolille. Perhesuhteiden elatus- ja hoivafunktio sekä perheissä tavallisesti vallitseva taloudellinen yhteisyys ja etujen yhtenevyys ovat antaneet aiheen perhesuhteiden huomioon ottamiseen lainsäädännössä. Perhesuhteessa eläminen vaikuttaa sen vuoksi hyvin monin eri tavoin yksilöiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin.

Perhesuhteille merkitystä antava lainsäädäntö voidaan jakaa varsinaiseen perhelainsäädäntöön ja perhesuhteet huomioon ottavaan eli perhesidonnaiseen lainsäädäntöön. Varsinainen perhelainsäädäntö sääntelee perhesuhteen osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia toisiinsa nähden, esimerkiksi osapuolten oikeutta saada elatusta toisiltaan tai oikeutta perheen omaisuuteen. Perhesuhteet huomioon ottavaan lainsäädäntöön kuuluvat puolestaan lait, joiden mukaan perhesuhteessa eläminen vaikuttaa oikeuksiin ja velvollisuuksiin, joita yksilöllä on julkista valtaa tai yleensä kolmatta tahoja kohtaan. Tämä jaottelu ei täysin vastaa sitä, miten perheoikeus on oikeustieteessä määritelty. Se on kuitenkin tarkoituksenmukainen jäsenitys kuvaamaan sitä, millä tavoin samaa sukupuolta olevien parien asema poikkeaa lainsäädännössä eri sukupuolta olevien parien asemasta.

2.2. Perheen käsitteestä lainsäädännössä

Suomen lainsäädäntö ei tunne yhtenäistä perheen määritelmää, vaan relevantti perhe- tai läheissuhde on asiayhteydestä riippuen määritelty eri tavoin. Osa lainsäädännöstä koskee ainoastaan aviopuolisoita. Muut läheissuhteet jäävät tällöin asianomaisessa laissa säädettyjen oikeuksien tai velvollisuuksien ulkopuolelle. Samaa sukupuolta olevien muodostamat parit jäävät kaikissa tapauksissa avioliittoon sitoutuvan sääntelyn ulkopuolelle, koska avioliiton solmiminen ei tällaisille pareille ole mahdollista. Eri sukupuolta olevat parikumppanit voivat sitä vastoin halutessaan yleensä solmia keskenään avioliiton, joten he voivat valita, tulevatko he sääntelyn piiriin vai jäävätkö sen ulkopuolelle.

Avioliittoihin rajoittuvan sääntelyn ohella on olemassa lainsäädäntöä, jossa naisen ja miehen eläminen keskenään *avioliitonomaisessa suhteessa* avioliittoa solmimatta rinnastetaan oikeusvaikutuksiltaan avioliittoon. Eri laeissa on toisistaan poikkeavia määritelmiä avioliitonomaisesta suhteesta eli avoliitosta. Avioliitonomaisiin olosuhteisiin ilman lisämääritteitä viitataan esimerkiksi asuinhuoneiston vuokrauksesta annetussa laissa (481/1995). Eräissä laeissa, esimerkiksi lapsilisälaissa (796/1992) on asetettu lisäedellytykseksi, että avioliitonomaisessa suhteessa eläminen on jatkuvaa ja että se tapahtuu yhteisessä taloudessa. Joidenkin lakien määritelmissä oikeusvaikutuksia annetaan vain sellaisille avioliitonomaisille suhteille, joissa suhteen osapuolet ovat aikaisemmin olleet keskenään avioliitossa tai joissa heillä on tai on ollut yhteinen lapsi. Näin on laita esimerkiksi tuloverolaissa (1535/1992). Joissakin laeissa saatetaan puolestaan edellyttää, että yhdessä elävät ovat laatineet sopimuksen keskinäisestä elatuksesta. Esimerkki viimeksi mainitusta määritelmästä on

löydettävissä tapaturmavakuutuslaista (608/1948). Joissakin määritelmissä on nimenomaisesti tarkennettu, että kyse on naisen ja miehen taikka eri sukupuolta olevien henkilöiden avioliitonomaisesta yhdessä elämisestä. Asia on näin esimerkiksi toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997) ja autoverolaissa (1482/1994).

Edellä tarkoitettujen lakien soveltamiskäytännössä samaa sukupuolta olevien henkilöiden yhdessä elämistä ei yleensä ole pidetty avioliitonomaisena suhteena. Sen vuoksi samaa sukupuolta olevien parit jäävät myös avioliitonomaista suhdetta koskevan sääntelyn ulkopuolelle. Poikkeuksen tästä muodostaa ulkomaalaislainsäädäntö, jota on selostettu tarkemmin jäljempänä jaksossa 2.4.3.

On myös lainsäädäntöä, jossa ratkaisevana tosiseikkana pidetään henkilöiden välisen suhteen läheisyyttä, perheeseen kuulumista tai yhteistä kotitaloutta. Samaa sukupuolta olevien parisuhteetkin saattavat tapauksesta riippuen mahtua näiden määrittelyjen piiriin. Myös käsite "ruokakunta", jota on käytetty asumistukilaissa (408/1975), kattaa yhdessä asuvat samaa sukupuolta olevien parit. Lainsäädännön eri perhekäsitteitä on tarkemmin käsitelty perhetoimikunnan mietinnössä Perheet ja laki (KM 1992:12).

Seuraavassa on tarkoitus lainsäädännön eri alueilta otettujen esimerkkien avulla havainnollistaa sitä, että perhesuhteet vaikuttavat nykyään hyvin monin eri tavoin yksilöiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Parisuhteet, joilla ei ole mahdollisuutta päästä perhelainsäädännön ja perhesidonnaisen lainsäädännön soveltamispiiriin, joutuvat siten monin eri tavoin toiseen asemaan kuin lainsäädännössä relevanteiksi tunnustetut parisuhteet. Tyhjentävän esityksen laatiminen siitä, millä tavoin erilaiset perhe- ja läheissuhteet otetaan huomioon lainsäädännössä, ei ole tässä yhteydessä mahdollista, sillä perhesuhteet huomioon ottavien säännösten määrä on lähes loputon. Tätä havainnollistaa mietinnön liitteenä oleva lakiluettelo (liite 2), joka on laadittu ottamalla huomioon laeissa esiintyvät tärkeimmät perhesuhteiden kuvaukset.

2.3. Perhesuhteet varsinaisessa perhelainsäädännössä

Oikeus omaisuuteen

Säännöksiä parisuhteen osapuolen oikeudesta toiselle osapuolelle kuuluvaan omaisuuteen on olemassa ainoastaan aviopuolisoita koskevana. Muihin parisuhteisiin sovelletaan yleisiä siviilioikeudellisia säännöksiä, jolloin lähtökohtana on, että kumpikin omistaa sen omaisuuden, johon hänellä on saanto.

Parisuhteen purkautuessa lakiin perustuva osapuolten omaisuuksien tasaus on mahdollinen ainoastaan, jos kumppanit olivat avioliitossa keskenään. Muissa parisuhteissa lähtökohtana on, että kumpikin osapuoli pitää omistamansa varallisuuden. Osapuolet voivat kuitenkin tehdä sopimuksia omaisuutensa jakamisesta parisuhteen purkautuessa. Tällaiset sopimukset ovat lähtökohtaisesti osapuolia sitovia yleisten varallisuus oikeudellisten periaatteiden nojalla, eikä sillä seikalla, onko kysymyksessä samaa vaiko eri sukupuolta olevien muodostama pari, ole merkitystä.

Jos sopimusta omaisuuden jaosta ei ole tehty, jakonormien puuttumisesta mahdollisesti aiheutuvia epäoikeudenmukaisia tilanteita voidaan joissakin tapauksissa korjata velvoittamalla parisuhteesta taloudellisesti hyötynyt osapuoli suorittamaan toiselle korvausta. Korkein oikeus on tapauksessa KKO 1993:168 katsonut, että avioliitonomaisessa suhteessa eläneellä oli oikeus saada suhteen toiselta osapuolelta korvaus sen vuoksi, että hän oli suhteen kestäessä kartuttanut toisen osapuolen omaisuutta tai myötävaikuttanut sen karttumiseen, koska se elatus- ja asumishyöty, jonka avopuoliso sai suhteesta, ei ollut riittävä vastike omaisuuden kartuttamisesta ja kun ei ollut pääteltävissä, että hän olisi tarkoittanut kartuttaa kumppaninsa omaisuutta siinäkin tapauksessa, että suhde päättyisi välirikoon. Ratkaisusta ilmenevää oikeusohjetta voidaan epäilemättä soveltaa myös samaa sukupuolta oleviin elämänekumppaneihin.

Oikeus perintöön ja muihin perintöoikeudellisiin etuuksiin

Lakiin perustuva oikeus periä parisuhteen toinen osapuoli koskee ainoastaan aviopuolisoita. Muunlaisessa parisuhteessa elävät voivat kuitenkin päästä aviopuolisoiden asemaa muistuttavaan oikeusasemaan tekemällä keskinäisen testamentin.

Aviopuoliso on kuolleen puolisonsa kuolinpesän osakas, jos hänellä on avio-oikeus toisen puolison omaisuuteen tai jos hän on testamentinsaaja. Vainajan muu elämänekumppani on kuolinpesän osakas vain, jos hän on testamentinsaajan asemassa. Oikeus pitää toisen osapuolen kuoltua jakamattomana hallinnassaan osapuolten yhteistä kotia ja asuntoirtoaimistoa perintökaaren 3 luvun säännösten nojalla koskee ainoastaan aviopuolisoa. Muunlaisessa parisuhteessa elävät eivät voi edes testamentilla turvata jälkeen elävälle samanlaista oikeutta, jos perittävältä jäi rintaperillisiä. Testamentilla perustettu hallintaoikeus ei näet ole suojattu rintaperillisten lakiosaoikeutta vastaan niin kuin lakiin perustuva hallintaoikeus.

Oikeus saada jäämistöstä avustusta parisuhteen toisen osapuolen kuoltua koskee perintökaaren 8 luvun säännösten mukaan ainoastaan perittävän aviopuolisoa ja kihlakumppania. Muissa parisuhteissa perittävän kanssa eläneet eivät ole oikeutettuja avustukseen.

Sukunimi

Aviopuolisoilla on lakiin perustuva oikeus ottaa yhteinen sukunimi. Vastaavaa oikeutta ei ole muussa parisuhteessa elävillä.

Elatusvelvollisuus ja oikeus elatukseen

Keskinäinen lakiin perustuva elatusvelvollisuus ja oikeus saada elatusapua toiselta osapuolelta on ainoastaan aviopareilla. Muunlaisessa parisuhteessa elävillä on mahdollisuus tehdä sopimuksia elatuksesta. Tällainen sopimus saattaa olla osapuolia sitova yleisten varallisuus oikeudellisten periaatteiden nojalla.

Vanhemmuus, huolto ja elatus

Lapsen vanhempien välinen parisuhde tai sen puuttuminen ei normaalisti ole vanhemman oikeuksiin tai velvollisuuksiin taikka vanhemmuuden määräytymiseen vaikuttava tosiseikka. Esimerkiksi isyys voidaan vahvistaa riippumatta siitä, eläkö mies parisuhteessa lapsen äidin tai jonkun muun henkilön kanssa. Jos mies on avioliitossa lapsen äidin kanssa lapsen syntyessä, isyys todetaan kuitenkin avioliiton perusteella ilman, että isyyttä on tarpeen erikseen tunnustaa. Äiti ja äidin aviomies ovat suoraan lain nojalla avioliitossa syntyneen lapsensa huoltajia. Jos lapsen äiti ja isä elävät avioliitonomaisessa suhteessa, yhteinen huoltajuus edellyttää tuomioistuimen päätöstä tai vanhempien tekemää sopimusta, jonka kunnan sosiaalihuollon viranomaisen vahvistaa. Myös samaa sukupuolta olevat parikumppanit voivat päästä perheessä elävän lapsen yhteishuoltajiksi, mutta tällöin tarvitaan aina tuomioistuimen päätös.

Yhteinen vanhemmuus lapseksiottamisen kautta on mahdollista vain aviopareille. Muut kuin avioparit eivät voi yhdessä ottaa ottolasta, mikä merkitsee, että avioliitonomaisessa suhteessa elävät nainen ja mies eivät voi yhdessä ottaa ottolasta, eikä se ole mahdollista myöskään samaa sukupuolta oleville parikumppaneille. Näissä tapauksissa ei edes ns. perheensisäinen lapseksiottaminen ole mahdollinen sellaisin vaikutuksin, että lapsesta tulee parikumppanien yhteinen. Jos avioliitossa oleva ottaa lapsekseen avopuolisonsa lapsen, vanhemmuus siirtyy näissä tapauksissa kokonaan lapseksiottajalle ja toinen lakkaa olemasta lapsen vanhempi. Tämä koskee myös tapauksia, joissa toinen samaa sukupuolta olevista elämäkumppaneista ottaa lapsekseen kumppaninsa lapsen.

Lapsen huolto ja elatus

Lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa joko lain, sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen nojalla. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) nojalla lapsen huolto voidaan tuomioistuimen päätöksellä uskoa myös muulle henkilölle kuin lapsen vanhemmalle. Lapsella voi siten oman vanhempansa ohella tai sijasta olla huoltajana esimerkiksi vanhemman samaa sukupuolta oleva elämäkumppani.

Lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) mukaan vanhemmat vastaavat lapsensa elatuksesta. Muulla henkilöllä kuin vanhemmalla ei ole velvollisuutta elättää lasta.

2.4. Perhesuhteet perhesidonnaisessa lainsäädännössä

2.4.1. Sosiaalioikeus

Sosiaalioikeuden piiriin kuuluvissa säännöksissä otetaan huomioon perhesuhteet vaihtelevin tavoin. Osa sääntelystä on yksilöllistä, jolloin yksilön perhesuhteilla ei ole merkitystä. Osassa säännöksistä otetaan huomioon se, että asianomainen henkilö elää avioliitossa, mutta jätetään muut parisuhteet vaille merkitystä. Useissa sosiaalioikeuden säännöksissä otetaan kuitenkin huomioon myös sellaisia tosiasiallisia läheisyysuhteita, jotka eivät perustu avioliiton solmimiseen.

Suomalaisen sosiaaliturvan piiriin kuuluminen

Asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetussa laissa (1573/1993) säädetään edellytyksistä, joiden nojalla henkilön voidaan katsoa kuuluvan suomalaisen sosiaaliturvan piiriin. Suomalaisen sosiaaliturvan piirissä ovat ne, jotka asuvat Suomessa. Tietyillä edellytyksillä myös ulkomailla asuva henkilö voi kuulua suomalaisen sosiaaliturvan piiriin, kuten esimerkiksi Suomen ulkomaan edustuksessa palveleva. Tällaisen henkilön perheenjäsen on myös suomalaisen sosiaaliturvan piirissä. Perheenjäsenellä tarkoitetaan puolisoa ja lapsia, joten sosiaaliturvan piiriin kuuluvan kanssa avioliitonomaisessa suhteessa elävä kumppani tai samaa sukupuolta oleva kumppani eivät parisuhteen perusteella kuulu suomalaisen sosiaaliturvan piiriin.

Sosiaalivakuutus

Kansaneläke. Kansaneläke on perhesidonnainen etuus siinä mielessä, että avioliitossa tai avioliitonomaisessa suhteessa eläminen vaikuttaa eläkkeen suuruuteen. Jos eläkkeensaaja on avioliitossa tai elää eri sukupuolta olevan henkilön kanssa avioliitonomaisessa suhteessa, eläkkeen määrä on pienempi kuin yksinäisellä henkilöllä. Toisaalta, jos eläkkeensaajalla on avio- tai avopuoliso, joka on eläkkeensaajan elatuksen varassa, kansaneläke suoritetaan korotettuna. Samaa sukupuolta olevien parisuhdetta ei sitä vastoin oteta huomioon, joten tällaisessa suhteessa elävät rinnastetaan yksin eläviin.

Perhe-eläkkeet. Yleisen perhe-eläkelain (38/1969) ja työeläkejärjestelmiin liittyvien perhe-eläkesäännösten mukaan perhe-eläkkeenä edunjättäjän kuoleman jälkeen suoritetaan leskeneläkettä. Leskeneläke on avioliittosidonnainen etuus, joten

avioliitonomaisessa suhteessa edunjättäjän kanssa elänyt tai edunjättäjän kanssa samaa sukupuolta oleva kumppani eivät ole siihen oikeutettuja.

Tapaturmavakuutuslain nojalla maksettavaan leskeneläkkeeseen on oikeus työntekijän aviopuolisolla. Aviopuoliso on rinnastetaan tapaturmavakuutuslain 23 a §:n (948/1992) mukaan sellainen henkilö, jonka kanssa työntekijä avioliittoa solmimatta jatkuvasti eli yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa ja jonka kanssa työntekijällä on tai on ollut yhteinen lapsi taikka jonka kanssa työntekijällä on viranomaisen vahvistama sopimus keskinäisestä elatuksesta. Mainitun pykälän perusteluissa todetaan, että oikeuden leskeneläkkeeseen voi synnyttää vain avioliitonomaisissa olosuhteissa eläminen eri sukupuolta olevien henkilöiden kesken (HE 128/1992 vp s. 11). Näin ollen työntekijän kanssa samaa sukupuolta oleva työntekijän elämäkumppani ei tule kysymykseen leskeneläkkeen edunsaajana.

Sosiaaliavustukset

Toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) mukaan toimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoitus on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Lain 2 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jollei hän voi tulla toimeen muulla tavoin. Toimeentulotuki on perhesidonnainen etuus. Jos hakija on perheellinen, toimeentulotuen saajana pidetään kaikkia perheen jäseniä, ja toimeentulotuen maksamista harkittaessa otetaan pääsäännön mukaan huomioon paitsi hakijan myös hänen perheenjäsentensä tulot. Perheellä tarkoitetaan lain 3 §:n mukaan "yhteistaloudessa asuvia vanhempia, vanhemman alaikäistä lasta ja ottolasta, aviopuolisoita sekä miestä ja naista, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa". Hakijaa ja hakijan kumppania, joka on hänen kanssaan samaa sukupuolta, ei siten pidetä perheenä.

Lapsilisä. Lapsilisälain (796/1992) mukaan Suomessa asuvan alle 17-vuotiaan lapsen elatusta varten maksetaan lapsilisää. Lapsilisä on perhesidonnainen etuus siinä mielessä, että yksinhuoltajan lapsesta lapsilisä maksetaan korotettuna 200 markalla kuukaudessa. Yksinhuoltajalla tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole avioliitossa eikä myöskään elä yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa toisen henkilön kanssa. Soveltamiskäytännössä avioliitonomaisen olosuhteen on katsottu olevan olemassa vain silloin, kun "toinen henkilö" on lapsilisän saajaan nähden vastakkaista sukupuolta. Jos samaa sukupuolta olevien kumppanien muodostamassa perheessä elää lapsia, he ovat siten oikeutettuja yksinhuoltajakorotukseen.

Asumistuki. Asumistukea voidaan asumistukilain (408/1975) nojalla myöntää ruokakunnalle Suomessa sijaitsevan vakinaisen asunnon asumismenojen vähentämiseksi. Asumistuen maksamista ja suuruutta harkittaessa otetaan huomioon kaikkien ruokakuntaan kuuluvien tulot. Ruokakuntaan kuuluvaksi katsotaan pääsäännön mukaan kaikki samassa asunnossa asuvat henkilöt. Sellaiset henkilöt, jotka hallitsevat osaa asunnosta vuokrasopimuksen tai muun hallintasopimuksen nojalla, katsotaan kuitenkin eri ruokakunnaksi. Tämän estämättä aina samaan ruokakuntaan kuuluviksi katsotaan samassa asunnossa asuvat aviopuolisot ja avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteistaloudessa elävät henkilöt. Samaa sukupuolta olevat yhdessä asuvat

kumppanit kuuluvat siten pääsäännön mukaan samaan ruokakuntaan, mutta mahdollisuutta järjestellä ruokakuntaan kuulumista tekemällä huoneiston osasta hallintasopimus ei ole suljettu pois.

Omaishoidon tuki. Kunta voi sosiaalihuoltolain nojalla myöntää omaishoidon tukea, jos henkilö alentuneen toimintakyvyn, sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn vuoksi tarvitsee hoitoa tai muuta huolenpitoa, joka on mahdollista järjestää hoidettavan tai hoitajan kotona. Sopimus omaishoidosta voidaan tehdä hoidettavan läheisen kanssa, joten myös hoidettavan kanssa samaa sukupuolta oleva hoidettavan kumppani tulee kysymykseen omaishoitajana.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (73/1992) mukaan kunnallisista sosiaali- ja terveystalouksista voidaan periä maksu palvelun käyttäjältä. Maksu voidaan periä henkilön maksukykyyn mukaan. Maksun suuruus on perhesidonnainen sikäli, että palvelunsaajan perheellisyys ja perheenjäsenten tulot otetaan suuruutta määrättäessä huomioon. Henkilön maksukykyä arvioitaessa ja maksun suuruutta määrättäessä voidaan lain 10 §:n mukaan ottaa huomioon henkilön eläminen yhteistaloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa, lasten eläminen samassa taloudessa, henkilön tosiasiallisista perhesuhteista johtuvat muut maksukykyyn vaikuttavat seikat sekä elatusvelvollisuus. Mainittua pykälää täydentää 10 a §, jossa säädetään lasten päivähoitomaksun suuruuteen vaikuttavista tuloista. Päivähoidosta määrättävästä maksusta päätettäessä otetaan perheen tuloina huomioon palvelun käyttäjän sekä hänen kanssaan yhteistaloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa elävän henkilön tulot. Muiden maksujen suuruuteen vaikuttavista tuloista säädetään asetuksella.

Samaa sukupuolta olevien kumppanien yhteiselämä ei siten ole palvelumaksujen kannalta merkitsevä seikka. Sama koskee myös tilannetta, jossa kumppanien muodostamassa perheessä elää lapsia. Lapsen vanhempaa pidetään yksinhuoltajana, vaikka hän yhdessä elämänkumppaninsa kanssa hoitaisi ja elättäisi lasta.

Työttömyysturva ja työmarkkinatuki

Työttömyysturvalain (602/1984) nojalla työttömällä on oikeus työttömyyspäivärahaan. Työttömän perhesuhteet eivät vaikuta päivärahan suuruuteen. Tätä päivärahaa työtön on oikeutettu saamaan enintään 500 työttömyyspäivältä neljän peräkkäisen kalenterivuoden aikana. Jos työttömyys jatkuu yli mainitun ajan, työttömällä on työmarkkinatuesta annetun lain (1542/1993) nojalla oikeus työmarkkinatukeen. Toisin kuin työttömyyspäivärahan osalta työttömän perhesuhteet vaikuttavat hänen oikeuteensa saada työmarkkinatukea. Työmarkkinatuki on nimittäin sidottu tarveharkintaan, ja tarveharkinnassa otetaan huomioon myös puolison tulot. Puolisona pidetään myös henkilöä, jonka kanssa hakija avioliittoa solmimatta jatkuvasti elää yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa. Hakijan kanssa samaa sukupuolta olevaa hakijan elämänkumppania ei pidetä puolisona eikä rinnasteta puolisoon.

2.4.2. Verotus

Verotusta koskeva sääntely on nykyään pääosin yksilösidonnaista, jolloin verovelvollisen perhesuhteet eivät yleensä vaikuta veron määrään. Tästä on kuitenkin olemassa eräitä poikkeuksia, joissa merkitystä annetaan verovelvollisen avioliitolle. Avioliittoon rinnastetaan sellainen avioliitonomainen suhde, jonka osapuolilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai jonka osapuolet ovat olleet keskenään aikaisemmin avioliitossa.

Perintö- ja lahjaverolain (378/1940) säännökset ovat perhesidonnaisia. Aviopuolisoa sekä edellä tarkoitettussa avioliitonomaisessa suhteessa elävää, joka lahjana tai perintönä saa omaisuutta toiselta puolisolta, verotetaan I veroluokan perusteella. Samaa sukupuolta olevien muodostaman parin osapuoli, joka lahjana tai testamentilla saa omaisuutta parisuhteen toiselta osapuolelta, suorittaa saannostaan veroa III veroluokan perusteella. Mainitussa luokassa vero on kolme kertaa suurempi kuin I veroluokassa. Ennen verotusta aviopuoliso ja avopuoliso saavat tehdä 40 000 markan suuruisen vähennyksen veronalaisesta perintöosuudesta. Perittävän kanssa samaa sukupuolta olevalla perittävän elämäkumppanilla ei ole oikeutta vastaavaan vähennykseen.

Puoliso ei ole velvollinen suorittamaan veroa siitä omaisuudesta, jonka hän omaisuuden osituksessa saa tasinkona entiseltä puolisoltaan tai kuolleen puolisonsa omaisuudesta. Jos sitä vastoin muu elämäkumppani saa osapuolten eron tai toisen kuoleman yhteydessä vastikkeetta omaisuutta toiselta, hän joutuu maksamaan saannostaan perintö- tai lahjaveroa.

Tuloverolaissa (1535/1992) on joitakin perhesidonnaisia säännöksiä Avio- tai avopuoliso, joka vapaaehtoisen sitoumuksen tai muun velvoitteen nojalla määrääjoin saa elatusapua entiseltä puolisoltaan, on vapautettu velvollisuudesta suorittaa tuloveroa saamastaan elatuksesta. Elatusavun saajan, joka saa elatusapua hänen kanssaan samaa sukupuolta olevalta entiseltä elämäkumppaniltaan, on sitä vastoin maksettava siitä tuloveroa.

Myös eräät tuloverolain verovähennysoikeudet ovat perhesidonnaisia. Tärkein näistä on alijäämähyvitys eli käytännössä korkovähennys. Jos verovelvolliselle ei ole määrätty verotettavasta ansiotulosta veroja tai niiden määrä ei riitä alijäämähyvityksen vähentämiseen, alijäämähyvitys tai siitä vähentämättä jäänyt määrä voidaan verovelvollisen vaatimuksesta vähentää toisen avio- tai avopuolison ansiotulosta suoritettavasta verosta. Avio- tai avopuoliso voi myös vähentää toisen puolison vapaaehtoisia eläkevakuutusmaksuja tietyin edellytyksin enintään 50 000 markkaa vuodessa.

Henkilön perhesuhteilla on myös merkitystä arvioitaessa, onko hän tuloverotuksessa oikeutettu veronmaksukyvyyn alentumisvähennykseen. Vähennyksen voi tuloverolain 98 §:n 1 momentin nojalla saada, jos verovelvollisen veronmaksukyky hänen ja hänen perheensä käytävissä olevat tulot ja varallisuus huomioon ottaen on erityisistä syistä, kuten elatusvelvollisuuden, työttömyyden tai sairauden johdosta olennaisesti alentunut. Tällöin verovelvollisen puhtaasta ansiotulosta vähennetään kohtuullinen määrä, kuitenkin enintään 8 000 markkaa. Momentissa ei määritellä mitä perheellä tarkoitetaan, mutta käytännössä perheen käsitettä on tulkittu laajasti esimerkiksi siten,

että verovelvollisen kanssa asuva verovelvollisen vanhempi on saatettu lukea perheeseen kuuluvaksi.

Yksinomaan sairaudesta johtuneiden kustannusten perusteella verovelvollisen veronmaksukyvyyn voidaan tuloverolain 98 §:n 2 momentin mukaan katsoa olennaisesti alentuneen vain, jos hänen ja hänen perheenjäsentensä yhteenlaskettujen sairauskustannusten määrä verovuonna on vähintään 4 000 markkaa ja samalla vähintään 10 prosenttia verovelvollisen tulojen yhteismäärästä. Tässä momentissa perheenjäsenellä tarkoitetaan verovelvollisen avio- tai avopuolisoa sekä alaikäisiä lapsia. Avopuolisolla tarkoitetaan henkilöitä, joilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai jotka ovat olleet keskenään aikaisemmin avioliitossa.

Tuloverolaissa on tiettyjen tulojen kohdalla puolisoita koskevia olettasäännöksiä. Esimerkiksi, jos puoliset harjoittavat yhdessä elinkeinotoimintaa tai maataloutta, yritystulon ansiotulo-osuus ja pääomatulo-osuus jaetaan puolisoitten kesken puoliksi. Jos samaa sukupuolta olevien henkilöiden muodostama pari harjoittaa yhdessä elinkeinotoimintaa tai maataloutta, kumpaakin verotetaan erikseen kumpaisenkin työ- ja pääomapanoksen perusteella.

Myös *henkivakuutusta* koskevat verotussäännökset ovat perhesidonnaisia. Henkivakuutuskorvauksen verotusta koskevat säännökset sisältyvät yhtäältä perintö- ja lahjaverolakiin sekä toisaalta tuloverolakiin. Jos henkivakuutuksen edunsaajana on vakuutetun aviopuoliso- tai avopuoliso, verotus tapahtuu pääsääntöisesti perintö- ja lahjaverolain nojalla. Vakuutuskorvaus on kuitenkin perintöverosta vapaa siltä osin kuin kunkin edunsaajan tai perillisen samasta kuolemantapauksesta johtuva korvaus on enintään 200 000 markkaa. Jos edunsaajana on perittävän leski, korvauksen verovapaa osuus saattaa nousta tätä suuremmaksi. Verosta vapaaksi osaksi katsotaan näet tällöin puolet tai vähintään 200 000 markkaa korvauksesta. Jos sitä vastoin henkivakuutuksen saajana on muu vakuutetun elämäkumppani kuin aviopuoliso tai tuloverolaissa tarkoitettu avopuoliso, suoritettu vakuutuskorvaus on koko määrältään veronalaista pääomatuloa, jolloin siitä peritään 28 %:n suuruinen vero.

Perintö- ja lahjaverolaissa on myös eräitä muita perhesidonnaisia säännöksiä. Esimerkiksi säännös siitä, että jos aviopuolisot saavat omaisuutta yhteiseen omistukseen testamentilla, määrätään perintövero sen puolison mukaan, joka on läheisintä sukua testamentin tekijälle. Avoparin ja samaa sukupuolta olevien parin osalta perintövero määrätään sen osapuolen mukaan, joka on kaukaisinta sukua testamentin tekijälle.

Eräissä muissakin kuin edellä mainituissa verolaeissa on perhesidonnaisia säännöksiä. Autoverolain (1482/1994) mukaan maahan verottomana tuotua autoa saavat ajaa vain henkilö, joka on tuonut sen maahan, hänen aviopuolionsa tai hänen toista sukupuolta oleva avopuolionsa sekä heidän naimattomat lapsensa. Auton maahan tuoneen elämäkumppani, joka on hänen kanssaan samaa sukupuolta, ei saa ajaa verottomana maahan tuotua autoa.

2.4.3. Suomen kansalaisuus, oleskeluluvan myöntäminen ja karkottaminen

Suomen kansalaisuus

Kansalaisuuslain (401/1968) mukaan ulkomaalainen voidaan hakemuksesta tietyillä edellytyksillä ottaa Suomen kansalaiseksi. Ulkomaalaisen osalta edellytetään muun muassa, että hänen asuntonsa ja kotinsa on viimeksi kuluneet viisi vuotta olleet ja edelleen on Suomessa. Jos hakija on avioliitossa Suomen kansalaisen kanssa, voidaan hänet ottaa Suomen kansalaiseksi, vaikka edellä mainitut edellytykset eivät täytyisikään hänen kohdallaan. Muunlainen perhesuhde Suomen kansalaisen kanssa ei sitä vastoin anna mahdollisuutta kansalaisuuden saamiseen yleisistä edellytyksistä poikkeavin perustein.

Oleskeluluvan myöntäminen

Ulkomaalaiselle voidaan ulkomaalaislain 18 §:n mukaan myöntää määräaikainen oleskelulupa ennen hänen Suomeen saapumistaan muun muassa sillä perusteella, että ulkomaalaisen lähiomainen asuu Suomessa. Hallituksen esityksen (HE 47/1990 vp) perustelujen mukaan lähiomaisella tarkoitetaan avio- tai avopuolisoa, alle 18-vuotiaita lapsia, vanhempia sekä muuta sukulaista, joka on täysin riippuvainen Suomessa pysyvästi asuvasta ainoasta omaisestaan. Pykälän soveltamiskäytännössä samaa sukupuolta oleva elämäkumppani on rinnastettu avopuolisoon.

Jos ulkomaalainen saapuu Suomeen ilman oleskelulupaa, hänelle voidaan ulkomaalaislain 20 §:n mukaan Suomessa myöntää oleskelulupa muun muassa sillä perusteella, että ulkomaalainen on jo ennen Suomeen saapumistaan asunut yhdessä Suomessa asuvan aviopuolisonsa kanssa tai elänyt avioliitonomaisissa olosuhteissa Suomessa asuvan henkilön kanssa. Avioliitonomaisissa olosuhteissa eläviltä on käytännössä edellytetty noin vuoden kestänyttä yhteiselämää. Säännöksen soveltamiskäytännössä samaa sukupuolta olevat kumppanit on rinnastettu avioliitonomaisissa olosuhteissa eläviin.

Eduskunnalle annettiin vuonna 1998 hallituksen esitys ulkomaalaislain muuttamisesta (HE 50/1998 vp). Eduskunta hyväksyi sen pohjalta 19.02.1999 ulkomaalaislain muuttamista tarkoittavan lain (537/1999), joka tuli voimaan 1.5.1999. Ulkomaalaisasetukseen tehtiin sen vuoksi muutos (538/1999), joka niinkään tuli voimaan 1.5.1999. Uudet säännökset mahdollistavat aiemman lain tavoin oleskeluluvan myöntämisen perhesiteen perusteella. Lain 18 b §:ään on otettu perheenjäsenen määritelmä. Sen mukaan perheenjäsenenä pidetään muun muassa Suomessa asuvan henkilön aviopuolisoa. Aviopuolisoihin rinnastetaan henkilöt, jotka jatkuvasti elävät yhteisessä kotitaloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa. Rinnastamisen edellytyksenä on kuitenkin, että yhteisasuminen on kestänyt vähintään kaksi vuotta. Yhteisasumisen kestoa koskevaa säännöstä ei kuitenkaan sovelleta, jos kumppaneilla on yhteinen lapsi. Ehdotuksen perusteluissa katsotaan, että voimassa olevan lain soveltamiskäytäntöä, jossa samaa sukupuolta olevien kumppanuussuhteet rinnastetaan avioliitonomaiseen yhteiselämään, tulisi edelleen jatkaa. Eduskunnan hallintovaliokunnan asiaa koskevassa mietinnössä (HaVM 29/1998 vp) katsotaan, ettei ulkomaalaislain tulkinnalla voida samaa sukupuolta olevia henkilöitä rinnastaa aviopuolisoihin, ja että tämä kauttaaltaan on otettava huomioon ulkomaalaislain

vastaisessa soveltamisessa. Hallintovaliokunta ei kuitenkaan ehdottanut muutoksia lakiehdotuksen 18 b §:ään. Tämän vuoksi valiokunnan mietintöön sisältyvä kannanotto ei muuttane soveltamiskäytäntöä. Käytäntö perustuu jäljempänä selostettuun korkeimman hallinto-oikeuden päätökseen (KHO 1993 A 26), jossa samaa sukupuolta olevien parisuhde on rinnastettu avioliitonomaiseen suhteeseen.

Euroopan talousalueeseen kuuluvien ja Euroopan sosiaalisen peruskirjan osapuolina olevien valtioiden kansalaisten perheenjäsenistä on oma määritelmänsä ulkomaalaislain 16 §:ssä. Sen mukaan edellä tarkoitettun henkilön perheenjäseniä ovat muun muassa hänen puolisonsa sekä hänen ja hänen puolisonsa huollettavat vanhemmat. Säännöksen tähänastisessa soveltamiskäytännössä sanan puoliso on katsottu tarkoittavan aviopuolison lisäksi myös avopuolisoa ja henkilöä, joka on samaa sukupuolta elämänkumppaninsa kanssa.

Maasta karkottaminen

Maasta karkottamista harkittaessa on otettava huomioon muun muassa asianomaisen henkilön perhesiteet. Korkein hallinto-oikeus on päätöksessään KHO 1993 A 26 katsonut, että perhesiteenä tulee kysymykseen muun muassa henkilön avioliitonomainen suhde samaa sukupuolta olevaan Suomen kansalaiseen. Tällainen kumppanuus saattaa siten muodostaa avioliittoon rinnastuvan esteen maasta karkottamiselle.

2.4.4. Läheissuhteet eräissä lunastusoikeutta ja lupaa koskevissa säännöksissä

Eräissä varallisuuden luovutustilanteissa omaisuuden saanto edellyttää viranomaisen tai yhteisön lupaa. Sen ohella on olemassa säännöksiä, joiden mukaan jollakin on etuosto- tai lunastusoikeus luovutuksen kohteena olevaan omaisuuteen. Nämä säännökset ovat usein perhesidonnaisia sillä tavoin, että lunastus- tai etuosto-oikeus ja velvollisuus hakea lupaa koskevat ainoastaan tapauksia, joissa omaisuus siirtyy perhepiirin ulkopuolelle.

Kunnalla on etuostolain (608/1977) nojalla etuosto-oikeus laissa tarkoitetun, kunnassa sijaitsevan kiinteistön kaupassa. Etuosto-oikeutta ei kuitenkaan ole, milloin ostajana on myyjän puoliso tai henkilö, joka sukulaisena voi periä myyjän taikka mainitun sukulaisen puoliso. Esimerkkinä lunastusoikeutta koskevasta vastaavankaltaisesta sääntelystä voidaan mainita merilaisissa (674/1994) säädetty laivanisännän lunastusoikeus. Jos laivaosuus siirtyy muulle kuin isännistöyhtiön toiselle laivanisännälle, jokaisella laivanisännällä on oikeus osuuden lunastamiseen. Lunastusoikeutta ei kuitenkaan ole, jos laivaosuus on siirtynyt omistajan puolisolle taikka rintaperilliselle tai tämän puolisolle.

Esimerkkinä lupaa edellyttävistä oikeustoimista voidaan mainita poronhoitolaissa (848/1990) oleva säännös, joka koskee porokarjan luovutusta. Porokarjan ostaja tai porokarjan lahjana vastaanottava tarvitsee sen mukaan saantoonsa poronhoitoalueen paliskunnan luvan. Lupa ei kuitenkaan ole tarpeen eikä paliskunnalla ole etuosto-oikeutta, jos ostaja tai lahjansaaja on porokarjan luovuttajan puoliso tai henkilö, joka sukulaisena voi periä luovuttajan, taikka mainitun sukulaisen puoliso. Vastaavankaltainen säännös on ulkomailla asuvien ja ulkomaisten yhteisöjen kiinteistönhankintojen valvonnasta annetussa laissa (1613/1992), jolla pyritään rajoittamaan rajavyöhykkeellä ja suoja-alueilla sijaitsevien kiinteistöjen sekä vapaa-ajan asunnoiksi ja virkistyskäyttöön tarkoitettujen kiinteistöjen siirtymistä ulkomailla asuvien omistukseen ja hallintaan. Ulkomailla asuva voi vain viranomaisen luvalla hankkia edellä tarkoitettuja kiinteistöjä. Lupaa ei kuitenkaan tarvita, kun kiinteistö siirtyy perintönä, testamentilla tai avio-oikeuden nojalla. Lupaa ei myöskään tarvita, kun kiinteistö siirtyy luovuttajan puolisolle tai henkilölle, joka sukulaisena voi periä luovuttajan taikka mainitun sukulaisen puolisolle. Lupaa ei myöskään tarvita, kun aviopuolisot hankkivat yhdessä kiinteistön eikä toinen heistä tarvitse lupaa kiinteistön hankkimiseen.

Edellä mainitut esimerkit osoittavat, että jos omistaja tahtoo luovuttaa omaisuuttaan elämänkumppanilleen, joka on omistajan kanssa samaa sukupuolta, seurauksena saattaa olla, että luovutusta ei voida toteuttaa tai että omaisuus joutuu etuosto- tai lunastusoikeuden käytön seurauksena toisalle kuin omistaja oli tarkoittanut. Mainittujen säännösten merkitys samaan sukupuoleen kuuluvien parikumppanien kannalta ei käytännössä ehkä ole kovinkaan suuri, mutta ne osoittavat havainnollisesti, miten moninaisissa tilanteissa parisuhteiden toisistaan poikkeava kohtelu tulee esille.

2.4.5. Esteellisyysäännökset ja todistajan kieltäytymisoikeus

Oikeudenkäymiskaaren tuomarin esteellisyyttä koskevan pykälän (13:1) mukaan tuomari on muun muassa esteellinen, kun kantajana tai vastaajana on hänen puolisonsa taikka hänen tai hänen puolisonsa sukulainen. Pykälän kirjaimellisen tulkinnan mukaan tuomari ei olisi esteellinen, jos kantajana tai vastaajana on hänen avopuolionsa tai hänen samaa sukupuolta oleva elämänkumppaninsa. On kuitenkin todennäköistä, että tällaisen tilanteen sattuessa tuomari jääväisi itsensä puolueettoman oikeudenkäynnin varmistamiseksi. Oikeuskäytäntöä asiasta ei kuitenkaan ole.

Hallintomenettelylain (598/1982) mukaan virkamies on esteellinen muun muassa, jos hänen lähisukulaisensa on asianosainen. Lähisukulaisella tarkoitetaan hallintomenettelylaissa virkamiehen lapsia, vanhempia, isovanhempia ja sisaruksia sekä näiden puolisoa ja lapsia. Lähisukulaiseen rinnastetaan virkamiehen puoliso ja virkamiehen kanssa avioliitonomaisissa oloissa elävä henkilö, heidän lapsensa, vanhempansa, isovanhempansa ja sisaruksensa, näiden puoliso ja lapset sekä virkamiehen kihlattu. Myös puolisukulaista pidetään lähisukulaisena. Hallintomenettelylain määritelmä lähisukulaisesta ei siten koske virkamiehen sellaista elämänkumppania, joka on hänen kanssaan samaa sukupuolta. Hallintomenettelylain mukaan virkamies voi kuitenkin olla esteellinen myös, jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Tämän säännöksen nojalla voidaan katsoa, että virkamies on esteellinen käsittelemään asiaa, jos virkamiehen edellä tarkoitettu elämänkumppani on siinä asianosaisena.

Todistamisesta oikeudenkäynnissä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa. Todistaja ei pääsäännön mukaan saa kieltäytyä todistamasta. Todistamaan ei kuitenkaan saa vaatia asianosaisen aviopuolisoa, kihlattua, läheistä sukulaista tai tällaisen puolisoa. Lisäksi todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voi tehdä sitä saattamatta syytteen vaaraan itseään tai toista, joka on hänen aviopuolionsa, kihlattunsa tai läheinen sukulaisensa taikka tällaisen puoliso. Mainitut säännökset eivät siten anna asianosaisen samaa sukupuolta olevalle elämänkumppanille oikeutta kieltäytyä todistamasta, mutta lienee mahdollista, että kieltäytymisoikeuden antavaa säännöstä sovellettaisiin tässä tapauksessa analogisesti.

2.4.6. Eräitä muita oikeudenaloja

Asuinhuoneiston vuokraus

Asuinhuoneiston vuokrauksesta annettuun lakiin (481/1995) sisältyvän säännöksen mukaan aviopuolisot ja henkilöt, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa, vastaavat yhteisvastuullisesti vuokrasopimuksesta johtuvista velvoitteista, jos he asuvat yhdessä vuokraamassaan tai toisen puolison vuokraamassa huoneistossa. Avio- ja avoliitto rinnastetaan toisiinsa myös vuokraoikeuden siirtoa koskevassa ja vuokralaisen kuoleman jälkeistä vuokrasuhteen jatkamista koskevassa sääntelyssä. Vuokrasopimuksen irtisanomiseen vaaditaan kummankin suostumus.

Vain aviopuolisoita koskee sitä vastoin säännös, jonka mukaan tuomioistuin voi avioeron tai yhteiselämän lopettamispäätöksen yhteydessä määrätä asuntoa enemmän tarvitsevan jatkamaan vuokrasuhdetta siitä riippumatta, onko vuokrasopimus yhteisissä vaiko vain toisen nimissä. Muiden kuin aviopuolisoiden osalta tuomioistuimella on tällainen oikeus ainoastaan, jos he ovat vuokranneet huoneiston käytettäväksi yhteisenä asuntonaan. Jos samaa sukupuolta olevat elämäkumppanit ovat vuokranneet asunnon tällä tavoin yhteisesti, tuomioistuin voi siten toisen elämäkumppanin vaatiessa antaa edellä mainitun määräyksen.

Vangin vieras

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain mukaan vangilla on oikeus vastaanottaa vieraita valvonnan alaisena. Lähiomaisten vierailut voidaan sallia ilman valvontaa. Jos vierailijan on todettu kuljettaneen tai yrittäneen kuljettaa luvattomia aineita tai esineitä vankilaan, vierailijalle voidaan antaa kielto vieraila vankilassa. Tapaamiskieltoa ei kuitenkaan voida antaa vangin lähiomaiselle. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräysten (nro 11/011/95) mukaan lähiomaisella tarkoitetaan vangin puolisoa, avopuolisoa, vanhempia, isovanhempia, lapsia ja sisaruksia. Vangin elämäkumppania, joka on hänen kanssaan samaa sukupuolta, ei mainitun määräyksen mukaan pidettäne vangin lähiomaisena.

Asianomistajan syyteoikeuden käyttäminen eräissä tapauksissa

Jos aviopuoliso on rikoksen johdosta saanut surmansa, hänen leskellään on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) mukaan oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta. Jos asianomistaja on muusta syystä kuollut, leskellä on sama oikeus kuin asianomistajalla olisi ollut esittää rikoksen johdosta syyttämispyyntö sekä nostaa syyte ja ajaa sitä. Vainajan muulla elämäkumppanilla ei siten ole vastaavanlaista oikeutta asianomistajan syyteoikeuden käyttöön tai syyttämispyyntön esittämiseen.

Televisiomaksu

Valtion televisio- ja radorahastoa koskevan lain (745/1998) mukaan jokaista käytössä olevaa televisiota kohden on suoritettava televisiomaksu. Mainittuun säännökseen on perheiden osalta tehty poikkeus, jonka mukaan perheen käytössä olevia televisioita varten tulee maksaa vain yksi maksu jokaista vakituista käyttöpaikkaa kohden. Lain mukaan perheellä tarkoitetaan yhteistaloudessa samassa asunnossa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa eläviä sekä heidän kanssaan vakituisesti asuvia

sukulaisia tai lapsia, mukaan lukien ottolapset sekä perheeseen sijoitetut lapset. Sukulaisella tarkoitetaan henkilöä, joka perintökaaren mukaan katsotaan perintöön oikeutetuksi. Poikkeus ei siten koske samaa sukupuolta olevien muodostamia pareja, joten lain kirjaimellisen tulkinnan mukaan tällaisten parien olisi suoritettava maksu jokaisesta parin kodissa olevasta televisiosta.

Ajotaidon opettamista koskeva lupa

Tieliikennelaissa (267/1981) säädetään muun muassa ajo-opetusluvan antamisesta. Lain 68 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan poliisi voi oikeuttaa henkilön, jolla on ajo-oikeus, antamaan toiselle henkilölle opetusta ajo-oikeuden saamiseksi, jos opettaja ja opetettava ovat saman perheen jäseniä. Laki ei sisällä määritelmää perheestä tai perheen jäsenestä. Joillakin paikkakunnilla on katsottu, että samaa sukupuolta olevien pari muodostaa perheen, ja näin ollen poliisi on myöntänyt parin toiselle osapuolelle luvan opettaa ajotaitoa toiselle.

Eräissä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisemassa opetusluvan saamista koskevassa oikeustapauksessa (KHO 21.11.1995 taltio 4806) muutoksenhakija vaati, että lääninhallituksen ja poliisilaitoksen kielteiset päätökset kumotaan ja että hänen hakemukseensa opetusluvan saamiseksi suostutaan. Muutoksenhakija perusteli vaatimustaan lausumalla, että hän on asunut vuodesta 1989 A:n kanssa yhdessä homoseksuaalisessa parisuhteessa, jonka vuoksi he ovat saman perheen jäseniä. Korkein hallinto-oikeus katsoi kuitenkin, ettei ole syytä muuttaa lääninhallituksen päätöstä. Korkein hallinto-oikeus toteaa päätöksensä perusteluissa, että perhettä ei tieliikennelain 68 §:n 1 momentin 2 kohdassa ole tarkemmin määritelty ja toteaa, että "kun otetaan huomioon, että kuljettajaopetus ajo-oikeuden saamiseksi annetaan pääsääntöisesti autokoulussa, kysymyksessä olevaa säännöstä on tulkittava suppeasti. Henkilöiden ei tähän nähden voida katsoa olevan saman perheen jäseniä pelkästään sillä perusteella, että he asuvat yhdessä. Myöskään seksuaalisella käyttäytymisellä ei ole säännöstä sovellettaessa merkitystä."

Potilasasiakirjat ja kuolemansyyn selvittämistä koskevat asiakirjat

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) mukaan tietyissä hoitotilanteissa on ennen hoitopäätöksen tekemistä kuultava potilaan laillista edustajaa taikka lähiomaista tai muuta läheistä. Tajuttomuuden tai muun siihen verrattavan syyn vuoksi hoidettavana olevan potilaan lähiomaiselle tai muulle hänen läheiselleen saadaan myös antaa tietoa potilaan henkilöstä ja hänen terveydentilastaan. Myös kuolemansyyn selvittämisestä annetussa laissa (459/1973) on käytetty käsitettä "läheinen". Sen mukaan kuolemansyyn selvittämistä koskeviin asiakirjoihin sisältyviä tietoja saa antaa vainajan lähiomaiselle tai muulle hänen läheiselleen.

Vaikka mainituissa laeissa samaa sukupuolta oleva elämäkumppani voidaan ottaa huomioon läheisenä, käytännössä ei näin aina tehdä. Tällaisia tilanteita syntyy erityisesti silloin, kun potilaan elämäkumppanin ja potilaan sukulaisten välillä on ristiriitoja. Potilaan sukulaiset saattavat näissä tapauksissa pyrkiä kieltämään tietojen antamisen potilaan elämäkumppanille, jolloin hoitohenkilökunta joutuu vaikeaan

tilanteeseen. Mainittuja ongelmia voidaan välttää siten, että potilas kirjallisesti nimeää henkilöt, jolle tietoja saadaan antaa. Ymmärrettävistä syistä tällaiseen myöhemmin mahdollisesti esiintulevien tilanteiden ennakointiin ei läheskään aina osata ryhtyä.

2.5. Kansainvälis-yksityisoikeudellisia kysymyksiä

Samaa sukupuolta olevat voivat nykyisin eräissä Euroopan maissa rekisteröidä parisuhteensa. Rekisteröinnin seurauksena parin osapuolet saavat rekisteröinnin toimittavassa valtiossa oikeusaseman, joka muistuttaa läheisesti aviopuolisoiden oikeusasemaa olematta kuitenkaan sen kanssa identtinen. Eurooppaan on näin syntynyt uusi oikeudellinen instituutio, rekisteröity kumppanuus tai virallistettu parisuhde. Vaikka Suomen lainsäädäntö ei tunne tätä instituutiota, sen olemassaolo saattaa kuitenkin heijastua Suomen tuomioistuimissa tai muissa viranomaisissa tehtäviin ratkaisuihin. Asia on näin erityisesti silloin, jos kumppanit tai toinen heistä muuttaa asumaan Suomeen.

Suomen lainsäädännössä ei ole säännöksiä ulkomailla virallistetun parisuhteen tunnustamisesta eikä siten myöskään tunnustamiseen liittyvistä oikeusvaikutuksista. Jos hakemus tällaisen parisuhteen tunnustamiseksi tehtäisiin Suomessa, tuomioistuin joutuisi pohtimaan, onko ulkomaisen avioliiton tunnustamista koskevia säännöksiä mahdollista soveltaa myös rekisteröityihin kumppanuussuhteisiin. Säännösten soveltamista vastaan voidaan esittää, että avioliiton on vakiintuneesti meillä ja muuallakin katsottu tarkoittavan naisen ja miehen välistä suhdetta. Rekisteröidyn kumppanuuden luonnehtiminen avioliitoksi ilman lainsäädännön nimenomaista tukea ei näyttäisi sen vuoksi mahdolliselta.

Koska virallistettua parisuhdetta ei Suomessa nykyisin voimassa olevan lainsäädännön mukaan voitane tunnustaa, sen oikeusvaikutukset jäävät täällä vähäisiksi. Vieraassa valtiossa rekisteröity parisuhde ei Suomessa muodosta avioliiton estettä, joten parisuhteen rekisteröinyt voi solmia täällä avioliiton siitä huolimatta, että virallistettu parisuhde on rekisteröinnin toimittaneen valtion lainsäädännön mukaan yhä voimassa. Tämän seurauksena voi syntyä vaikeasti arvioitavia oikeudellisia ongelmia.

Parisuhteen rekisteröinnin seurauksena kumppaneihin sovelletaan rekisteröinnin toimittaneessa valtiossa yleensä samaa varallisuusjärjestelmää, joka on voimassa aviopuolisoihin nähden. Esimerkiksi Ruotsissa tapahtuneen rekisteröinnin seurauksena kumppanille syntyy avio-oikeus toisen omaisuuteen, mikä pääsäännön mukaan merkitsee, että kumppanien omaisuus jaetaan eron sattuessa tasan heidän kesken. Koska Suomi ei tunnusta ulkomaisia rekisteröintejä, tämä seuraus ei kuitenkaan ole voimassa, jos asia tulee arvioitavaksi Suomen tuomioistuimissa.

Eräissä tapauksissa parisuhteen rekisteröiminen voi kuitenkin saada oikeusvaikutuksia Suomessa. Vieraassa valtiossa annettu päätös, jolla parikumppani on tuomittu maksamaan toiselle elatusapua, voitaneen Suomessa panna täytäntöön, jos päätös kuuluu Luganon sopimuksen (SopS 44/1993) soveltamisalaan. Luganon sopimuksessa ei näet ole nimenomaista mainintaa, joka rajoittaisi sopimuksen koskemaan vain tiettyjen henkilöiden, esimerkiksi vanhemman ja lapsen välistä tai aviopuolisoiden

keskinäistä elatusvelvollisuutta. Pohjoismaisessa elatusavun perimistä pakkotoimin koskevassa sopimuksessa samoin kuin ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetussa laissa (370/1983) elatukseen oikeutettujen piiri on sitä vastoin rajattu siten, ettei niiden soveltaminen täytäntöönpanossa tule kysymykseen.

Luganon sopimuksen toimivaltamääräyksiä voitaneen vastaavasti soveltaa täällä vireille pantuun elatusavun vahvistamista koskevaan asiaan, jolla parikumppani vaatii toiselta elatusta vieraassa valtiossa rekisteröidyn parisuhteen nojalla. Suomen tuomioistuinten toimivalta määräytyy tällöin sopimuksen 2 ja 5 artiklan nojalla. Luganon sopimuksessa ei ole sovellettavaa lakia koskevia määräyksiä. Myöskään Suomen autonomisessa lainsäädännössä ei ole lainvalintasäännöksiä, joita voitaisiin soveltaa, kun on kyse elatusavun vahvistamisesta rekisteröidyn parisuhteen nojalla. Ilmeisesti ainoa mahdollisuus on tällöin soveltaa analogisesti samoja lainvalintaperiaatteita, joita eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain (379/1929) 14 §:n 1 momentin mukaan sovelletaan aviopuolisoihin. Tästä seuraisi, että elatusapu voidaan täällä tuomita, jos kumppaneiden yhteisen kansalaisuusvaltion laki tai, heidän ollessa eri valtioiden kansalaisia, kumppaneiden kansalaisuusvaltion laki antaa mahdollisuuden elatusavun vahvistamiseen rekisteröidyn parisuhteen nojalla. Kysymys rekisteröinnin voimassaolosta, joka on esikysymyksen luontoinen elatusavun vahvistamiseen nähden, arvioitaisiin tällöin elatukseen sovellettavan lain nojalla.

Jos rekisteröidyn parisuhteen osapuoli kuolee, ja kysymys oikeudesta perintöön tulee arvioitavaksi Suomen oikeusjärjestyksen nojalla, siihen sovelletaan vakiintuneeksi katsottavan tavanomaisoikeudellisen oikeusohjeen mukaan perittävän kansalaisuusvaltion lakia. Jos perittävä oli kuollessaan jonkin Pohjoismaan kansalainen ja hänellä oli kuollessaan asuinpaikka toisessa Pohjoismaassa, oikeus häneltä jääneeseen perintöön määräytyy kuitenkin ns. pohjoismaisen perintösopimuksen mukaan.

Jos edellä mainittujen lainvalintanormien perusteella on sovellettava Suomen lakia, on selvää, että henkilöllä, joka eli rekisteröidyssä parisuhteessa perittävän kanssa, ei ole perintöoikeutta tämän jälkeen. Suomen laki tulee pohjoismaisen perintösopimuksen mukaan sovellettavaksi muun muassa silloin, kun perittävällä oli viiden viimeisen elinvuotensa aikana yhtäjaksoisesti kotipaikka Suomessa. Toisessa Pohjoismaassa parisuhteensa rekisteröineet saattavat siten menettää oikeuden periä toisensa muuttamalla Suomeen.

Jos perimyksen on Suomen lainvalintanormien mukaan sovellettava sellaisen vieraan valtion lakia, jonka mukaan rekisteröidyillä kumppaneilla on oikeus periä toisensa, voitaneen pitää mahdollisena, että myös esikysymys, toisin sanoen kysymys rekisteröidyn kumppanuuden voimassaolosta ratkaistaisiin edellä mainitun vieraan valtion lain nojalla. Tämän tulkinnan mukaan Alankomaissa asianmukaisesti rekisteröity kumppanuus tuottaisi kumppaneille oikeuden periä toisensa, jos perimyksen tulee sovellettavaksi Alankomaiden laki. Tätä vastaava oikeus perintöön olisi olemassa myös pohjoismaisen perintösopimuksen piiriin kuuluvissa tapauksissa

silloin, kun muussa Pohjoismaassa kumppanuutensa rekisteröineet jonkin Pohjoismaan kansalaiset ovat asuneet yhtäjaksoisesti Suomessa vähemmän kuin viisi vuotta ennen toisen kuolemaa. Eloonjäänyt voi näet tässä tapauksessa vaatia pohjoismaisen perintösopimuksen 1 artiklan nojalla, että perimyksen sovelletaan vainajan kansalaisuusvaltion lakia, jolloin myös kysymys rekisteröinnin voimassaolosta määräytyisi edellä esitetyn mukaan tuon valtion lain nojalla.

Johtopäätöksenä edellä esitetystä voidaan todeta, että ulkomailla virallistettu parisuhde saa Suomessa vain murto-osan niistä oikeusvaikutuksista, joita siihen liittyy virallistamisen toimittaneessa valtiossa.

3. NYKYTILANTEEN ARVIOINTIA

3.1. Periaatteellisia kysymyksiä

Harvinaisia poikkeuksia lukuunottamatta perhelainsäädännössä ja perhesidonnaisessa lainsäädännössä ei oteta lainkaan huomioon samaan sukupuoleen kuuluvien parisuhteita. Tällaiset parisuhteet eivät siten saa osakseen sitä suojaa, joka muille parisuhteille annetaan, eikä niihin myöskään liity sellaisia velvollisuuksia, joita muille asetetaan parisuhteen perusteella.

Samaa sukupuolta olevien parisuhteet eivät funktioiltaan eroa muista parisuhteista. Kaikki parisuhteet, siitä riippumatta millaiseen seksuaalisuuteen ne perustuvat, tuottavat parikumppaneille turvaa, hellyyttä ja emotionaalista tyydytystä. Useissa parisuhteissa muodostuu myös yhteinen kotitalous tai laajempikin taloudellinen yhteisyys, eivätkä samaa sukupuolta olevien parisuhteet muodosta poikkeusta.

Se, että lainsäädännössä annetaan merkitystä perhesuhteille, johtuu edellä mainituista perheen funktioista. Esimerkiksi avioliittolaki sääntelee yhteiseen kotitalouteen kuuluvan omaisuuden käyttöä ja yhteisen kotitalouden jakamista avioliiton purkauduttua. Lesken perintöoikeus ja lesken eläkkeet pyrkivät puolestaan turvaamaan lesken aseman vakautta kuolemantapauksen sattuessa. Esteellisyyttä koskevat säännökset perustuvat taasen ajatukseen, että kukaan ei kykene puolueettomasti ratkaisemaan asioita, joissa hänelle läheinen ihminen on osapuolena. Perhesuhteiden sääntely ei sitä vastoin yhdessäkään tapauksessa perustu siihen, että suhteessa toteutetaan tietyn tyyppistä seksuaalisuutta. Tämän vuoksi ei ole asiallisia syitä sille, että samaa sukupuolta olevien parisuhteet jätetään sivuun perhesuhteille merkitystä antavan lainsäädännön soveltamispiiristä.

Kun nainen ja mies tahtovat perustaa perheen, yhteiskunta antaa heille mahdollisuuden solmia avioliiton ja siten tahdonilmaisullaan hyväksyä sen, että heihin sovelletaan säännöksiä, jotka on laadittu parisuhteissa esiintyviä oikeudellisia ongelmia ja parisuhteen purkautumistilanteita ajatellen. Tällaiset parit voivat siten itse päättää, haluavatko he tulla täysimittaisesti perhelainsäädännön piiriin, vai tyytyvätkö he siihen, että heihin sovelletaan avioliitonomaisia suhteita koskevaa, aviopuolisoihin verrattuna huomattavasti rajoitetumpaa sääntelyä. Samaa sukupuolta olevien pareilla ei ole valinnan mahdollisuutta eikä vähäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta pääsyä myöskään

avioliitonomaisia suhteita koskevan lainsäädännön piiriin. Heidän ainoa keinonsa oikeudellisesti varautua kysymyksiin, jotka saattavat myöhemmin tulla parisuhteessa esille, on laatia sopimuksia ja muita vastaavia yksityisoikeudellisia tahdonilmaisuja. Se, että osapuolet asetetaan tilanteeseen, jossa he joutuvat sopimuksen vastapuolina valvomaan etujaan, on outoa siihen nähden, että aviopuolisoiden ei edellytetä tähän kykenevän. Tällaisten järjestelyjen mahdollisuudet rajoittuvat lisäksi kysymyksiin, joista osapuolet voivat vapaasti sopia tai määrätä, eivätkä siten kata moniakaan niistä kysymyksistä, jotka muiden parisuhteiden osalta on lailla säännelty. Samaa sukupuolta olevien pareihin suhtaudutaan siten toisin kuin muihin pareihin. Erilaiselle kohtelulle ei näytä mahdolliselta löytää hyväksyttäviä perusteita.

Avioliiton solmimisella on paitsi käytännöllistä, myös symbolimerkitystä. Avioliitto tarjoaa puolisoiden yhteiselämälle yhteiskunnan hyväksymät ja arvokkaiksi koetut puitteet. Samaa sukupuolta olevien pareille ei ole tarjolla vastaavia puitteita, mikä osaltaan viestii sitä, että yhteiskunta ei tunnusta tällaisten suhteiden huomattavaa merkitystä parin osapuolten kannalta. Yhteiskunnan selkeän hyväksynnän puuttuminen saattaa myös yhtenä osatekijänä vaikuttaa haitallisesti yleisiin asenteisiin, jotka koskevat homoseksuaalisuutta, tai ainakin hidastaa asenteiden myönteistä kehittymistä.

Homoseksuaaliset parit, jotka tuntevat yhteiselämänsä arvon, kokevat asiantilan perustellusti epäoikeudenmukaiseksi. Parisuhteen virallistaminen on monin tavoin merkittävä tapahtuma. Paitsi oikeudellisesti merkittävä toimenpide se on viesti ympäristölle rakkaudesta, sitoutumisesta ja yhteenkuuluvuudesta. Julkisen vallan toimittamana se ilmentää myös yhteiskunnan ja todistajina olevien lähiomaisten tukea parisuhteelle.

3.2. Käytännön kysymyksiä

Jos pidetään lähtöoletuksena, että nykyinen parisuhdelainsäädäntö on sisällöltään yleisesti ottaen perusteltu ja tarkoituksenmukainen sekä yhteiskunnan että parien kannalta, jokainen soveltamistilanne, jossa samaa sukupuolta olevien parisuhteen todetaan jäävän lainsäädännön ulkopuolelle, näyttäytyy epäkohtana. Kysymys on tällöin siitä, että parisuhteen osapuolet eivät saa niitä oikeuksia, jotka heille yhdenvertaisen kohtelun periaatteen mukaan kuuluisivat, tai että heillä ei ole niitä velvollisuuksia toisiaan tai yhteiskuntaa kohtaan, jotka muille pareille on katsottu kohtuulliseksi asettaa. Seuraavassa otetaan kuitenkin esille vain eräitä keskeisiä käytännön tilanteita. Tarkoituksena on arvioida, millä tavoin lainsäädäntö näissä tilanteissa tukee ja suojaa parisuhteen osapuolia. Perhelainsäädäntö on yleensä tarpeellisimmillaan perhettä koskevan kriisin yhteydessä. Seuraavassa keskitytään sen vuoksi tilanteisiin, joissa parisuhde purkautuu eron tai toisen osapuolen kuoleman johdosta. Lisäksi tarkastellaan kysymyksiä, jotka koskevat samaa sukupuolta olevien perheessä elävien lasten aseman järjestämistä.

3.2.1. Erotilanteet

Avioliittolaki sisältää säännöksiä, jotka tähtäävät siihen, että puolisoiden omaisuus voidaan eron sattuessa jakaa oikeudenmukaisesti. Omaisuuden ositusta koskevissa

säännöksissä on pyritty oikeasuhteisesti ottamaan huomioon erilaiset jaossa merkittävät näkökohdat, kuten osapuolen panokset yhteiseen talouteen, osapuolen tarve saada varallisuutta elämänsä jatkamiseksi eron jälkeen sekä pyrkimys mahdollisuuksien mukaan turvata yhteiselämän kestäessä muodostunutta taloudellista asemaa.

Samaa sukupuolta olevien pareilla ei ole pääsyä tuon sääntelyn piiriin. Ainoa mahdollisuus varautua tulevaisuudessa mahdollisesti esiin tuleviin ongelmiin on laatia sopimuksia omaisuuden jaosta mahdollisessa erotilanteessa. Tällaiset sopimukset saattavat olla päteviä yleisten varallisuus oikeudellisten säännösten mukaan, mutta ongelmia voi aiheutua siitä, että ne eivät ole tehokkaita osapuolten velkoihin nähden. Sopimukseen perustuva saanto saattaa lisäksi vero-oikeudellisesti olla lahja, mistä aiheutuu saajalle velvollisuus maksaa lahjaveroa. Aviopuolisoiden välinen tasinkosaanto on sitä vastoin verovapaa.

Sopimusjärjestelyjen merkitystä osapuolten suojana heikentää myös se, että tarvittavat sopimukset jäävät helposti tekemättä, mikä on ymmärrettävää tunnesiteeseen perustuvissa suhteissa. Ei ole löydettävissä perusteita sille, että samaa sukupuolta olevilta parikumppaneilta edellytetään aloitteellisuutta asioissa, joissa muille parikumppaneille on tarjolla valmis normisto.

Avioliiton purkautuessa puoliset voivat saada tuomioistuimen päätöksen siitä, kumpi puolisoista saa siirtymävaiheen ajaksi jäädä asumaan puolisoitten yhteiseen kotiin. Puoliso voidaan myös väliaikaisesti oikeuttaa käyttämään toiselle puolisolle kuuluvaa irtainta omaisuutta. Yhteiskunta pyrkii tällä tavoin huolehtimaan siitä, että erilleen muuttamistilanteessa välttämättömät ratkaisut voidaan tehdä järkevästi ja heikompi osapuolta suojaten. Samaa sukupuolta olevien pareilla ei ole tällaista mahdollisuutta.

Samaa sukupuolta olevilla parikumppaneilla ei myöskään ole mahdollisuutta pyytää tuomioistuimelta pesänjakajaa toimittamaan omaisuuksiensa erottelua. Erottelun oikeellisuutta ei sen vuoksi voida myöskään saattaa moitekanteella tuomioistuimen harkittavaksi. Erottelun oikeudenmukaista tulosta varmistamassa ei ole liioin olemassa kohtuullistamissäännöksiä. Osapuoli, joka etsii oikeussuojaa kohtuuttomaksi kokemaansa erottelua vastaan, joutuu muotoilemaan oikeussuojapyyntönsä kanteiksi, jotka koskevat parempaa oikeutta tiettyyn esineeseen tai omistusoosuuden suuruutta siihen, perusteettoman edun palauttamista taikka saamatta jääneen hyödyn korvaamista. Mahdollisuudet ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon parisuhteen kestäessä ilmenneitä taloudellisesti vaikuttavia seikkoja ovat näiden kanteiden yhteydessä selvästi huonommat kuin tapauksissa, joissa voidaan kanteella pyytää erottelun kohtuullistamista.

3.2.2. Toisen kuolema

Solmimalla avioliiton naisen ja miehen muodostamat parit saavat perintöoikeuden toisiinsa nähden. Jos kuolleella puolisoilla oli rintaperillisiä eikä leski siten ole lähin perillinen, leskellä on oikeus pitää kuolemaansa saakka käytössään puolisoitten yhteisenä kotina käytetty asunto, jollei lesken omaan varallisuuteen kuulu hänen kodikseen sopivaa asuntoa. Lesken oikeus asunnon käyttöön pienentää siten

rintaperillisten lakiosia. Leskeä suojataan lisäksi perintökaaren 8 luvussa olevin avustussäännöksin.

Samaa sukupuolta olevilla parikumppaneilla ei ole vastaavaa mahdollisuutta päästä perillisasemaan toisiinsa nähden. Oikeus yhteisen kodin käyttöön kumppanin kuoltua tai oikeus kuolinpesästä maksettavaan avustukseen eivät myöskään koske samaa sukupuolta olevien parisuhteita.

Kun parikumppani kuolee, tulee toimitettavaksi omaisuuksien erottelu eloon jääneen osapuolen ja vainajan kuolinpesän kesken. Aviopuolisoiden omaisuuksien erottelussa käytössä olevia kohtuullistamissäännöksiä ei tällöin voida soveltaa. Erottelua toimittamaan ei myöskään voida määrätä pesänjakajaa, puolueetonta henkilöä, jonka ratkaisut voidaan moiteteitse saattaa tuomioistuimen arvioitaviksi. Tällaiseen olisi useassa tapauksessa tarvetta, sillä erottelun yhteydessä syntyy helposti riitaisuuksia. Erityisen alttiita riitojen syntymiselle ovat tapaukset, joissa vainajan lakimääräiset perilliset, esimerkiksi sedät ja tädit tai sisarusten lapset, eivät vainajan eläessä pitäneet häneen mitään yhteyttä, mutta haluavat nyt perintönsä. Eloon jäänyt osapuoli kokee ymmärrettävästi epäoikeudenmukaiseksi sen, että kumppaneiden yhteisesti omistama asunto joudutaan myymään ja asuntoirtaimisto jakamaan tällaisten perillisten jakovaateiden tyydyttämiseksi.

Osa edellä mainituista ongelmista voidaan ratkaista siten, että parikumppanit laativat keskinäisen testamentin. Parikumppanin hyväksi tehty ns. yleistestamentti tuo testamentinsaajalle osakkaan aseman kuolinpesässä. Testamentilla voidaan myös syrjäyttää lakimääräisten perillisten perintöoikeus rintaperillisten lakiosavaateita kuitenkin lukuunottamatta.

Mahdollisuuden turvata eloon jääneen kumppanin asema testamentilla liittyy toisaalta omat rajoituksensa. Jos vainajalta jäi rintaperillisiä, testamentilla ei välttämättä voida järjestää eloonjääneelle yhtä hyvää asemaa kuin minkä aviopuoliso saa suoraan lain nojalla. Tämä johtuu siitä, että jälkeen elävälle testamentilla annettu käyttöoikeus asuntoon väistyy lakiosaoikeuden tieltä lesken asumisoikeuden sitä vastoin rajoittaessa lakiosaa. Lisäksi on huomattava, että testamentin saajana oleva parikumppani joutuu maksamaan perintöveron, jota määrättäessä ei sovelleta puoliso vähennystä koskevaa säännöstä (PervL 12 §) ja jossa asteikkovero on kolminkertainen aviopuolison maksamaan verrattuna. Tosiasiassa veroseuraamus voi olla vieläkin epäsuhtaisempi, sillä samaa sukupuolta olevilla ei ole pääsyä aviopuolisoiden varallisuusjärjestelmään. Jälkeen elävälle ei tästä syystä voi siirtyä omaisuutta verovapaasti tasinkona.

Eloon jääneen kumppanin toimeentulo-ongelmia saattaa kärjistä myös se, että parikumppaneilla ei ole pääsyä perhe-eläkejärjestelmiin eikä pakollisiin ryhmähenkivakuutusjärjestelyihin, toisin sanoen etuuksiin, joista nainen ja mies pääsevät osallisiksi avioliiton solmimalla. Kumppanin kuolemasta aiheutuva elatuksen vähentyminen ei siten tule korvatuksi samalla tavoin kuin se korvataan aviopuolison kuollessa.

3.2.3. *Lapset samaa sukupuolta olevien perheissä*

Useassa samaa sukupuolta olevien perheessä asuu toisen tai kummankin parikumppanin lapsia. Yhteinen perhe-elämä synnyttää yleensä läheisen suhteen myös lapsen ja hänen vanhempansa elämäkumppanin välille. Sen vuoksi on aihetta tarkastella kysymystä, suojataanko tätä suhdetta lainsäädännöllä asianmukaisesti.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 60/1991) mukaan kaikessa lapsia koskevassa lainsäädännössä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lasta koskevia säännöksiä tulee siten arvioida ensisijaisesti lapsen näkökulmasta. Sääntely voidaan lapsen kannalta katsoa epäasianmukaiseksi, jos lapsen vanhemman eläminen parisuhteessa samaa sukupuolta olevan kanssa estää yksittäistapauksessa sellaisen ratkaisun, joka olisi lapsen kannalta paras. Syrjintäongelmasta on puolestaan kysymys, jos samaa sukupuolta olevien pareja kohdellaan eri tavoin kuin naisen ja miehen muodostamia pareja eikä erilaiselle kohtelulle ole hyväksyttävää syytä.

Lapsen huolto

Kysymys lapsen huollosta ja asumisesta on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaan ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Tämän tavoitteen toteutuminen on pyritty varmistamaan siten, että lakiin ei ole otettu lainkaan säännöksiä, jotka yksiselitteisesti osoittaisivat sen huoltoratkaisun, johon asiassa on päädyttävä, ja veisivät siten ratkaisijalta tilaisuuden harkita, onko ratkaisu yksittäistapauksessa lapsen edun mukainen. Laki ei siten aseta estettä sille, että vanhemman parikumppani määrätään lapsen huoltajaksi yhdessä lapsen vanhemman kanssa. Estettä ei ole sillekään, että vanhemman kuoltua tämän parikumppanille annetaan lapsen huoltajuus, jos se katsotaan parhaaksi ratkaisuksi lapsen kannalta ottaen muun muassa huomioon lapsen suhde toiseen vanhempansa. Tällaisia päätöksiä on käytännössäkin tehty. Samaa sukupuolta olevien parit eivät siten ole eri asemassa muihin parisuhteisiin verrattuna.

Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeus on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaan lapsen oikeus pitää yhteyttä vanhempansa. Tapaamisoikeutta ei laissa tarkoitettuna täytäntöönpanokelpoisena oikeutena voida vahvistaa muiden kuin lapsen ja vanhemman välille. Parin yhteiselämän lakatessa tämä saattaa merkitä sitä, että toinen parikumppani menettää mahdollisuuden tapaamiseen lapsen vanhemman vastustaessa yhteydenpitoa. Sama tilanne voi kuitenkin ilmetä myös silloin, kun lapsen välittömästi huollosta vastaava vanhempi on elänyt avioliitossa tai avioliitonomaisessa suhteessa muun kuin lapsen vanhemman kanssa, ja suhde purkautuu. Kysymys ei siten ole samaa sukupuolta olevien parikumppaneiden erilaisesta kohtelusta, vaan siitä, ettei pakkokeinojen käyttöä yhteydenpidon turvaamiseksi ole katsottu perustelluksi muissa kuin lapsen ja hänen vanhempansa välisessä suhteessa.

Lapseksiottaminen

Samaa sukupuolta olevat parikumppanit eivät voi yhdessä ottaa ottolasta eikä myöskään ns. perheen sisäinen adoptio, jossa toinen ottaa lapsekseen kumppaninsa lapsen, ole mahdollinen. Tällaiset parikumppanit ovat siten eri asemassa kuin naisen ja miehen muodostama pari, jolla on avioiduttuaan mahdollisuus sekä yhteisadoptioon että perheen sisäiseen adoptioon.

Kuitenkaan ei ole selvää, että erilainen kohtelu lapseksiottamiseen liittyvissä kysymyksissä olisi katsottava syrjinnäksi. Lapsen sukuasemaa koskevassa sääntelyssä on ainakin toistaiseksi lähdetty siitä, että lapsella tulee olla oikeus äitiin ja isään, toisin sanoen kahteen eri sukupuolta olevaan vanhempaan. Poikkeustapauksissa - isyyden jäädessä vahvistamatta tai yksinadoption kautta - voi tosin syntyä tilanteita, joissa lapsella on vain toinen vanhempi, mutta tapaukset, joissa lapsella on kaksi samaa sukupuolta olevaa vanhempaa, eivät nykyisin ole mahdollisia. Pyrkimys säilyttää tämä biologinen lähtökohta vanhemmuuden oikeudellisessa sääntelyssä saattaa oikeuttaa parisuhteiden erilaisen kohtelun. Jotakin merkitystä asiassa saatettaneen katsoa olevan myös sillä, että samaa sukupuolta oleville kumppaneille ei voi syntyä yhteisiä lapsia. Nykyinen lapseksiottamisen sääntely säilyttäisi tämän biologiasta johtuvan asiantilan silloinkin, kun lapsia hankitaan adoption kautta.

Siitä, että nykyistä tilannetta ei voida luonnehtia syrjiväksi, ei luonnollisesti vielä seuraa, että sääntely olisi välttämätöntä säilyttää ennallaan. Erityisesti on huomattava, ettei lapsen edun periaate vaadi sitä, että mahdollisuus yhteisadoptioon ja perheen sisäiseen adoptioon evätään lainsäädännössä. Lapsen edun kannalta on näet riittävää, että kysymys siitä, edistääkö adoptio lapsen parasta, selvitetään hänen osaltaan yksilöllisesti ottolapsineuvonnan yhteydessä. Ainoastaan, jos on selvää, ettei yhteisadoptio eikä perheen sisäinen adoptio voi milloinkaan olla lapsen edun mukaista samaa sukupuolta olevien parisuhteissa, olisi arveluttavaa jättää harkintavalta tuomioistuimelle. Tällainen tilanne saattaisi syntyä esimerkiksi sellaisessa yhteiskunnassa, jossa asenteet homoseksuaalisia parisuhteita kohtaan ovat voimakkaan kielteisiä ja sen tiedetään vaikuttavan haitallisesti myös tällaisissa perheissä eläviin lapsiin.

Harkittaessa, onko lapseksiottamista koskevia säännöksiä aihetta muuttaa, joudutaan ottamaan huomioon myös käytännöllisiä seikkoja. Valtaosa vieraslapsiadoptioista on nykyisin kansainvälisiä lapseksiottamisia, joissa lapsi tuodaan suomalaiseen kotiin vieraasta valtiosta. Jos lapseksiottaminen tehdään mahdolliseksi samaa sukupuolta oleville vanhemmille, se saattaa vähentää vieraiden valtioiden kiinnostusta toimia yhteistyössä Suomessa kansainvälisestä lapseksiottamisesta huolehtivien kanssa. Ajatus, että samaa sukupuolta olevien perheisiin voitaisiin saada lapsia kansainvälisen lapseksiottamispalvelun kautta, ei ainakaan toistaiseksi ole realistinen.

Perheen sisäisiin adoptioihin liittyy puolestaan omat ongelmansa. Kokemukset eri puolilla maailmaa ovat osoittaneet, että vanhemmaksi lapseksiottamisen kautta tullut osapuoli menettää parisuhteen purkautumisen jälkeen melko usein kiinnostuksen ottolapseensa. Perheen sisäinen lapseksiottaminen, jolla on katkaistu lapsen oikeudelliset siteet toiseen biologiseen vanhempaan, osoittautuu tällöin lapsen kannalta haitalliseksi toimenpiteeksi. Tällä seikalla ei toisaalta ole merkitystä niissä tapauksissa, joissa isyyttä ei ole vahvistettu ja joissa sen vahvistaminen

vastaisuudessakin on epätodennäköistä. Useissa samaa sukupuolta olevien perheissä tilanne on tämänkaltainen, sillä lapsen hankkiminen on yhdessä suunniteltu eikä isyyden vahvistamiseen tunneta kiinnostusta.

Yhteisadoptio ja perheen sisäinen adoptio ovat naisen ja miehen parisuhteissa mahdollisia ainoastaan, jos osapuolet ovat solmineet avioliiton keskenään. Tämän on katsottu olevan perusteltua, sillä avioliiton solmiminen ilmentää pelkkää yhteisasumista vahvempaa sitoutumista suhteeseen. Tämä seikka näkyy käytännössäkin siten, että avioliitot purkautuvat avioliitonomaisia suhteita olennaisesti harvemmin. Edellyttämällä avioliiton solmimista luodaan osaltaan edellytyksiä sille, että lapsi tulee saamaan ansaitsemansa hyvän kodin. Mikäli yhteisadoption ja perheen sisäisen adoption salliminen samaa sukupuolta olevien pareille katsotaan perustelluksi, edellytyksenä tulisi vastaavasti olla, että osapuolet ovat ilmoittaneet sitoutuvansa suhteeseen virallistamalla sen.

Lapsen hankkiminen keinollisin lisääntymismenetelmin

Suomessa ei ole lainsäädäntöä, joka sääntelisi oikeutta keinollisten lisääntymismenetelmien käyttöön. Osa lapsettomuushoitoa antavista klinikoista on viime vuosina alkanut suorittaa inseminaatioita naispareille. Syntyvän lapsen sukuasema järjestyy tällöin siten, että synnyttäjistä tulee lapsen äiti. Äidin parikumppanille ei sitä vastoin muodostu mitään sukuasemaa lapseen nähden. Voidaanko siittiöiden luovuttaja vahvistaa lapsen isäksi, on epäselvää, sillä isyyslaissa ei ole otettu huomioon tilanteita, joissa lapsi syntyy keinollisten lisääntymismenetelmien käytön seurauksena. Käytännössä lapset jäävät isättömiksi. Lapsella ei myöskään ole mahdollisuutta selvittää isänsä henkilöllisyyttä, sillä siittiöiden luovuttajan henkilöllisyys salataan.

Lapsen hankkiminen keinollisin lisääntymismenetelmin miespareille edellyttäisi kohdunvuokrausjärjestelyä, jossa nainen lupautuu kantamaan ja synnyttämään lapsen sekä luovuttamaan sen miesparille lapseksiottamisen kautta. Ei ole olemassa tietoa siitä, että tällaisia järjestelyjä olisi Suomessa käytetty.

Harkittaessa oikeutta keinollisten lisääntymismenetelmien käyttöön perusluonteisena kriteerinä tulee olla lapsen aseman turvaaminen. Lapsi ei itse voi olla osapuolena keinollisten lisääntymismenetelmien käytöstä päätettäessä. Sen vuoksi yhteiskunnan on huolehdittava siitä, että pelisäännöt ovat lasta kohtaan reilut. Lapsen oikeudellinen asema ei saisi jäädä vajavaiseksi sen vuoksi, että on turvauduttu keinollisten lisääntymismenetelmien käyttöön. Kaikin tavoin on pyrittävä välttämään sääntelyä, joka tuotteistaa lapsen, toisin sanoen tekee hänestä hyödykkeen, jonka asemasta on lupa tinkiä muiden henkilöiden tarpeiden tyydyttämiseksi. Tämän seikka on keskeinen täysin siitä riippumatta, millaiseen perheeseen lasta ollaan hankkimassa.

Lapsi, joka syntyy ns. luonnollisen lisääntymisen kautta, saa äidin ja isän, jotka ovat biologisesti hänen vanhempiaan. Useimmissa tapauksissa lapsi myös elää kummankin vanhempansa kanssa tai ainakin tietää, kuka hänen vanhempansa on. Tämä tosiasiallisesti vallitseva tilanne antaa luontevan lähtökohdan lapsen sukuaseman sääntelylle. Toisaalta ei liene perusteltua ajatella, ettei kuvastusta normaalitilanteesta

voitaisi lainkaan poiketa keinollisen lisääntymisen sääntelyssä. Kovin ehdottomat ihanteet synnyttävät helposti kielteisiä asenteita niitä kohtaan, jotka eivät ihannetta täytä. Jo nykyisin on olemassa vähäistä suurempi määrä lapsia (n. 1 % ikäluokasta), joiden osalta isyyttä ei ole vahvistettu. Ihanteen ylläpitäminen puuttumalla puhtaasti yksityisyyden piiriin kuuluviin asioihin, kuten ns. koti-inseminaatioihin, ei myöskään olisi asianmukaista. Sen seikan, turvaudutaanko lapsen hankkimisessa tällaisiin puhtaasti yksityiselämän piirissä toteutettaviin keinoihin, tulee jäädä osapuolten oman moraalisen arvioinnin varaan.

Niissä tapauksissa, joissa lisääntymismenetelmien käyttö ei ole puhtaasti perhepiiriin kuuluva asia, vaan edellyttää lääkärin tai muun ammattihenkilön myötävaikutusta, on sitä vastoin perusteltua, että yhteiskunta ottaa vastuun lapsen sukuaseman järjestämisestä. Sellainen sääntely, joka merkitsee poikkeamista edellä kuvatusta normaalitilanteesta, on tällöin voitava perustella niin, että perustelut ovat lapsen oikeudellisen aseman ja edun kannalta kestäviä. Biologisista syistä johtuu, että samaa sukupuolta olevien perheisiin ei synny osapuolten yhteisiä lapsia. Tällä seikalla saattaa olla merkitystä arvioitaessa, millä tavoin nais- tai miesparien oikeus keinollisten lisääntymismenetelmien käyttöön säännellään. Se, että sääntelyssä omaksutaan erilainen ratkaisu kuin heteroseksuaalisten parien kohdalla, ei siten välttämättä merkitse samaa sukupuolta olevien parikumppaneiden syrjintää.

Keinoalkuista lisääntymistä koskevan lainsäädännön valmistelu on oikeusministeriössä vireillä erillisenä hankkeena. Kysymystä ei sen vuoksi käsitellä tässä yhteydessä enemmälti.

3.2.4. Ulkomailla rekisteröidyt parisuhteet

Edellä (ks. 2.5.) on todettu, että Suomi ei tunnusta ulkomailla rekisteröityjä parisuhteita. Jos esimerkiksi Ruotsissa kumppanuutensa rekisteröinyt pari muuttaa Suomeen, useimmat rekisteröinnin oikeusvaikutukset katoavat, mikäli asia tulee Suomen tuomioistuinten arvioitavaksi. Tämä tekee käytännössä lähes mahdottomaksi ajatuksen, että ulkomailla rekisteröidyt parikumppanit muuttaisivat Suomeen esimerkiksi ottaakseen vastaan täältä tarjotun työpaikan. Erityisesti silloin, kun jommallakummalla parikumppaneista on läheiset siteet Suomeen, mahdollisuus muuttaa tänne saattaa useista eri syistä olla parin kannalta tärkeää. Kysymys ei ole pelkästään teoreettisesta ongelmasta, sillä esimerkiksi kaikkien muiden Pohjoismaiden lainsäädäntö mahdollistaa parisuhteen rekisteröinnin tapauksissa, joissa toinen osapuoli on Suomen kansalainen.

Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvassa perhelainsäädännössä on eräänä tavoitteena ulkomailla asianmukaisesti syntyneen perhesuhteen suojaaminen. Esimerkiksi useissa viime aikoina laadituissa kansainvälisissä sopimuksissa on pyritty siihen, että vieraassa valtiossa solmittu avioliitto tai avioliiton purkamisesta annettu päätös olisi mahdollisimman laajalti tunnustettavissa muissa sopimusvaltioissa ja että lapsen huoltajuus säilyy samana, vaikka lapsen asuinpaikkavaltio vaihtuu. Näiden tavoitteiden mukaista olisi, että myös parisuhteen rekisteröinnin kautta ulkomailla muodostuneen statuksen pysyvyyttä suojattaisiin.

Ulkomailla asianmukaisesti rekisteröidyn kumppanuuden tunnustaminen käy päinsä ongelmitta, jos Suomi ottaa omaan lainsäädäntöönsä vastaavan instituution. Tunnustamiseen voidaan tällöin liittää samat oikeusvaikutukset, jotka kotimainen rekisteröinti tuottaa. Jos parisuhteen rekisteröinti jää kotimaisessa lainsäädännössä tuntemattomaksi instituutioksi, oikeusvaikutusten liittäminen ulkomaiseen rekisteröintiin muodostuu vaikeammaksi. Tunnustamisen oikeusvaikutuksia ei tällöin voida perustaa ulkomaisen ja kotimaisen rekisteröinnin rinnastamiseen, vaan joudutaan etsimään muita menettelytapoja. Kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta ei kuitenkaan sinänsä ole estettä sille, että forumvaltio tunnustaa sille vieraan instituution ja liittää tunnustamiseen oikeusvaikutuksia. Päin vastoin oikeudenalan vakiintuneisiin periaatteisiin kuuluu ajatus, että vaikka ilmiötä sinänsä - esimerkiksi moniavioisuutta eli polygamiaa - ei pidettäisi hyväksyttävänä, sen seuraukset forumvaltiossa saattavat kaivata lain suojaa.

3.3. Lainsäädännön heijastusvaikutuksia

Se seikka, että samaa sukupuolta olevien parisuhteita ei lainsäädännössä oteta huomioon, ulottaa heijastusvaikutuksia myös sellaisen lainsäädännön tulkintaan, jossa perhesuhteet on kuvattu joustavin ja tulkinnanvaraisin tunnusmerkein. Annettaessa sisältöä tällaisille ilmaisuille samaa sukupuolta olevien parisuhteet saattavat helposti unohtua. Esimerkkinä voidaan mainita potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki, jonka mukaan potilaan lähiomaiselle tai muulle läheiselle saadaan eräissä tapauksissa antaa tietoja potilaan tilasta. Käytännössä on esiintynyt tapauksia, joissa potilaan kanssa samaa sukupuolta olevaa potilaan kumppania ei ole pidetty läheisenä lain tarkoittamassa mielessä. Potilaan elämäkumppani, joka on huolissaan potilaan voinnista, kokee tällaisen kohtelun ymmärrettävästi hyvin epäoikeudenmukaiseksi ja alentavaksi. Lakia säädettyä ei varmaankaan ole ajateltu, että säännöstä tulkittaisiin tällä tavoin, mutta parisuhteiden näkymättömyys lainsäädännössä on myötävaikuttanut siihen, että yksittäistapauksessa on päädytty tällaiseen tulkintaan.

Vastaava seikka saattaa heijastua myös sellaisilla alueilla, joilla sääntely perustuu sopimus pohjaisiin normeihin, esimerkiksi työehtosopimukseen tai vakiosopimukseen. Samaa sukupuolta olevien parisuhteet jäävät myös tällaisessa sääntelyssä usein huomiotta joko tietoisesti tai unohtuksen seurauksena. Tällöin syntyy epätietoisuutta siitä, millä tavoin edellä mainittuja normeja olisi sovellettava samaa sukupuolta oleviin elämäkumppaneihin. Syntyvät ongelmat eivät välttämättä koske perusluonteisia kysymyksiä, mutta niillä saattaa silti olla huomattavaa merkitystä arjen tilanteissa. Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, onko työntekijällä oikeus olla poissa työstä kumppanin sairastuessa tai kuuluvatko työntekijän perheelle myönnetty henkilökuntaedut myös sellaiselle parikumppanille, joka on työntekijän kanssa samaa sukupuolta. Vastaavia tilanteita voi syntyä myös vakuutusehtojen ja esimerkiksi valmismatkasopimusten tulkinnassa. Kysymys saattaa olla muun muassa siitä, koskeeko vakuutus sopimuksen ehto, jonka mukaan vakuutus on voimassa myös vakuutetun avio- tai avopuolison hyväksi, vakuutetun kanssa samaan sukupuoleen kuuluvaa elämäkumppania, tai onko valmismatkan ostaneella oikeus peruuttaa matka edellä mainitun elämäkumppanin sairastumisen perusteella.

Lainsäädännöstä ilmenevä tunnustuksen puute heijastuu myös sellaisilla elämänalueilla, joiden sääntely tapahtuu pikemminkin kulttuurisin kuin oikeudellisin normein. Kysymys, kuka on omaisena oikeutettu huolehtimaan vainajan hautauslaisuuden järjestämisestä ja siihen liittyvistä toimenpiteistä, on käytännössä synnyttänyt riitaisuuksia silloin, kun vainajalta jäi samaa sukupuolta oleva elämäkumppani. Vainajan sukulaisten saattaa olla vaikeaa tunnustaa tällaista elämäkumppania sellaiseksi vainajan omaiseksi, jolla tulisi olla sananvaltaa mainituissa asioissa. Ei ole harvinaista, että vainajan sukulaisten ja vainajan elämäkumppanin väliset suhteet ovat viileät sen vuoksi, että sukulaiset eivät hyväksy tällaista parisuhdetta. Tämä on synnyttänyt jopa tilanteita, joissa elämäkumppanin saapuminen siunaustilaisuuteen on pyritty estämään tai salaamaan tuhkauurnan sijoituspaikka.

Pelko siitä, että kumppanin sukulaisten kanssa voi tulla riitoja vaikeassa ja tunneherkässä elämäntilanteessa, saattaa huomattavassa määrin varjostaa osapuolten elämää. Olisi kohtuullista, että osapuolet voisivat etukäteen järjestää asemansa tuossa vaikeassa tilanteessa. Tämä voidaan turvata antamalla osapuolille mahdollisuus parisuhteen virallistamiseen. Tällainen lainsäädäntö, jolla yhteiskunta tunnustaa homoseksuaalisen parisuhteen arvon, muuttaisi osaltaan homoseksuaalista yhteiselämää koskevia asenteita ja parantaisi sitä kautta niidenkin asemaa, jotka eivät päädy suhteensa virallistamiseen.

4. PERUSOIKEUDET JA IHMISOIKEUDET

Seuraavassa arvioidaan samaa sukupuolta olevien parisuhteita perus- ja ihmisoikeuksien kannalta. Tarkoituksena on selvittää, millaisia velvoitteita hallitusmuodon perusoikeussäännökset ja Suomea sitovat ihmisoikeussopimukset asettavat edellä mainittujen parisuhteiden sääntelylle.

Hallitusmuoto

Vuonna 1995 voimaan tullessa perusoikeusuudistuksessa hallitusmuodon 5 §:ään otettiin syrjintäkielto, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Hallituksen esityksen perusteluissa mainitaan esimerkkinä muista kielletyistä syrjintäperusteista muun muassa henkilön sukupuolinen suuntautuminen (HE 309/1993 vp s. 43 ss.).

Hallitusmuodon 16 a §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Tästä ja edellä mainitusta syrjintäkiellosta seuraa lainsäätäjälle velvollisuus huolehtia siitä, ettei lainsäädäntöön sisälly sääntelyitä, jotka asettavat ihmiset sukupuolisen suuntautumisensa nojalla perusteettomasti toisistaan poikkeavaan asemaan.

Hallitusmuodon 5 § ei kiellä kaikenlaista erontekoa ihmisten välillä siinäkään tapauksessa, että erottelu perustuisi säännöksessä nimenomaisesti mainittuun syyhyn. Kielletystä syrjinnästä on kysymys silloin, kun erontekoa ei voida perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Perustelulle asetettavat vaatimukset ovat hallituksen esityksen mukaan korkeat erityisesti silloin, kun erilainen kohtelu perustuu hallitusmuodon 5 §:ssä nimenomaisesti lueteltuihin perusteisiin. Huomioon ottaen sen, että kiello syrjiä ketään sukupuolisen suuntautumisen perusteella on erikseen mainittu hallituksen esityksen perusteluissa, lienee katsottava, että vastaavat korkeat vaatimukset koskevat myös tilanteita, joissa ihmiset asetetaan erilaiseen asemaan sukupuolisen suuntautumisensa perusteella.

Ihmisoikeudet

Yhdistyneissä Kansakunnissa tehty kansalaisyhteisöjen ja poliittisten oikeuksien koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus, SopS 7/1976) ja Euroopan neuvostossa tehty yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18/1990) sisältävät määräyksiä, jotka ovat merkittäviä samaa sukupuolta olevien parikumppaneiden oikeudellisen kohtelun kannalta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia muun muassa yksityis- ja perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta. Perhe-elämän käsite on ollut arvioitavana useassa Euroopan ihmisoikeustoimikunnan ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa. Näissä ratkaisuissa, jotka ovat koskeneet muun muassa lapsen ja hänen biologisen äitinsä tai isänsä suhdetta sekä avioliiton ulkopuolisessa suhteessa eläviä naisen ja miehen muodostamia pareja, toimikunta ja tuomioistuin ovat vähitellen laajentaneet perhe-elämän käsitettä. Kuitenkin on tämänhetkisen ratkaisukäytännön valossa selvää, että homoseksuaaliset parit jäävät 8 artiklassa tarkoitettujen perhe-elämän suojan ulkopuolelle. Tapauksessa *C and L.M. v. the UK* (14753/1989) ihmisoikeustoimikunta totesi, että kahden naisen muodostama parisuhde ei kuulu perhe-elämän käsitteen piiriin homoseksuaalisuutta koskevien asenteiden kehittymisestä huolimatta.

Ratkaisu on ymmärrettävissä siltä pohjalta, että Euroopan ihmisoikeussopimus on peräisin 1950-luvun alusta. Vaikka sopimuksen valvontaelimet ovat omaksuneet dynaamisen tulkintalinjan, jossa sopimusmääräyksiä tulkitaan nykytilanteesta eikä sopimuksen laatijoiden tarkoituksista käsin, mainittujen elinten on vaikea luoda tulkinnan kautta sellaisia oikeuksia, jotka nimenomaisesti torjuttiin sopimusta laadittaessa. Tämä seikka on myös mainittu tapauksen *Johnston & al. v. Ireland* perusteluissa (24.1.1986). Toisaalta ihmisoikeussopimuksen sisältö kehittyy koko ajan muun muassa sen vuoksi, että sen soveltamisessa otetaan huomioon lainsäädännön yleiseurooppalainen tilanne valituksessa tarkoitetuissa kysymyksissä. Tekemällä lainsäädäntöä, jossa samaa sukupuolta olevien parien perhe-elämää suojataan, voidaan vaikuttaa tähän "eurooppalaiseen standardiin" tavalla, joka saa myöhemmin merkitystä ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuissa.

Sitä vastoin on selvää, että oikeus yksityiselämän suojaan koskee kaikkia ihmisiä sukupuolisesta suuntautumisesta riippumatta. Ihmisoikeustuomioistuin on antanut useita ratkaisuja, jotka koskevat täysi-ikäisten henkilöiden välisen vapaaehtoisen homoseksuaalisen kanssakäymisen kriminalisointia. Näissä ratkaisuissa kriminalisoinnin on tulkittu pelkällä olemassaolollaan loukkaavan valittajan oikeutta nauttia yksityiselämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12 artiklan mukaan avioliittoiässä olevilla miehillä ja naisilla on oikeus mennä avioliittoon ja perustaa perhe tämän oikeuden käyttöä koskevien kansallisten lakien mukaisesti. KP-sopimuksen 23 artiklan 2 kappaleen mukaan avioliittoiässä oleville miehille ja naisille on tunnustettava oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe. Molempien sopimusten tulkinnassa avioliiton on katsottu tarkoittavan naisen ja miehen välistä suhdetta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta voidaan muun muassa viitata ratkaisuun Rees v. the UK (17.10.1986), jonka perusteluissa asia on nimenomaisesti todettu. Näistä määräyksistä ei siten ainakaan tällä hetkellä voida johtaa päätelmää, jonka mukaan sopimusvaltioilla olisi velvollisuus tehdä mahdolliseksi samaa sukupuolta olevien keskinäiset avioliitot.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa kielletään syrjintä sopimuksessa turvattujen ihmisoikeuksien piiriin kuuluvissa kysymyksissä. Tämän sopimusmääräyksen merkitystä samaa sukupuolta olevien parikumppanien kannalta rajoittaa se, että 14 artikla ei ole yleinen syrjintämääräys, vaan koskee pelkästään ihmisoikeussopimuksessa turvattuja oikeuksia. Jos edellä selostetut perhe-elämän ja avioliiton käsitteen tulkinnat säilyvät, ihmisoikeusvalitusta ei ole mahdollista perustaa siihen, että samaa sukupuolta olevien kumppaneiden oikeutta solmia avioliitto tai oikeutta nauttia perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta olisi rajoitettu tavalla, jota voidaan pitää syrjivänä. Euroopan neuvostossa on kuitenkin käynnistynyt 14 artiklan muuttamistyö, jonka tarkoituksena on laventaa syrjintäkieltoa siten, että se koskisi kaikkia lainsäädännössä turvattuja oikeuksia.

KP-sopimuksen 26 artikla sisältää sitä vastoin yleisen syrjintäkiellon, jonka alaa ei ole rajoitettu KP-sopimuksessa turvattuihin oikeuksiin. YK:n ihmisoikeuskomitean tulkintakäytännössä 26 artiklan on katsottu kattavan myös sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän.

Tapauksessa Danning v. Hollanti (180/1984) oli kysymys siitä, voitiinko avioliitossa ja toisaalta avioliitonomaisessa suhteessa elävien henkilöiden erilaista kohtelua pitää syrjintänä. Ihmisoikeuskomitea katsoi, ettei kysymys ollut syrjinnästä, vaikka avioliitonomaisessa suhteessa eläneen valittajan sosiaaliedut olivat joissakin suhteissa heikommat kuin jos hän olisi ollut avioliitossa. Perusteluissa annettiin merkitystä muun muassa sille, että valittaja oli voinut vapaasti valita avioliitossa ja avioliitonomaisessa suhteessa elämisen välillä, ja oli itse valinnut jälkimmäisen. Tällä kannanotolla saattaa olla tiettyä merkitystä arvioitaessa, voisiko samaa sukupuolta olevien pariin muita pareja huonompi kohtelu lainsäädännössä olla joissakin tapauksissa KP-sopimuksen 26 artiklassa tarkoitettua syrjintää. Samaa sukupuolta olevilla parikumppaneillahan ei Suomessa ole mahdollisuutta valita sääntelyn piiriin tuleminen tai sen ulkopuolelle jäämisen välillä.

Yhteenvetoa

Tarkastelu osoittaa, että lainsäätäjä on hallitusmuodon perusoikeussäännösten mukaan velvollinen huolehtimaan siitä, ettei ketään aseteta perusteettomasti eri asemaan sukupuolisen suuntautumisen perusteella. Eronteko sukupuolisen suuntautumisen nojalla saattaa joissakin tapauksissa olla myös KP-sopimuksen 26 artiklassa tarkoitettua syrjintää.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen merkitys samaa sukupuolta olevien kumppanien yhteiselämän sääntelyn kannalta on ainakin toistaiseksi edellä mainittuja perusoikeus- ja ihmisoikeusnormeja vähäisempi. Ihmisoikeussopimus kieltää kuitenkin sellaiset sääntelyt, joiden voidaan katsoa loukkaavan homoseksuaalisesti suuntautuneiden ihmisten oikeutta nauttia yksityiselämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta.

5. OIKEUSKEHITYS ERÄISSÄ MUISSA MAISSA

5.1. Johdanto

Yhteiskunnallinen kehitys on viime vuosikymmeninä johtanut erilaisten yhdessä asumisen muotojen lisääntymiseen. Vaikka avioliitto on useimmissa Euroopan maissa säilyttänyt valta-asemansa vakiintuneen parisuhteen muotona, avioliitonomainen yhteiselämä avioliittoa solmimatta on lähes kaikkialla yleistymässä. Myös samaa sukupuolta olevien parisuhteet ovat muuttuneet entistä näkyvämmäksi ilmiöksi asennemuutosten myötä. Lisäksi esiintyy kahden tai useamman ihmisen ystävyyyteen ja keskinäiseen huolenpitoon perustuvaa yhdessä asumista.

Yleinen lainsäädäntö ei anna kaikilta osin oikeudenmukaisia ratkaisuja tällaisissa tilanteissa esiintyviin oikeuskysymyksiin. Monissa Euroopan valtioissa on sen vuoksi viime vuosina säädetty erilaisia yhdessä asumisen muotoja koskevia lakeja.

Tarkasteltaessa, miten näissä laeissa ja parhaillaan vireillä olevissa lakiehdotuksissa suhtaudutaan samaa sukupuolta olevien pariin, voidaan löytää erilaisia lähestymistapoja. Useimmiten näille pareille on annettu mahdollisuus rekisteröidä parisuhteensa avioliiton solmimiseen läheisesti rinnastuvien oikeusvaikutuksien (Alankomaat, Islanti, Norja, Ruotsi, Tanska ja Tšekkiin lakiesitys). Alankomaissa tällainen avioliitolle rinnakkainen parisuhteen solmimisen muoto on myös vastakkaista sukupuolta olevien parikumppanien käytettävissä. Eräissä muissa maissa (Belgia, Ranskan lakiesitys ja eräät Espanjan autonomiset alueet) on puolestaan valittu ratkaisu, jonka mukaan rekisteröinti on mahdollinen, mutta tuottaa avioliittoa olennaisesti suppeammat oikeusvaikutukset. Näissä tapauksissa rekisteröityä voivat myös vastakkaiseen sukupuoleen kuuluvat, jotka elävät avioliitonomaisessa suhteessa. Ainakin kahdessa maassa (Ruotsi ja Unkari) on lisäksi olemassa lakeja, joiden mukaan kahden samaa sukupuolta olevan yhteiselämään liitetään perheoikeudellisia vaikutuksia ilman rekisteröintiä.

Seuraavassa selostetaan tarkemmin edellä mainittua sääntelyä.

5.2. Pohjoismaat

5.2.1. Tanska

Tanska oli Pohjoismaista ensimmäinen, jossa säädettiin laki samaa sukupuolta olevien parikumppanien mahdollisuudesta rekisteröidä suhteensa. Tanskan laki "*Lov om registreret partnerskab*" (L 7.6.1989 N:o 372) tuli voimaan 1.10.1989. Rekisteröidyllä parisuhteella on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla. Tanskassa ei ole avioliittolain ja rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain ohella muita yhdessä asumista ja sen oikeusvaikutuksia koskevia lakeja.

Jotta parisuhteen rekisteröinti Tanskassa olisi mahdollista, ainakin toisen parisuhteen osapuolista on oltava Tanskassa asuva Tanskan kansalainen. Tällainen rajoitus katsottiin tuohon aikaan tarpeelliseksi, koska missään muussa valtiossa ei silloin ollut

vastaavaa lainsäädäntöä. Nyt, kun vastaavia lakeja on muuallakin, rajoitus on osoittautumassa liian ahtaaksi. Tanskan hallitus onkin 28.10.1998 antanut Tanskan parlamentille ehdotuksen, jonka mukaan Islannin, Norjan ja Ruotsin kansalaisuus tulisi rinnastaa Tanskan kansalaisuuteen. Lisäksi ehdotetaan oikeusministeriölle oikeutta erikseen päättää, että myös muiden valtioiden kansalaisuus voidaan rinnastaa Tanskan kansalaisuuteen. Parlamentille annettussa esityksessä on lisäksi ehdotettu, että parisuhde tulisi voida rekisteröidä Tanskassa myös silloin, kun kaksi ulkomaalaista on asunut vähintään kaksi vuotta Tanskassa ja voidaan olettaa, että he jatkavat asumistaan Tanskassa.

Rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain mukaan parisuhteen rekisteröinti edellyttää kansalaisuus- ja asuinpaikkavaatimuksen lisäksi, että osapuolet ovat täysi-ikäisiä, ettei kumpikaan ole avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ja etteivät osapuolet ole läheistä sukua toisilleen. Rekisteröinti ei edellytä, että osapuolet asuisivat yhdessä taikka että he olisivat homoseksuaaleja. Rekisteröinti suoritetaan paikallisessa viranomaisessa (statsamt).

Tanskan avioliittolain säännöksiä sekä perintölain, verolakien, eläkettä koskevien lakien ja sosiaalialan lakien aviopuolisoita koskevia säännöksiä sovelletaan myös rekisteröityihin pariin. Rekisteröity pari ei kuitenkaan kaikissa suhteissa ole samassa oikeudellisessa asemassa kuin aviopari. Rekisteröity pari ei voi ottaa yhteistä ottolasta eikä parille anneta hedelmöityshoitoa. Rekisteröityyn parisuhteeseen ei myöskään sovelleta sukupuolisdonnaisia säännöksiä, eli sellaisia säännöksiä, jotka liittävät oikeusvaikutuksia aviopuolison sukupuoleen. Esimerkiksi naispuoliselle leskelle tarkoitettua eläkettä ei siten makseta naiselle, jonka elämäkumppani on kuollut.

Pari, joka on rekisteröinyt parisuhteensa Tanskassa, voi aina saada eron Tanskassa, vaikka pari asuisikin toisessa valtiossa. Tuomioistuimen kansainvälisen toimivallan säätäminen näin laajaksi katsottiin tarpeelliseksi, koska voitiin ennakoida, että eron saaminen ei todennäköisesti tulisi olemaan mahdollista sellaisessa valtiossa, jossa ei ole vastaavaa lainsäädäntöä.

Rekisteröityjä parisuhteita on Tanskassa solmittu seuraavasti:

Vuosi	Parien lukumäärä
1989	640
1990	795
1991	456
1992	337
1993	253
1994	279
1995	251
1996	290
1997	240

5.2.2. Norja

Tanskan jälkeen seuraava Pohjoismaa, joka sai samaa sukupuolta olevien pareja koskevan lain oli Norja. Norjan laki "*Lov om registrert partnerskap*" (30 april. Nr. 40. 1993) tuli voimaan 1.8.1993. Norjan laki poikkeaa muista pohjoismaisista laeista siinä, että se edellyttää nimenomaisesti parisuhteensa rekisteröiviltä osapuolilta, että he ovat homoseksuaaleja.

Norjan rekisteröityä kumppanuutta koskevan lain mukaan rekisteröinti suoritetaan siviilivihkimisviranomaisen luona. Rekisteröinnin edellytyksenä on, että parisuhteen osapuolista toinen tai molemmat asuvat Norjassa ja että ainakin yhdellä heistä on Norjan kansalaisuus. Lisäksi rekisteröinti edellyttää, että molemmat osapuolet ovat täysi-ikäisiä, ettei kumpikaan heistä ole avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ja etteivät he ole keskenään lähisukulaisia.

Rekisteröidyllä parisuhteella on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla. Avioliittolain aviovarallisuutta ja puolisoiden keskinäistä elatusvelvollisuutta koskevia säännöksiä sekä avioerosäännöksiä sovelletaan myös rekisteröityyn pariin. Rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi periä parisuhteen kuolleen osapuolen samalla tavalla kuin aviopuoliso voi periä kuolleen aviopuolisonsa. Jos kuolleella ei ole perillisiä, saa elossa oleva koko jäämistön. Jos kuolleella oli kaukaisia sukulaisia, saa elossa oleva puolet jäämistöstä. Jos kuolleella oli rintaperillisiä, elossa oleva saa neljäsosan jäämistöstä.

Rekisteröidyllä parilla ei ole oikeutta ottaa yhteistä ottolasta eikä sillä ole oikeutta saada hedelmöityshoitoa.

Norjan viranomaisen rekisteröimä parisuhde voidaan aina saada puretuksi Norjassa, vaikka pari ei enää asuisi Norjassa.

Parisuhteita on rekisteröity Norjassa seuraavasti:

Vuosi	Parien lukumäärä
1993	154
1994	136
1995	98
1996	127
1997	118
1998	117

Avioliittolain ja rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain ohella Norjassa on myös laki nimeltään *Lov om rett till felles bolig og innbo når hustrandsfelleskap opphorer* (4 juli. Nr. 45. 1991; laki oikeudesta yhteiseen asuntoon ja irtaimistoon yhdessä asumisen lakatessa). Tämä laki koskee kaikkia niitä tilanteita, joissa yhteisessä kotitaloudessa asuu useampia täysi-ikäisiä ja naimattomia henkilöitä. Henkilöiden sukupuolella ei ole merkitystä lain soveltamisen kannalta. Laki tulee sovellettavaksi silloin, kun yhdessä asuminen lakkaa kuoleman tai erilleen muuttamisen johdosta, ja koskee lähinnä oikeutta lunastaa toisen yhteisomistajan osuus tai käyttöoikeus siihen. Lakia voidaan pääsääntöisesti soveltaa vain sellaiseen yhdessä asumiseen, joka on kestänyt vähintään

kaksi vuotta. Jos yhdessä asuvilla on yhteinen lapsi, laki on kuitenkin välittömästi sovellettavissa heihin. Yhdessä asuvilla on oikeus sopia siitä, ettei lakia sovelleta heihin.

5.2.3. Ruotsi

Ruotsin laki "*Lag om registrerat partnerskap*" (1994:1117) tuli voimaan 1.1.1995. Lain mukaan kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä voi solmia rekisteröidyn parisuhteen. Parisuhteen rekisteröinnin edellytyksenä on, että ainakin toinen parisuhteen osapuolista on Ruotsissa asuva Ruotsin kansalainen. Lisäksi rekisteröinti edellyttää, että osapuolet ovat täysivaltaisia, etteivät he ole avioliitossa taikka rekisteröidyssä parisuhteessa ja etteivät he ole keskenään läheistä sukua.

Ruotsin oikeusministeriössä on vireillä uudistus, jonka tarkoituksena on väljentää rekisteröinnin edellytyksiä. Esitysehdotuksen mukaan lakiin lisättäisiin säännös, jossa Alankomaiden, Islannin, Norjan ja Tanskan kansalaisuus rinnastettaisiin Ruotsin kansalaisuuteen. Lisäksi kahdelle ulkomaalaiselle, joilla on läheinen yhteys Ruotsiin, annettaisiin mahdollisuus rekisteröidä parisuhteensa Ruotsissa (*Utländska medborgares möjligheter att ingå partnerskap i Sverige, Ds 1999:14*).

Rekisteröidyllä parisuhteella on samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla lukuun ottamatta lapsiin liittyviä oikeusvaikutuksia. Aviopuolisoihin ja rekisteröidyn parin osapuoliin sovelletaan esimerkiksi samoja sukunimeä, elatusta, aviovarallisuutta, perintöä, verotusta, sosiaaliturvaa ja eläkkeitä koskevia säännöksiä. Rekisteröidyllä parilla ei sitä vastoin ole oikeutta lasta koskevaan yhteishuoltoon eikä adoptioon taikka hedelmöityshoitoon. Ruotsissa on 4.2.1999 asetettu komitea selvittämään kysymyksiä, jotka liittyvät lasten asemaan homoseksuaalisissa perheissä. Komitean eräänä päätehtävänä on ottaa kantaa niihin eroihin, jotka nykyisin ovat olemassa homoseksuaalisten ja heteroseksuaalisten parien välillä lapseksiottamiseen, hedelmöityshoitoon ja huoltajuuteen liittyvissä kysymyksissä (*Dir 1999:5*).

Rekisteröidyn parisuhteen purkamiseen sovelletaan avioeroa koskevia säännöksiä. Ruotsissa rekisteröity parisuhde voidaan aina purkaa Ruotsissa siitä riippumatta, onko osapuolilla liittymiä Ruotsiin purkamista koskevan asian tullessa vireille.

Parisuhteita on rekisteröity Ruotsissa seuraavasti:

Vuosi	Parisuhteiden lukumäärä
1995	332
1996	159
1997	131
1998	125

Ruotsissa on avioliittolain ja rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain ohella lainsäädäntöä, jossa oikeusvaikutuksia kytetään yhdessä asumiseen. *Lag om sambors gemensamma hem* (1987:232) koskee kahden eri sukupuolta olevan naimattoman ja avioliitonomaisissa olosuhteissa keskenään elävän henkilön yhteistä kotia ja siinä

olevaa irtaimistoa. Kun avosuhde päättyy, yhteiseen käyttöön hankittu asunto ja asuntoirtaimisto jaetaan sen nojalla osapuolten kesken. Jako toimitetaan pääosin samojen sääntöjen mukaan kuin ositus aviopuolisoiden välillä. Yhdessä asujat voivat kuitenkin sopia, ettei lakia sovelleta heihin. Laki ei aseta yhdessä asujille keskinäistä elatusvelvollisuutta eikä anna osapuolille lakimääräistä perintöoikeutta toistensa jälkeen.

Edellä mainittu laki on erikseen säädetyllä viittauslailla ("*Lag om homosexuella sambor*" 1987:813) ulotettu koskemaan myös homoseksuaalisessa suhteessa eläviä yhdessä asujia. Lakia sovelletaan sellaisiin samaa sukupuolta olevien pariin, jotka eivät ole rekisteröineet suhdettaan, mutta joilla on yhteinen koti.

5.2.4. Islanti

Myös Islannissa samaa sukupuolta olevien pari voi rekisteröidä parisuhteensa. Asiasta säädetään *Lög um staðfesta samvist* - nimisessä laissa, joka tuli voimaan 27.6.1996 (laki yhdessä elämisen vahvistamisesta). Vahvistetulla parisuhteella on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla. Islannissa ei avioliittolain ja vahvistettua parisuhdetta koskevan lain ohella ole muuta yhdessä elämistä koskevaa lakia.

Vahvistettua parisuhdetta koskevan lain mukaan kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä voi vahvistaa suhteensa, jos ainakin toinen suhteen osapuolista on Islannissa asuva Islannin kansalainen. Lisäksi vahvistaminen edellyttää, että parisuhteen osapuolet ovat täysi-ikäisiä, etteivät he ole avioliitossa tai rekisteröidyssä suhteessa jonkun toisen kanssa ja etteivät he ole keskenään läheistä sukua.

Islannin avioliittolain säännöksiä aviovarallisuusjärjestelmästä ja puolisoitten keskinäisestä elatusvelvollisuudesta sovelletaan myös vahvistettuun parisuhteeseen. Samoin avioliittolain säännöksiä avioerosta sovelletaan samaa sukupuolta olevien pariin. Sillä, jonka parisuhde on vahvistettu Islannissa, on aina oikeus saada parisuhde puretuksi Islannissa, vaikka hänellä ei purkamista koskevan asian tullessa vireille olisi liittymiä Islantiin.

Parisuhteen vahvistaminen ei tuota osapuolille oikeutta ottaa yhteistä ottolasta eikä parille myöskään anneta hedelmöityshoitoa. Jos parisuhteen toisella osapuolella on lapsi, tulee parin toisesta osapuolesta lapsen huoltaja suoraan lain nojalla parisuhteen vahvistamisen yhteydessä samalla tavalla kuin aviopuolisosta tulee puolisonsa lapsen huoltaja avioliiton solmimisen yhteydessä.

Jos parisuhteen osapuoli kuolee, eikä hänellä ole perillisiä, menee jäämistö perintönä elossa olevalle parisuhteen osapuolelle. Jos kuolleella osapuolella oli perillisiä, elossa oleva osapuoli saa kolmasosan jäämistöstä.

5.3. Eräät muut maat

5.3.1. Alankomaat

Alankomaissa rekisteröityä parisuhdetta (*geregistreerd partnerschap*) koskeva laki tuli voimaan 1.1.1998. Tämä laki poikkeaa pohjoismaisista laeista siinä, että mahdollisuus parisuhteen rekisteröintiin on avattu myös naisen ja miehen muodostamille pareille. Viimeksi mainituilla on siten kaksi mahdollisuutta päästä perhelainsäädännön piiriin, avioliiton solmiminen ja parisuhteen rekisteröinti. Tammikuun ja kesäkuun 1998 välisenä aikana 1 814 homoseksuaalista paria ja 841 heteroseksuaalista paria rekisteröi parisuhteensa.

Alankomaiden rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain mukaan rekisteröinnin edellytyksenä on, että parisuhteen kumpikin osapuoli on täysi-ikäinen ja ettei rekisteröinnille ole estettä. Esteitä ovat muun muassa voimassa oleva avioliitto tai rekisteröity parisuhde sekä läheinen sukulaisuus. Myös kaksi vieraan valtion kansalaista voi solmia rekisteröidyn parisuhteen Alankomaissa. Tällöin edellytetään kuitenkin, että parisuhteen osapuolilla on laillinen oikeus oleskella maassa.

Rekisteröidyllä parisuhteella on pitkälti samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla. Parisuhteen osapuolilla on muun muassa velvollisuus elättää toisiaan, oikeus leskeneläkkeeseen ja samanlainen perintöverotus kuin aviopuolisoilla. Tärkeimmät eroavuudet liittyvät lasta koskevaan lainsäädäntöön. Samaa sukupuolta olevien rekisteröity pari ei voi yhdessä ottaa ottolasta. Tässä suhteessa on kuitenkin vireillä muutos. Alankomaiden hallitus on 13.11.1998 päättänyt antaa lakiehdotuksen adoption mahdollistamisesta myös samaa sukupuolta olevien pareille. Ehdotuksen mukaan adoptiomahdollisuus on rajattu kotimaisiin adoptioihin.

Parisuhteensa rekisteröineelle parille voidaan antaa yhteishuoltajuus perheessä elävään lapseen. Tällaisella lapsella on oikeus elatukseen ja perintöön yhteishuoltajana toimivan sosiaalisen vanhempansa jälkeen.

Rekisteröity parisuhde purkautuu, kun molemmat yhdessä ilmoittavat erosta asianomaiselle viranomaiselle tai toinen yksin pyytää tuomioistuinta tuomitsemaan eron. Rekisteröity parisuhde purkautuu myös, kun toinen kuolee. Jos kuolleella elämäkumppanilla ei ole perillisiä, elossa oleva perii kaiken omaisuuden. Jos kuolleella oli rintaperillisiä, eloon jäänyt kumppani saa samansuuruisen osan perinnöstä kuin kukin rintaperillinen. Elossa olevalla on joka tapauksessa oikeus jäädä asumaan yhteiseen kotiin vähintään kuudeksi kuukaudeksi.

Alankomaissa on parhaillaan vireillä hanke, joka toteutuessaan antaisi samaa sukupuolta olevien pareille mahdollisuuden solmia avioliitto. Alankomaiden oikeusministeriössä valmisteltua esitysehdotusta on käsitelty hallituksessa. Parhaillaan esitysehdotusta viimeistellään oikeusministeriössä hallituksen antaman palautteen pohjalta.

5.3.2. Belgia

Belgian yhteiselämää koskeva laki (*Loi instaurant la cohabitation légale*) annettiin 23.11.1998. Lakia sovelletaan sellaisiin eri sukupuolta olevien ja samaa sukupuolta

olevien pareihin, jotka ovat tehneet kirjallisen ilmoituksen suhteestaan paikalliselle väestökirjanpitäjälle. Ilmoituksen voivat tehdä täysivaltaiset henkilöt, jotka eivät ole avioliitossa tai rekisteröidyssä suhteessa. Parin osapuolten välinen läheinen sukulaisuus ei ole este rekisteröinnille.

Yhteisasumisen rekisteröinti synnyttää kummallekin osapuolelle velvollisuuden osallistua kykyjensä mukaan yhteisen kotitalouden menoihin. Yhdessä asujat vastaavat yhdessä toisen tekemästä velasta, jos velka liittyy yhdessä asumiseen tai lapsiin, joista yhdessä asujat yhdessä huolehtivat. Kumpikin omistaa oman omaisuutensa. Jos ei tiedetä kumman omaisuus on, oletetaan, että se on yhteistä omaisuutta. Yhteisenä kotina käytettyä asuntoa ja siinä olevaa irtaimistoa suojataan säännöksiin, joiden mukaan toinen ei saa myydä eikä antaa sitä pantiksi ilman toisen suostumusta. Yhdessä asujilla ei ole perintöoikeutta toistensa jälkeen.

Laissa tarkoitettu yhteiselämä päättyy, kun toinen solmii avioliiton tai kuolee. Yhteiselämä päättyy myös, kun erosta tehdään yhteinen tai yksipuolinen ilmoitus paikalliselle väestökirjanpitäjälle. Yhteiselämän päätyttyä osapuolella ei ole oikeutta saada elatusapua entiseltä kumppaniltaan.

Edellä selostetun lainsäädännön aikaansaaminen ei ole Belgiassa lopettanut keskustelua siitä, millä tavoin samaa sukupuolta olevien parisuhteita olisi asianmukaista säännellä. Leuvenin katolisessa yliopistossa laaditun ehdotuksen pohjalta kaksi flaaminkielistä Belgiaa edustavaa puoluetta on tehnyt lakialoitteen, jonka mukaan kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä voisi rekisteröidä parisuhteensa avioliiton solmimiseen rinnastuvien oikeusvaikutuksien. Lakialoitetta ei toistaiseksi ole käsitelty Belgian parlamentissa.

5.3.3. Espanja

Espanjan kansallinen parlamentti on 1990-luvulla käsitellyt useita eri ehdotuksia yhdessä asumista koskeviksi laiksi. Ehdotukset ovat lähteneet siitä, että sääntelyn kohteena olisivat sekä eri että samaa sukupuolta olevien parisuhteet. Toistaiseksi asia ei ole johtanut lainsäädäntöön.

Espanjan autonomiset alueet ovat toimivaltaisia säätämään perheoikeudellisia lakeja. Tämä on Aragoniassa ja Kataloniassa johtanut alueelliseen yhdessä asumista koskevaan lainsäädäntöön.

Aragonia

Aragonian parlamentti on 12.3.1999 hyväksynyt naimattomia pysyviä pareja koskevan lain (*Ley relativa a parejas estables no casadas*). Laki antaa sekä samaan että vastakkaiseen sukupuoleen kuuluville parikumppaneille mahdollisuuden rekisteröidä parisuhteensa. Rekisteröimisen edellytyksenä on, että parisuhteen osapuolet ovat täysi-ikäisiä, etteivät he ole avioliitossa tai rekisteröidyssä suhteessa toisen henkilön kanssa ja etteivät he keskenään ole läheistä sukua. Jos pari on asunut yhdessä vähintään kaksi

vuotta, parisuhteen toinen osapuoli voi esittämällä riittävän näytön yhteiselämästä saada parisuhteen rekisteröidyksi vastoin toisen tahtoakin.

Rekisteröidyllä parisuhteella on samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla siltä osin kuin kysymys on elatuksesta, yhteisen kotitalouden talousveloista, perinnöstä, oikeudesta leskeneläkkeeseen ja verotuksesta.

Rekisteröity parisuhde purkautuu, kun toinen kuolee, osapuolet yhdessä tai toinen yksin ilmoittaa rekisterinpitäjälle eroavansa, parisuhteen osapuolet tosiasiallisesti ovat asuneet erossa toisistaan yli vuoden tai kun toinen solmii avioliiton.

Erossa toinen on oikeutettu saamaan toiselta korvausta, jos jälkimmäinen saisi perusteettomasti taloudellista etua siitä, että ensiksi mainittu on taloudellisesti panostanut tai tehnyt työtä yhteisen kodin hyväksi. Parisuhteen osapuoli voi myös olla oikeutettu saamaan elatusta entiseltä elämänkumppaniltaan, jos hän tarvitsee elatusta tullakseen toimeen eron jälkeen.

Kun toinen kuolee, on toisella oikeus saada yhteisen kodin irtaimisto. Hänellä on lisäksi oikeus saada jäädä asumaan yhteisessä kodissa vähintään vuodeksi elämänkumppanin kuolemasta lukien.

Naisen ja miehen muodostamalla rekisteröidyllä parilla on oikeus ottaa yhteinen ottolapsi. Vastaavaa oikeutta ei ole samaa sukupuolta olevilla elämänkumppaneilla.

Katalonia

Katalonian parlamentti on 15.7.1998 hyväksynyt lain parien pysyvistä liitoista (*Ley de Uniones Estables de Parejas*; 10/1998). Laki tuli voimaan 23.10.1998. Parien pysyviä liittoja koskevaa lakia sovelletaan sekä samaan että vastakkaiseen sukupuoleen kuuluvien muodostamiin pareihin. Lain soveltaminen ei laissa olevan nimenomaisen maininnan mukaan merkitse sitä, että lain piiriin kuuluvat suhteet rinnastettaisiin avioliittoon.

Lain soveltamisen edellytyksenä on, että notaari on rekisteröinyt suhteen. Naisen ja miehen välisen suhteen rekisteröinti on mahdollista, jos parikumppani esittää näytön siitä, että kumppanit ovat asuneet yhdessä vähintään kaksi vuotta tai että parikumppanit asuvat yhdessä ja että heillä on yhteinen lapsi. Lain piiriin voi tulla myös siten, että parikumppanit yhdessä pyytävät suhteen rekisteröimistä. Jotta lakia voitaisiin soveltaa samaa sukupuolta oleviin parikumppaneihin, edellytyksenä on kaikissa tapauksissa, että kumppanit ovat yhdessä rekisteröineet suhteensa.

Parisuhde voidaan rekisteröidä, jos rekisteröinnille ei ole estettä. Rekisteröinnin esteet ovat lähes samat kuin avioesteet.

Parisuhteen rekisteröinnin oikeusvaikutukset liittyvät muun muassa yhteisen kodin menoihin ja velkoihin, yhteistä kotia ja siinä olevaa irtaimistoa koskeviin vallintarajoituksiin sekä tiettyihin sosiaalietuuksiin. Rekisteröidyllä parisuhteella ei ole vaikutuksia lapsia koskevaan lainsäädäntöön. Samaa sukupuolta olevat parikumppanit eivät esimerkiksi voi yhdessä ottaa ottolasta.

Rekisteröity parisuhde purkautuu, kun osapuolet tai toinen heistä haluaa purkaa suhteen, kun tosiasiallisesti on asuttu erillään yli vuoden, kun toinen solmii avioliiton tai uuden rekisteröidyn suhteen taikka kuolee. Purkautumisesta on ilmoitettava notaarille. Eron jälkeen elatuksen tarpeessa oleva voi saada elatusapua entiseltä elämäkumppaniltaan. Sillä osapuolella, joka on taloudellisesti riippuvainen toisesta ja on tehnyt töitä yhteisessä kodissa tai toisen yrityksessä, on oikeus taloudelliseen korvaukseen, jos entisten elämäkumppanien välillä vallitsee epäsuhtainen taloudellinen tilanne ja toisen voidaan katsoa saaneen perusteettomasti taloudellista etua toisen kustannuksella.

Kun parin toinen osapuoli kuolee, toisella osapuolella on oikeus saada yhteisen kodin irtaimisto. Elossa olevalla osapuolella on oikeus jatkaa asumistaan vähintään vuoden ajan yhteisessä kodissa. Jos kuolleella ei ollut lainkaan perillisiä, elossa oleva osapuoli perii koko omaisuuden. Jos kuolleella oli kaukaisia perillisiä, elossa oleva osapuoli perii puolet omaisuudesta. Jos kuolleella oli läheisiä perillisiä, vainajan parikumppani, joka ei pysty elättämään itseään, on oikeutettu saamaan neljäsosan perinnöstä, ei kuitenkaan enemmän kuin mitä hän tarvitsee tullakseen toimeen.

Katalonian parlamentti on 16.12.1998 hyväksynyt lain keskinäisestä avusta ja iäkkäämpien ihmisten huolenpidosta (*Situaciones convencionales de ayuda mutua y sobre la acogida de personas mayores*). Laki on tarkoitettu ensisijaisesti iäkkäämpiä

ihmisiä varten, jotka asuvat yhdessä sukulaisen tai ystävän kanssa. Lakia voidaan soveltaa useampaan yhdessä asuvaan henkilöön. Nämä henkilöt voivat olla samaa tai eri sukupuolta. Lakia voidaan soveltaa vain, jos asianomaiset ovat tehneet sopimuksen yhdessä asumisesta. Jos yhdessä asuminen halutaan lopettaa, toisella osapuolella on oikeus jatkaa asumista yhteisessä kodissa vähintään kuuden kuukauden ajan. Jos huoneiston vuokralainen tai omistaja kuolee, elossa oleva saa jatkaa asumistaan huoneistossa vähintään vuoden. Jos elossa oleva oli tehnyt työtä kuolleen hyväksi tämän eläessä, hän on oikeutettu saamaan korvausta kuolinpesästä. Elossa oleva voi myös saada elatusapua vainajan perillisiltä, kuitenkin enintään kolmen vuoden ajan. Jos vainajalla oli perillisiä, elossa oleva saa neljäsosan jäämistöstä. Jos perillisiä ei ole, hän perii yksin kaiken.

5.3.4. Ranska

Ranskan parlamentin alahuone eli kansalliskokous on 9.12.1998 hyväksynyt ehdotuksen lainsäädännöksi yhdessä asumista koskevasta sopimuksesta (*pacte civil de solidarité*). Ehdotuksen mukaan kaksi eri sukupuolta tai samaa sukupuolta olevaa täysi-ikäistä henkilöä saa tehdä sopimuksen yhdessä asumisesta. Henkilöt, jotka ovat toisilleen läheistä sukua tai jotka jo ovat avioliitossa tai ovat rekisteröineet yhdessä asumista koskevan sopimuksen toisen kanssa eivät voi keskenään tehdä sopimusta yhdessä asumisesta.

Sopimus saa laissa tarkoitetut oikeusvaikutukset, jos se rekisteröidään paikallisessa tuomioistuimessa. Ehdotuksen mukaan sopimuskumppaneilla on velvollisuus elättää toisiaan ja he vastaavat yhdessä toisen tekemästä yhteiseen kotiin liittyvästä velasta. Omaisuus, joka kumppanille tulee sopimuksen solmimisen jälkeen, on pääsäännön mukaan osapuolten yhteistä. Omaisuuden yhteisyys ei kuitenkaan koske lahjana tai perintönä saatua omaisuutta. Tuloverolain aviopuolisoiden yhteisverotusta koskevia säännöksiä sovellettaisiin sopimuskumppaneihin siitä alkaen, kun kolme vuotta on kulunut sopimuksen rekisteröinnistä. Perintö- ja lahjaverotuksen osalta lievempi verotus tulisi sovellettavaksi, kun vähintään kaksi vuotta on kulunut rekisteröinnistä. Uudistus ei vaikuttaisi lasten asemaa koskevaan lainsäädäntöön. Rekisteröity sopimus purkautuisi, kun toinen kuolee tai solmii avioliiton taikka tekee ilmoituksen erosta paikalliselle tuomioistuimelle.

Ranskan kansalliskokouksen hyväksymää ehdotusta on käsitelty Ranskan parlamentin ylähuoneessa eli senaatissa. Senaatin 23.3.1999 hyväksymässä ehdotuksessa alahuoneen hyväksymää ehdotusta muutettiin olennaisella tavalla siten, että parisuhteen rekisteröinnistä luovuttiin. Senaatin ehdotuksen mukaan Ranskan siviilioikeuslakiin (*code civil*) lisätään avoliittoa koskevat säännökset (*proposition de loi relative au mariage, au concubinage et aux liens de solidarité*). Avoliitossa voivat elää niin eri sukupuolta kuin samaa sukupuolta olevat henkilöt. Avoliitossa elävät voivat niin halutessaan kirjallisesti sopia omaisuuskysymyksistä, käytännön talousasioista ja muista yhteiselämässä noudatettavista pelisäännöistä. Avoliitossa elävät voivat niinkään halutessaan saada viranomaisilta todistuksen siitä, että he elävät keskenään avoliitossa. Avoliitolla olisi oikeusvaikutuksia myös muun muassa verotusta koskevassa lainsäädännössä.

Senaatin ehdotusta käsiteltiin kansalliskokouksessa, joka asian toisessa käsittelyssä 7.4.1999 muutti sitä olennaisesti ja hyväksyi ehdotuksen laiksi yhdessä asumista koskevasta sopimuksesta (*proposition de loi relative au pacte civil de solidarité*) eräin muutoksin. Hyväksytyt ehdotuksen mukaan Ranskan siviilioikeuslakiin lisättäisiin säännökset yhdessä asumista koskevasta sopimuksesta, sen rekisteröinnistä, rekisteröinnin edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista sekä siitä, millä tavoin rekisteröity sopimus purkautuu. Siviilioikeuslakiin lisättäisiin myös avoliiton määritelmän sisältävä säännös. Samalla tehtäisiin asian johdosta muutoksia eräisiin muihin lakeihin.

Lakiehdotuksen mukaan yhdessä asumista koskevan sopimuksen rekisteröinti toisi sopimusosapuolille samantapaisen oikeudellisen aseman kuin aviopuolisoilla on. Sopimusosapuolina voisivat olla kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä tai kaksi eri sukupuolta olevaa henkilöä. Edellä mainitun avoliiton määritelmän mukaan avoliitolla tarkoitetaan paitsi naisen ja miehen myös samaa sukupuolta olevien pysyväisluonteista yhteiselämää. Avoliittoihin ei kytkettäisi juurikaan uusia oikeusvaikutuksia. Sosiaaliturvalakiin ehdotetun muutoksen mukaan avoliittoon meneminen merkitsisi kuitenkin perheavustusta saavalle avopuolisolle sitä, että hän menettää tämän avustuksen samalla tavalla kuin henkilö, joka solmii avioliiton tai rekisteröidyksi tarkoitetun yhdessä asumista koskevan sopimuksen.

Kansalliskokouksen toisessa käsittelyssä hyväksytyä ehdotusta on käsitelty senaatissa, joka hylkäsi ehdotuksen. Asian käsittely jatkuu Ranskan parlamentissa.

5.3.5. Saksa

Saksan hallitus on hallitusohjelmassaan 20.10.1998 ilmoittanut tulevansa toteuttamaan syrjinnän vastaista lainsäädäntöä. Hallitusohjelman mukaan syrjinnän vastaisen lainsäädännön osahankkeena on tarkoitus toteuttaa uudistus, joka antaisi samaa sukupuolta oleville mahdollisuuden solmia rekisteröity parisuhde.

5.3.6. Unkari

Unkarin siviilioikeuslaissa naisen ja miehen yhdessä asumiseen on liitetty eräitä oikeusvaikutuksia. Vuonna 1995 Unkarin valtiosääntötuomioistuin katsoi eräissä ratkaisussaan, että samaa sukupuolta olevien parisuhde on rinnastettava naisen ja miehen avioliitonomaiseen suhteeseen. Tämän johdosta siviilioikeuslakia muutettiin vuonna 1996 siten, että naisen ja miehen asemesta siinä puhutaan nyt elämäkumppaneista. Siviilioikeuslain 685/A §:n mukaan elämäkumppaneilla tarkoitetaan kahta henkilöä, jotka avioliittoa solmimatta keskenään asuvat yhteisessä kodissa yhteisessä taloudessa tunneperäisessä suhteessa. Määritelmä kattaa myös samaa sukupuolta olevien parit. Siviilioikeuslain 758/G §:n mukaan elämäkumppaneilla on oikeus yhdessä asumisen aikana hankittuun omaisuuteen. Elämäkumppanin osuus yhteisestä omaisuudesta määräytyy sen mukaan, miten suuri hänen myötävaikutuksensa on ollut omaisuuden hankkimiseksi. Jos ei voida päättää, minkä suuruinen myötävaikutus on, kummankin myötävaikutus oletetaan yhtä suureksi. Mainitun

pykälän mukaan myötävaikutuksena otetaan huomioon myös yhteisen kodin hyväksi tehty kotitaloustyö.

5.3.7. T ekin tasavalta

T ekin parlamentissa käsitellään parhaillaan kansanedustajan lakialoitteen pohjalta ehdotusta laiksi kahden samaa sukupuolta olevan henkilön solmiman yhdessä elämistä koskevan sopimuksen rekisteröinnistä (*"Zákon o partnerském sou ití osob tého pohlaví a o zm n a dopln ní n kterych zakon "*). Ehdotuksen mukaan kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä voi keskenään tehdä sopimuksen yhdessä elämisestä. Sopimus saa laissa tarkoitetut oikeusvaikutukset, kun se on rekisteröity T ekin sisäasiainministeriön määräämän viranomaisen luona.

Sopimus voidaan rekisteröidä, jos sopimusosapuolet ovat vähintään 18 vuotta täyttäneitä täysivaltaisia T ekin kansalaisia tai ulkomaalaisia, joilla on oleskelulupa ja pysyvä osoite T ekissä. Lisäksi edellytetään, että sopimusosapuolet eivät ole avioliitossa tai rekisteröidyssä suhteessa toisen henkilön kanssa. Rekisteröityyn sopimussuhteeseen keskenään aikovat eivät myöskään saa olla toistensa lähisukulaisia. Sopimuksen rekisteröintitilaisuudessa molempien tulee olla henkilökohtaisesti läsnä.

Ehdotuksen mukaan rekisteröidyllä parisuhteella olisi samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla, jollei laissa toisin säädetä. Ehdotuksen mukaan rekisteröidyn parin osapuolet eivät voisi yhdessä olla lapsen yhteishuoltajia eikä heillä olisi oikeutta yhdessä ottaa kasvattilasta taikka ottolasta.

Rekisteröity parisuhde purkautuu, kun toinen kuolee, taikka kun parisuhteen osapuolet niin kirjallisesti sopivat. Jotta erosopimuksella olisi oikeusvaikutuksia, se on annettava sille rekisteriviranomaiselle, jonka luona parisuhteen rekisteröinti aikoinaan suoritettiin. Viranomainen voi rekisteröidä erosopimuksen vain sillä edellytyksellä, että siinä on sovittu omaisuuden jaosta, muiden taloudellisten kysymysten ratkaisemisesta ja asumisjärjestelyistä. Jos pari ei pääse sopimukseen erosta, tuomioistuin voi hakemuksesta myöntää parille eron. Eron myöntämisen edellytyksenä on, että rekisteröinnistä on kulunut vähintään vuosi ja että suhteen osapuolet ovat asuneet erillään toisistaan vähintään puoli vuotta.

Ehdotuksen mukaan laki tulisi voimaan 1.1.2000. Ehdotus on hyväksytty asian ensimmäisessä ja toisessa käsittelyssä. Ehdotuksen käsittely jatkuu parlamentissa.

5.4 Euroopan unioni

Euroopan parlamentti on vuonna 1994 hyväksynyt päätöslauselman homoseksuaalien ja lesbojen yhtäläisistä oikeuksista EU:ssa (A3-0028/94). Päätöslauselmassaan parlamentti kehottaa komissiota laatimaan luonnoksen homojen ja lesbojen yhtäläisiä oikeuksia koskevaksi suositukseksi. Parlamentin mukaan suosituksen avulla tulisi muun muassa pyrkiä poistamaan esteet homo- ja lesboparien avioliitoilta tai avioliittoon rinnastuvilta oikeudellisilta järjestelyiltä.

Toukokuun 1 päivänä 1999 voimaan tulleen Amsterdamin sopimuksen 13 artiklan mukaan Euroopan unionin neuvosto voi Amsterdamin sopimuksessa yhteisölle uskotun toimivallan rajoissa yksimielisesti komission ehdotuksesta ja Euroopan parlamenttia kuultuaan toteuttaa tarvittavat toimenpiteet sukupuoleen, rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän torjumiseksi. Komission alaisuudessa työskentelee parhaillaan työryhmä, jonka tehtävänä on laatia ehdotus kahdeksi direktiiviksi ja toimintaohjelmaksi, jotka koskevat syrjinnän torjumista.

6. EPÄKOHTIEN KORJAAMINEN - RATKAISUVAIHTOEHTOJA

Edellä oleva katsaus voimassa olevaan lainsäädäntöön osoittaa, että samaa sukupuolta olevien muodostamia pareja kohdellaan lukuisissa kysymyksissä toisin kuin vastakkaista sukupuolta olevia parikumppaneita. Erilaiselle kohtelulle ei useimmissa tapauksissa voida esittää asiallisia perusteita, joten lainsäädäntöä voidaan pitää syrjivänä.

Sääntelyn syrjivyyttä voidaan periaatteessa korjata kahdella päinvastaisella tavalla. Yhtäältä voidaan lisätä ns. *yksilöllistä sääntelyä*, joka tarkoittaa sitä, että perheellisuuden merkitys yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin vaikuttavana tekijänä jossakin tietyssä kysymyksessä poistetaan. Toinen mahdollisuus on avata myös samaa sukupuolta oleville parikumppaneille pääsy perhelainsäädännön piiriin.

Ensiksi mainitussa, yksilölliseksi sääntelyksi sanotussa vaihtoehdossa yhtäläinen kohtelu toteutuisi siten, että kunkin yksilön oikeudet ja velvollisuudet olisivat samat hänen perhesuhteistaan riippumatta. Perhesuhteet menettäisivät tällöin merkityksensä yksilön oikeusasemaan vaikuttavana tekijänä. Jälkimmäisessä, *perhesidonnaisessa sääntelyssä* yhdenvertaisuus toteutetaan antamalla kaikille pareille osapuolten seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta yhtäläinen mahdollisuus päästä osallisiksi perhesuhteiden olemassa oloon kytketyistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Perhesuhteiden merkitys yksilön oikeusasemaan vaikuttavana tekijänä säilyisi ja laventuisi koskemaan myös samaa sukupuolta olevien parisuhteita.

6.1. Yksilöllinen sääntely

Yksilöllinen sääntely johtaisi loppuun asti vietyinä muun muassa avioliittolainsäädännön kumoamiseen. Ajatus puhtaasti yksilölliseen sääntelyyn siirtymisestä ei käytännössä ole toteuttamiskelpoinen. Perhe-, sukulaisuus- ja läheissuhteilla on keskeinen merkitys yksilöiden elämässä ja yhteisöllisessä toiminnassa. Perhesuhteissa tarjottua elatusta ja hoivaa sekä suhteen osapuolten etujen yhteisyyttä ei voida jättää lainsäädännössä huomiotta. Heikomman osapuolen suojaaminen perhesuhteissa vaatii sekin lainsäätäjän huomiota.

Perhesuhteiden huomioon ottaminen saattaa olla tarpeen varsinaisen perhelainsäädännön ulkopuolellakin oikeudenmukaisten ratkaisujen löytämiseksi esimerkiksi sosiaali-, vero- ja ulkomaalaisoikeudellisissa kysymyksissä sekä puolueettoman päätöksenteon turvaamiseksi tuomioistuimissa ja

hallintoviranomaisissa. Oikeus nauttia perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta on myös ihmisoikeus, jonka toteuttaminen edellyttää lainsäätäjän ottavan huomioon perhesuhteet. Yksilöllinen sääntely ei siten voi olla yleinen ratkaisu parisuhteiden erilaisen kohtelun ongelmiin. Yhdenveroista suhtautumista tavoiteltaessa ratkaisua on sen vuoksi haettava päinvastaisista lähtökohdista, toisin sanoen sääntelystä, joka antaa mahdollisuuden nais- ja miesparien huomioon ottamiseen perhelainsäädännössä ja perhesidonnaisessa lainsäädännössä.

6.2. Parisuhteita koskevan lainsäädännön ulottaminen samaa sukupuolta olevien pariin

Samaa sukupuolta olevien muodostamien parien pääsy perheitä koskevan lainsäädännön piiriin voidaan toteuttaa usealla eri tavalla. Erään vaihtoehdon tarjoaa tällöin ajatus, jonka mukaan samaa sukupuolta olevien parisuhteet *rinnastetaan avioliitonomaisiin suhteisiin* eli avoliittoihin. Ne oikeusvaikutukset, joita laki liittää avoliitossa elämiseen, tulisivat tällöin koskemaan myös samaa sukupuolta olevien muodostamia pareja. Parisuhteen rekisteröintiä ei tässä mallissa tunnettaisi, vaan samalla tavoin kuin avoliitto muodostuu tosiasiallisen yhteiselämän kautta, samaa sukupuolta olevien pääsy lainsäädännön piiriin edellyttäisi sitä, että parisuhteen tosiasiallinen olemassaolo voitaisiin tavalla tai toisella todistaa.

Nykytilanteeseen verrattuna tämä vaihtoehto olisi askel yhdenvertaisen kohtelun suuntaan. Keskeinen ero jäisi kuitenkin tällöin jäljelle. Naisen ja miehen muodostamilla pareilla on mahdollisuus itse valita avioliiton solmimisen ja avioliitonomaiseen suhteeseen jäämisen välillä. Solmimalla avioliiton nainen ja mies tunnustautuvat pariiksi ja antavat yhteiskunnalle ikäänkuin luvan siihen, että heihin voidaan soveltaa puolisoita koskevia säännöksiä. Mahdollisuus vihkimiseen merkitsee vapautta itse muovata elämäänsä päättämällä perhelainsäädännön piiriin tulemisesta. Ratkaisumalli, jossa samaan sukupuoleen kuuluvien parisuhteet rinnastetaan avioliitonomaisiin suhteisiin, jättäisi suhteen osapuolet vaille tätä keskeistä mahdollisuutta.

Oikeusvaikutusten liittäminen parisuhteisiin ilman suhteen osapuolten siihen antamaa suostumusta on yleisemminkin sangen ongelmallista perhepolitiikkaa. Tässä mallissa suhteen osapuolille ei anneta mahdollisuutta itse arvioida suhteen luonnetta, vaan yhteiskunta vahvistaa sen osapuolten elämää riittävästi tarkkailtuaan. Tuloksena saattaa olla, että osapuolet joutuvat tahtomattaan sellaisen sääntelyn piiriin, johon he eivät haluaisi kuulua. Sen seikan määrittely, milloin parisuhde on sellainen, että siihen voidaan liittää oikeusvaikutuksia vastoin osapuolten tahtoakin, on lisäksi vaikeaa. Omat ongelmansa aiheuttaa suhteen olemassaolon todistaminen. Tällöin joudutaan kaivamaan esiin yksityiselämän piiriin kuuluvia seikkoja, minkä osapuolet saattavat kokea vastenmieliseksi. Erityisen kiusallista tämä on silloin, kun lähiympäristön asenteet homoseksuaalisuutta kohtaan ovat kielteiset ja osapuolet haluavat sen vuoksi pitää suhteen olemassaolon yksityisasianaan.

Muun muassa edellä mainituista syistä avioliitonomaisiin suhteisiin on sosiaaioikeutta ehkä lukuunottamatta kytketty suhteellisen rajoitetusti oikeusvaikutuksia. Tämä merkitsee samalla sitä, että samaa sukupuolta olevien muodostamien parisuhteiden

jättäminen avoliittoja koskevan sääntelyn varaan ei veisi läheskään toivottuun tilanteeseen niissä tapauksissa, joissa parikumppanit haluavat päästä laajalti perhelainsäädännön piiriin. Parisuhteiden erilainen kohtelu jäisi tässä vaihtoehdossa yhä jäljelle.

Parisuhteiden erilainen kohtelu säilyisi vielä edellä mainittua suuremmassa määrin omaksuttaessa ratkaisu, jossa tyydyttäisiin muuttamaan lainsäädäntöä vain sellaisten yksittäisten säännösten osalta, joissa homoseksuaalisten pariin erilainen kohtelu on käytännössä aiheuttanut suurimmat ongelmat. Tämä vaihtoehto merkitsisi sitä, että lainsäädännön tavoitetaso jätettäisiin samaa sukupuolta olevien parisuhteita koskevissa kysymyksissä olennaisesti matalammaksi kuin perhettä koskevassa lainsäädännössä muutoin. Suurimpien epäkohtien poimiminen muiden joukosta olisi lisäksi vaikeaa, jollei mielivaltaista, sillä kunkin parin omista olosuhteista ja elämäntilanteesta luonnollisesti riippuu, mille alueelle tärkeät kysymykset paikantuvat.

Avioliitonomaisia suhteita koskevien yksittäisten säännösten tai, jos mahdollista, niiden tulkinnan muuttaminen siten, että samaa sukupuolta olevien parit pääsevät niiden piiriin, saattaa kuitenkin olla tarkoituksenmukainen osaratkaisu puheena olevien pariin oikeudellisen aseman kohentamiseksi. Jos naisen ja miehen muodostamille pareille on katsottu oikeaksi antaa oikeuksia tai asettaa velvollisuuksia tosiasiallisen yhdessä asumisen perusteella, samat oikeudet ja velvollisuudet saattavat olla perusteltuja myös silloin, kun kaksi samaa sukupuolta olevaa elää yhdessä parina. Viimeksi mainittujen jättäminen lainsäädännön ulkopuolelle merkitsee näissä oloissa pariin perusteettomasti erilaista kohtelua.

Heteroseksuaaliset parit voivat solmimalla avioliiton itse päättää perhelainsäädännön piiriin tulosta. Jotta samaa sukupuolta olevien muodostamat parit pääsisivät yhtäläiseen asemaan naisen ja miehen muodostamien pariin kanssa, on myös ensiksi mainituille pareille annettava mahdollisuus vaikuttaa omalla tahdonilmaisullaan perhelainsäädännön piiriin tulemiseen. Tämän vaihtoehdon omaksuminen tarjoaa sekä periaatteellisia että käytännöllisiä etuja. Näin turvataan parikumppanien vapaus muovata itse elämäänsä antamalla oma tulkintansa suhteen luonteesta. Oikeustositseikkana osapuolten sopimus on lisäksi helposti todistettava, jolloin osapuolet saavat varmuuden omasta oikeudellisesta asemastaan.

Mahdollisuus sopia perhelainsäädännön piiriin tulosta on kaikissa muissa Pohjoismaissa turvattu antamalla parikumppaneille oikeus rekisteröidä tai vahvistaa parisuhteensa. Vastaava malli on omaksuttu myös Hollannissa. Ranskassa ja eräillä Espanjan autonomisilla alueilla sekä Tšekin tasavallassa rakennetut sääntelymallit perustuvat nekin siihen, että osapuolet voivat sopimusvapauttaan käyttämällä itse päättää parisuhdelainsäädännön piiriin tulemisesta. Rekisteröintiin perustuvan sääntelymallin omaksuminen olisi edellä mainituista syistä Suomessakin asianmukainen ratkaisu.

Parisuhteen rekisteröinnin mahdollistavien mallien lisäksi voidaan periaatteellisena vaihtoehtona mainita ratkaisu, joka sallii samaa sukupuolta olevien *solmia avioliiton* naisen ja miehen muodostamien pariin tavoin. Tähän ratkaisuvaihtoehtoon liittyy se

ongelma, että avioliitto ei ole ainoastaan oikeudellinen, vaan myös uskonnollinen ja sosiaalinen instituutio. Avioliiton avaaminen samaa sukupuolta olevien pareille merkitsisi ainakin toistaiseksi avioliittoon liittyvien uskonnollisten ja sosiaalisten konventioiden rikkomista. Voidaan kysyä, onko tähän oikeudellisesti katsoen tarvetta, kun otetaan huomioon, ettei avioliiton solmimisen mahdollistaminen toisi osapuolten oikeudelliseen asemaan sellaisia muutoksia, joita ei voitaisi haluttaessa saavuttaa rekisteröintimallin avulla.

7. TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

7.1. Mahdollisuus parisuhteen virallistamiseen

Työryhmä ehdottaa

että samaa sukupuolta oleville annetaan oikeus rekisteröidä eli virallistaa parisuhteensa. Virallistettu parisuhde olisi avioliitosta erillinen oikeudellinen instituutio, mutta sen solmimisen ja oikeusvaikutusten sääntelyssä tukeuduttaisiin avioliittoa koskeviin säännöksiin samalla tavoin kuin muissa Pohjoismaissa on menetelty.

Luonnos parisuhteen virallistamista koskevaksi laiksi on mietinnön liitteenä (Liite 1). Seuraavassa selostetaan sen keskeistä sisältöä.

7.1.1. Virallistetun parisuhteen oikeusvaikutukset

Parisuhteen virallistaminen saisi pääsäännön mukaan samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton solmiminen. Tästä tehtäisiin kuitenkin eräitä parisuhteen luonteesta johtuvia merkittäviä *poikkeuksia*. Virallistettuun parisuhteeseen ei ensinnäkään sovellettaisi sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella. Pelkästään aviomiestä tai aviovaimoa koskevia säännöksiä ei siten sovellettaisi tällaiseen parisuhteeseen. Suomen laissa merkittävin tällainen säännös on isyyslain 2 §, joka koskee aviomiehen isyyden toteamista avioliiton perusteella. Jos virallistetussa parisuhteessa elävälle syntyy lapsi, lapsen isyyttä ei näin ollen todettaisi rekisteröinnin perusteella, vaan isyys olisi vahvistettava lapsen siittäneen miehen tunnustamisella tai isyyskanteella.

Virallistettuun parisuhteeseen ei myöskään sovellettaisi niitä lapseksiottamisesta annetun lain säännöksiä, jotka koskevat aviopuolison oikeutta ottaa ottolapsi. Virallistetun parisuhteen osapuolet eivät siten yhdessä voisi ottaa ottolasta eikä toinen osapuolista voisi ottaa lapsekseen kumppaninsa lasta sellaisin oikeusvaikutuksin, että lapsesta tulee kumppaneiden yhteinen (ns. perheen sisäinen adoptio). Sitä vastoin estettä ei olisi sille, että toinen kumppaneista ottaa toisen kuoltua lapsekseen kumppaninsa lapsen. Tällainen mahdollisuus on olemassa jo nykyisen lain mukaan, ja se on perusteltua säilyttää, sillä lapsen asema voidaan tällä tavoin turvata kuolemantapauksen sattuessa.

Vanhemmuutta koskeva lainsäädäntö lähtee nykyisin siitä, että lapsella voi olla enintään kaksi vanhempaa ja että lapsen vanhemmat ovat keskenään vastakkaista sukupuolta. Yhteisen vanhemmuuden mahdollistaminen samaa sukupuolta olevien pareille johtaisi tilanteisiin, joissa lapsella on kaksi äitiä tai kaksi isää. Joutuminen tällaiseen tilanteeseen saattaisi vaikuttaa haitallisesti lapseen ainakin nykyisessä asenneympäristössä, jossa suhtautuminen homoseksuaaliseen yhteiselämään jakaa vielä ihmisten mielipiteitä. Tästä syystä ei mahdollisuutta yhteiseen vanhemmuuteen lapseksiottamisen kautta ole ainakaan tässä vaiheessa aiheellista toteuttaa. Parisuhteiden erilainen kohtelu yhteistä ottovanhemmuutta koskevissa säännöksissä ei myöskään ole hallitusmuodon 5 §:ssä kiellettyä syrjintää, kun otetaan huomioon se, että samaa sukupuolta oleville ei voi syntyä biologisesti yhteisiä lapsia. Kun mahdollisuus yhteiseen vanhemmuuteen rajataan pois, siitä seuraa samalla, ettei virallistettuun parisuhteeseen voida soveltaa sellaisia säännöksiä, jotka edellyttävät, että aviopuolisoilla on yhteinen lapsi.

Ehdotetut lapseksiottamista koskevat rajoitukset eivät perustu ajatukselle, että perheet, jotka rakentuvat samaa sukupuolta olevien parisuhteille, olisivat yleisesti soveltumattomia lapsen kasvuympäristöksi. Kokemukset ja asiaa koskevat ulkomaiset tutkimukset todistavat pikemminkin päinvastaista. Yhteisessä kodissa kasvaminen ei kuitenkaan edellytä yhteistä juridista vanhemmuutta. Ehdotetusta rajoituksesta huolimatta osapuolilla olisi mahdollisuus vastata yhdessä huoltajina perheessä elävien lasten kasvusta ja kehityksestä. Jo nykyinen lainsäädäntö antaa mahdollisuudet siihen, että lapsen huolto uskotaan samaa sukupuolta oleville parikumppaneille yhteisesti, jos

se katsotaan lapsen edun mukaiseksi. Yhteishuollon mahdollisuuden antaminen rekisteröidyille kumppaneille ei siten edellytä lain muuttamista.

Mahdollisuus parisuhteen rekisteröintiin ei välttämättä vaadi sitä, että rekisteröinnille annetaan avioliiton vaikutuksiin pitkälti rinnastuvat oikeusvaikutukset. Lakiteknisesti on mahdollista, että vaikutukset rajoitetaan paljon suppeammiksi, esimerkiksi nimenomaisesti luettelemalla ne aviopuolisoita koskevat lait tai lainkohdat, joita sovelletaan myös rekisteröityihin kumppaneihin. Oikeusvaikutuksiltaan kovin rajoitettu rekisteröinti ei työryhmän mielestä kuitenkaan ole asianmukainen, sillä se merkitsee parien asettamista toisistaan poikkeavaan asemaan niiden osapuolten seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Tällainen eronteko ei ole perusteltua, kun otetaan huomioon, että parisuhteen merkitys sen osapuolille on samanlainen näiden seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta.

7.1.2. Virallistetun parisuhteen purkaminen

Virallistettu parisuhde purkautuisi, kun parisuhteen osapuoli kuolee. Osapuolten eläessä parisuhde voitaisiin purkaa soveltamalla avioeroa koskevia säännöksiä. Kumppanilla olisi siten oikeus saada suhde puretuksi avioliittolaisissa säädetyn harkintajan jälkeen.

7.1.3. Kansainvälis-yksityisoikeudelliset kysymykset

Vaikka mahdollisuus rekisteröidä samaa sukupuolta olevien parisuhde on yleistymässä, uusi oikeudellinen instituutio tunnetaan toistaiseksi vain muutamassa valtiossa. Kansainvälis-yksityisoikeudellisten kysymysten sääntelyssä ei sen vuoksi voida kaikilta osin käyttää hyväksi yleismaailmallisesti tunnetun avioliittoinstituution sääntelyä.

Jotta Suomessa ei toimitettaisi sellaisia rekisteröintejä, joita ei tunnusteta kumppanien asuinpaikkavaltiossa, parisuhteen rekisteröiminen Suomessa on syytä rajoittaa tapauksiin, joissa osapuolilla tai ainakin toisella heistä on läheiset liittymät Suomeen. Toisaalta niissä tapauksissa, joissa parisuhde on virallistettu Suomessa, parisuhteen purkamista koskeva asia tulisi voida tutkia Suomessa, vaikka osapuolilla ei enää purkamista koskevan asian tullessa ajankohtaiseksi olisikaan liittymiä Suomeen. Näin varmistetaan se, että osapuolet saavat suhteensa puretuksi siitä huolimatta, että esimerkiksi valtio, jossa he asuvat tai jonka kansalaisia he nyttemmin ovat, ei tunne virallistettuja parisuhteita eikä sen vuoksi myöskään mahdollisuutta vaatia sen purkamista.

Ulkomailla virallistetun parisuhteen tunnustamisen sääntelyssä ja virallistetun parisuhteen oikeusvaikutuksiin sovellettavan lain sääntelyssä on sitä vastoin tarkoituksenmukaista nojautua samoihin periaatteisiin, jotka ovat asianmukaisia aviopuolisoiden osalta.

7.2. Virallistamattomien parisuhteiden rinnastaminen avioliitonomaisiin suhteisiin

Siitä, että lainsäädäntö antaa mahdollisuuden parisuhteen virallistamiseen, ei luonnollisesti seuraa, että kaikki samaa sukupuolta olevien parit käyttävät mahdollisuutta hyväkseen. Samalla tavoin kuin osa heteroseksuaalisista pareista valitsee vihkimättömän yhteiselämän, osa samaa sukupuolta olevien pareista ei eriyistä tule virallistamaan suhdettaan. Tämä osa voi olla jopa suurempi kuin se on heteroseksuaalisilla pareilla, sillä suhteen julkistamisen tiellä saattaa olla sellaisia esimerkiksi ympäristöstä johtuvia asenteellisia esteitä, joita ei liity avioliiton solmimiseen.

Samaa sukupuolta olevien suhteet tarvitsevat lain suojaa avioliitonomaisten suhteiden tavoin. Sen vuoksi olisi tutkittava, miltä osin avioliitonomaista suhdetta koskevia lakeja olisi syytä soveltaa myös samaa sukupuolta olevien pareihin. Lähtökohtana on tällöin pidettävä, että rinnastaminen on syytä toimittaa, jollei ole parisuhteen luonteesta johtuvia perusteita menetellä toisin.

Perusteena rinnastamisen toimittamatta jättämiseen saattaa ensinnäkin se, että samaa sukupuolta olevien pareille ei toisin kuin avoliittoihin synny yhteisiä lapsia. Tästä seuraa, että rinnastamiseen ei ole edellytyksiä silloin, kun sääntely koskee vain sellaisia avioliitonomaisia suhteita, joissa osapuolilla on yhteisiä lapsia. Tällaista sääntelyä on erityisesti verolainsäädännössä.

Toinen tärkeä näkökohta, joka on otettava huomioon rinnastamista harkittaessa liittyy siihen, että samaa sukupuolta olevilla parikumppaneilla saattaa olla avoliitossa eläviä suurempi tarve pitää suhteensa yksityisiasianaan. Parikumppanien yksityisyyden suojaamiseksi olisi vältettävä asettamasta osapuolille sellaisia velvollisuuksia, joiden täyttämisen valvonta vie viranomaiset tutkimaan suhteen luonnetta. Velvollisuuksien kytkeminen virallistamattomaan homoseksuaaliseen yhteiselämään ja esimerkiksi naapurien ilmiantojen käyttäminen yhteiselämän olemassaoloa todistettaessa olisi arveluttavaa oikeuspolitiikkaa. Samoja ongelmia ei liity sääntelyyn, jossa osapuolille annetaan oikeuksia parisuhteessa elämisen perusteella. Oikeuden saaminen edellyttää viranomaiselle tai tuomioistuimelle tehtävää hakemusta, jolloin osapuoli voi hakemuksen tekemistä harkitessaan päättää siitä, onko yksityisyydestä syytä luopua oikeuden saamiseksi. Oikeuksien ja velvollisuuksien tasapainoon liittyvät näkökohdat saattavat toisaalta johtaa siihen, että parisuhteen perusteella ei ole asianmukaista antaa oikeuksia, jos ei pidetä mahdollisena liittää siihen myös velvollisuuksia.

Joissakin tapauksissa rinnastaminen saatetaan voida toteuttaa lakia muuttamatta siten, että lain soveltaja käyttää hyväkseen laissa olevaa tulkinnanvaraa. Tämä näyttää mahdolliselta erityisesti silloin, kun oikeusvaikutuksia kytketään perheellisyyteen tai perheenjäsenen asemaan täsmentämättä sitä, mitä perheellisyydellä tai perheenjäsenellä tarkoitetaan. Esimerkkinä tällaisten mahdollisuuksien hyödyntämisestä voidaan mainita edellä 2 luvussa selostettu korkeimman hallinto-oikeuden päätös, jossa katsottiin ulkomaalaislaissa tarkoitetuksi perhesiteeksi myös henkilön avioliitonomainen suhde samaa sukupuolta olevaan Suomen kansalaiseen. Useissa tapauksissa tarvitaan kuitenkin lainsäätäjän toimenpiteitä. Asian selventäminen lainsäädännössä saattaa tulkinnanvaraisissakin tapauksissa olla paikallaan yhdenmukaisen soveltamiskäytännön aikaansaamiseksi.

Vaikka lähtökohtana olisikin, että rinnastus on useimmiten asianmukaista suorittaa, huolellinen lainvalmistelu edellyttää, että säännöskohtaisesti selvitetään, ettei poikkeuksen tekemiseen ole perusteita. Sen vuoksi **työryhmä ehdottaa**

että kullakin hallinnonalalla, jolla avioliitonomaiseen yhteiselämään liitetään oikeusvaikutuksia, tutkitaan, miltä osin sääntelyä on tarpeen muuttaa siten, että sitä voidaan soveltaa myös samaa sukupuolta olevien virallistamattomiin parisuhteisiin.

Kysymys samaa sukupuolta olevien virallistamattomien suhteiden rinnastamisesta avioliittoon koskettaa lähinnä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaa, jolla avioliitonomaisiin suhteisiin on kytketty runsaimmin oikeusvaikutuksia. Säännöksiä, joissa rinnastaminen saattaa olla tarpeellista, on kuitenkin myös muiden hallinnalojen piiriin kuuluvissa säädöksissä, esimerkiksi asuinhuoneiston vuokrausta koskevassa lainsäädännössä.

Siltä osin kuin rinnastaminen lakia muuttamalla katsotaan perustelluksi, se voidaan lakiteknisesti toteuttaa kahdella eri tavalla. Ensimmäinen mahdollisuus on muuttaa niiden yksittäisten säännösten sanamuotoa, joissa oikeusvaikutuksia kytketään avioliitonomaiseen suhteeseen, siten että ne tulevat koskemaan myös samaa sukupuolta olevien virallistamattomia suhteita. Toinen mahdollisuus on säätää viittauslaki, jossa luetellaan ne avioliitonomaista yhteiselämää koskevat säännökset, joita on viittauslain mukaan sovellettava myös samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla, jossa avioliitonomaista yhteiselämää koskevia lakeja on runsaasti, viittauslain säätäminen näyttää tarkoituksenmukaisimmalta. Muilta osin saattaa olla yksinkertaisinta toteuttaa rinnastus muuttamalla olemassa olevia säännöksiä. Työn jakaminen tällä tavoin jouduttaisi uudistusta, sillä tarvittavat lainsäädäntötoimet voitaisiin tällöin toteuttaa asianomaisen hallinnonalan sisäisinä hankkeina.

Työryhmä ei ole katsonut voivansa ottaa kantaa siihen, missä kysymyksissä rinnastaminen olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa sosiaalilainsäädännössä. Muita hallinnaloja koskevien lakien osalta työryhmä pitää erityisesti tarpeellisena asuinhuoneiston vuokrausta koskevan lain muuttamista siten, että samaa sukupuolta olevien parisuhteet rinnastetaan avioliitonomaisiin suhteisiin vuokraoikeuden siirtoa koskevissa ja vuokralaisen kuoleman jälkeistä vuokrasuhteen jatkamista koskevassa sääntelyssä.

Verolainsäädännössä on pidetty epäkohtana sitä, että perintö- ja lahjaverotus kohdistuu olennaisesti eri tavoin erilaisiin parisuhteisiin. Kansanedustaja Outi Ojalan ym. tekemää lakialoitetta koskevassa mietinnössään (LaVM 10/1997 vp) lakivaliokunta mainitsi epäkohtana sen, että perintöverotus määräytyy raskaimman veroluokan mukaan perittävän kanssa samaa sukupuolta olevan parikumppanin ollessa perinnön saajana. Kuten edellä on todettu, rinnastamiseen perustuva sääntely ei ole mahdollinen verolainsäädännössä sen vuoksi, että siinä rinnastetaan avioliittoon vain sellaiset avioliitonomaiset suhteet, joissa osapuolilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai joissa osapuolet ovat olleet avioliitossa keskenään. Parisuhteiden verokohtelun

yhdensuuntaistamiseksi olisi sitä vastoin harkittava sitä, voitaisiinko perintö- ja lahjaverolain kolmas veroluokka poistaa. Virallistamaton yhteiselämä ei näin meneteltäessä saisi samaa kohtelua kuin aviopuolisot ja virallistetut parisuhteet, mutta ero verotuksen ankaruudessa vähenisi olennaisesti.

7.3. Ehdotusten toteuttamisjärjestys

Edellä mainitut ehdotukset ovat toisistaan riippumattomia siten, että ne eivät edellytä muutosten toteuttamista yhtäaikaaisesti. Parisuhteiden virallistamista koskevan lain säätäminen on mahdollista, vaikka kysymystä virallistamattomien parisuhteiden rinnastamisesta avioliitonomaisiin suhteisiin ei olisi ratkaistu. Vastaavasti on mahdollista toteuttaa virallistamattomien parisuhteiden, ts. avoliiton ja samaa sukupuolta olevien yhteiselämän, rinnastaminen toisiinsa, antamatta samaa sukupuolta oleville parikumppaneille mahdollisuutta suhteensa virallistamiseen. Neutraali suhtautuminen samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin edellyttää kuitenkin, että kumpikin uudistus toteutetaan.

Työryhmä katsoo

että mahdollisuus parisuhteen virallistamiseen on periaatteellisena uudistuksena olennaisesti tärkeämpi kuin virallistamattoman yhteiselämän sääntely, minkä vuoksi sitä koskeva laki olisi aiheellista säätää odottamatta virallistamattomaan homoseksuaalisen yhteiselämään liittyvien kysymysten ratkaisua.

8. EHDOTUSTEN VAIKUTUKSET

Parisuhteiden virallistamista koskevan lain tärkein merkitys on luonteeltaan periaatteellinen. Säätämällä samaa sukupuolta olevien parisuhteen virallistamista koskevan lain yhteiskunta osoittaa paitsi hyväksyvänsä tällaiset parisuhteet, myös tunnustavansa niiden arvon ja merkityksen suhteen osapuolille. Laki tulisi pelkällä olemassaolollaan muuttamaan homoseksuaalista yhteiselämää koskevia asenteita suvaitsevammiksi. Näin se parantaisi jokaisen mahdollisuuksia elää oman identiteettinsä mukaisesti.

Parisuhteen osapuolten kannalta virallistaminen merkitsee sitä, että osapuolet tulevat eräitä poikkeuksia lukuunottamatta aviopuolisoita koskevien oikeuksien ja velvollisuuksien piiriin. Näillä oikeuksilla ja velvollisuuksilla, jotka kohdistuvat osittain toiseen kumppaniin ja osittain yhteiskuntaan, voi olla osapuolille suuri merkitys. Se ilmenee muun muassa parikumppanin oikeudellisen aseman ennakoitavuutena ja taloudellisena turvallisuutena sosiaalisten riskien, esimerkiksi eron tai toisen kuoleman, koskettaessa perhettä.

Antamalla samaa sukupuolta olevien pareille pääsy perhelainsäädännön piiriin tuetaan myös erilaisten perhemuotojen yhdenvertaista kohtelua. Näin edistetään hallitusmuodon 5 §:ssä tarkoitetun yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumista julkisen vallan toimenpitein hallitusmuodon 16 a §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Yhteiskunnan kannalta katsottuna parisuhteen virallistamisen mahdollistavan lain taloudelliset vaikutukset ovat vähäpätöisiä. Uusia avioliittoja solmitaan Suomessa vuosittain noin 23 000 - 24 000. Muista Pohjoismaista saatujen kokemusten perusteella voidaan arvioida, että parisuhteiden virallistamisten lukumäärä jäisi vuosittain noin 100:n tuntumaan, mikä on vähemmän kuin vihkimisten määrän vuosittainen vaihtelu. Ei ole mahdollista arvioida, olisivatko mainitut vähäiset muutokset valtion menoja lisääviä, vaiko vähentäviä. Paitsi oikeuksia, virallistaminen tuo myös velvollisuuksia, esimerkiksi velvollisuuden elättää kumppaniaan, millä saattaa olla valtion menoja vähentävä vaikutus.

Työryhmän toinen ehdotus, joka koskee virallistamattomia parisuhteita, johtaisi siihen, että virallistamatonta samaa sukupuolta olevien yhteiselämää suojattaisiin pääosin samalla tavoin kuin avioliitonomaista miehen ja naisen yhteiselämää. Myös tämä ehdotus lisää parisuhteiden yhdenveroista, osapuolten seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatonta kohtelua. Työryhmän mietintöön ei sisälly yksityiskohtaista ehdotusta siitä, millä tavoin ja missä laajuudessa erilaisten rekisteröimättömien parisuhteiden rinnastaminen toisiinsa on asianmukaista toteuttaa sosiaalilainsäädännössä. Sen vuoksi ei ole edellytyksiä arvioida tarkoin ehdotuksen taloudellisia vaikutuksia yhteiskunnan kannalta. Nämä vaikutukset jäisivät joka tapauksessa sangen vähäisiksi jo senkin vuoksi, että sellaisten virallistamattomien pariien määrä, joissa osapuolet ovat samaa sukupuolta, on hyvin vähäinen naisen ja miehen välisiin avioliitonomaisiin suhteisiin verrattuna.

Kolmannen veroluokan poistaminen perintö- ja lahjaverolaista vähentäisi jossakin määrin perintöveron tuottoa. Kun kolmanteen veroluokkaan nyt kuuluvien perintövero määräytyisi toisen veroluokan mukaan, heidän perintöveronsa suuruus vähenisi kolmanneksella. Sen merkitys valtion taloudelle olisi kuitenkin vähäinen, sillä selvitysten mukaan kolmanteen veroluokkaan meneviä perintöjä esiintyy enintään muutamassa prosentissa kaikista perimystilanteista.

Eriävä mielipide työryhmän esitykseen koskien vanhemmuutta

Työryhmä on vanhemmuutta koskevissa kannanotoissaan epäjohdonmukainen. Se asettaa lapsen edun keskeiseksi lähtökohdaksi ja huomauttaa aivan erityisesti, "ettei lapsen edun periaate vaadi sitä, että mahdollisuus yhteisadoptioon ja perheen sisäiseen adoptioon evätään lainsäädännössä. Lapsen edun kannalta on näet riittävää, että kysymys siitä, edistääkö adoptio lapsen parasta, selvitetään hänen osaltaan yksilöllisesti ottolapsineuvonnan yhteydessä".

Niin ikään työryhmä torjuu ajatuksen, jonka mukaan "perheet, jotka rakentuvat samaa sukupuolta olevien parisuhteille, olisivat yleisesti soveltumattomia lapsen kasvuympäristöksi. Kokemukset ja asiaa koskevat ulkomaiset tutkimukset todistavat pikemminkin päinvastaista".

Tuotuaan esiin erityisesti perheen sisäisen lapseksiottamisen hyväksymistä puoltavia seikkoja työryhmän enemmistö päätyy kuitenkin kannanottoon, jonka mukaan "ei mahdollisuutta yhteiseen vanhemmuuteen lapseksiottamisen kautta ole ainakaan tässä vaiheessa aiheellista toteuttaa". Perusteluna työryhmä viittaa nykyiseen vanhemmuutta koskevaan lainsäädäntöön, joka lähtee siitä, että lapsen vanhemmat ovat eri sukupuolta. Yhteisen vanhemmuuden mahdollistamisen samaa sukupuolta olevien pareille työryhmä toteaa johtavan tilanteisiin, joissa "lapsella on kaksi äitiä tai kaksi isää. Joutuminen tällaiseen tilanteeseen saattaisi vaikuttaa haitallisesti lapseen ainakin nykyisessä asenneympäristössä, jossa suhtautuminen homoseksuaaliseen yhteiselämään jakaa vielä ihmisten mielipiteitä".

Samaa sukupuolta olevien parien perheissä kasvaa lapsia, aivan riippumatta siitä, mitä lainsäädäntö sanoo. Yhteisen vanhemmuuden vahvistaminen samaa sukupuolta olevien pareille ei käytännön elämässä siten loisi uutta tilannetta. Ainoa muutos on, että perheessä elävien lasten juridinen, taloudellinen ja sosiaalinen asema vahvistuisi. Tämä myös osoittaisi yhteiskunnan hyväksymisen ja tuen tällaisille perheille. Se jos mikä olisi lasten edun mukaista.

Työryhmän enemmistön torjuva kanta pitää yllä, jopa vahvistaa, juuri niitä ennakkoluuloja, joiden perusteella se on päätynyt torjumaan samaa sukupuolta olevien parien vanhemmuuden tunnustamisen myös juridisesti.

Katson, että parisuhteen virallistamista koskevassa laissa tulisi vähintäänkin mahdollistaa vanhemmuus myös ei-biologisen vanhemman ja perheessä elävien lasten välillä. Näin turvataan perheessä jo elävien lasten asema. Lakiin tulisi sisällyttää myös mahdollisuus yhteiseen lapseksiottamiseen niistä maista, joissa hyväksytään samaa sukupuolta olevien parit ottovanhemmiksi.

L a k i **virallistetusta parisuhteesta**

1 Luku. Parisuhteen virallistaminen

1 §

Kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä voi virallistaa parisuhteensa siten kuin tässä laissa säädetään.

2 §

Se, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, ei saa virallistaa parisuhdetta.

Parisuhdetta ei myöskään saa virallistaa, jos:

- 1) suhteen osapuoli on jo virallistetussa parisuhteessa tai avioliitossa; tai
- 2) jos suhteen osapuolet ovat toisiinsa nähden sellaisessa sukulaisuussuhteessa, joka avioliittolain (234/1929) 7-9 §:n mukaan on avioliiton este.

Oikeusministeriö voi myöntää luvan parisuhteen virallistamiseen ikään tai sukulaisuuteen perustuvasta virallistamisen esteestä huolimatta soveltaen vastaavasti, mitä luvan myöntämisestä säädetään avioliittolain 4, 8 ja 9 §:ssä.

3 §

Maistraatti tutkii, ettei parisuhteen virallistamiselle ole laissa säädettyä estettä. Virallistamisen esteiden tutkinnasta on voimassa, mitä avioliittolaissa säädetään avioliiton esteiden tutkinnasta.

4 §

Parisuhteen virallistaa siviilivihkimisen toimittamiseen oikeutettu viranomainen (*virallistaja*) sukulaisten tai muiden todistajien läsnäollessa.

Parisuhdetta ei saa virallistaa, jos virallistaja tietää seikan, joka estää virallistamisen tai jos virallistaja toteaa, ettei osapuoli häiriintyneen mielentilansa vuoksi ilmeisesti kykene ymmärtämään virallistamisen merkitystä.

Virallistajan on ennen parisuhteen virallistamista varmistauduttava siitä, että virallistamisen esteet on tutkittu siten kuin 3 §:ssä säädetään. Jos esteiden tutkintaa koskevan todistuksen antamisesta on kulunut enemmän kuin neljä kuukautta, sen perusteella ei saa toimittaa virallistamista.

5 §

Parisuhteen osapuolten tulee olla samanaikaisesti läsnä virallistamistoimituksessa. Parisuhde on virallistettu, kun kumpikin on vastannut myöntävästi virallistajan kysymykseen, tahtooko hän virallistaa parisuhteen toisen osapuolen kanssa, ja virallistaja on todennut parisuhteen virallistetuksi.

6 §

Parisuhteen virallistaminen on mitätön, jos se ei ole tapahtunut siten kuin 5 §:ssä säädetään tai jos virallistamisen on toimittanut joku, joka ei ollut sen toimittamiseen oikeutettu.

Tasavallan presidentti voi erittäin painavista syistä päättää, että virallistamista, joka 1 momentin mukaan on mitätön, on kuitenkin pidettävä pätevänä. Tätä koskevan hakemuksen voi tehdä kumpikin parisuhteen osapuolista ja, jos jompikumpi on kuollut, hänen perillisensä.

2 luku. Virallistetun parisuhteen purkaminen

7 §

Virallistettu parisuhde purkautuu, kun toinen parisuhteen osapuoli kuolee tai parisuhde puretaan tuomioistuimen päätöksellä.

Virallistetun parisuhteen purkamisesta on voimassa, mitä avioliittolaissa säädetään avioerosta.

3 luku. Parisuhteen virallistamisen oikeusvaikutukset

8 §

Parisuhteen virallistamisella on samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton solmimisella, jollei toisin säädetä.

Laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee avioliittoa, sovelletaan myös virallistettuun parisuhteeseen, jollei toisin säädetä.

Laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee aviopuolisoa, sovelletaan myös tässä laissa tarkoitetun parisuhteen osapuoleen, jollei toisin säädetä.

9 §

Virallistettuun parisuhteeseen ei sovelleta isyyslain (700/1975) säännöksiä isyyden toteamisesta avioliiton perusteella eikä muitakaan sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella.

Virallistettuun parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi.

4 luku. Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia säännöksiä

10 §

Parisuhde voidaan virallistaa Suomessa ainoastaan, jos

1) ainakin toinen osapuolista on Suomen kansalainen ja hänellä on asuinpaikka Suomessa, tai

2) kummallakin osapuolella on virallistamista välittömästi edeltäneen kahden vuoden ajan ollut asuinpaikka Suomessa.

Suomen kansalaisuuteen voidaan, siten kuin asetuksella säädetään, rinnastaa kansalaisuus sellaisessa vieraassa valtiossa, jonka lainsäädäntö antaa mahdollisuuden parisuhteen virallistamiseen pääasiallisesti samanlaisin oikeusvaikutuksin kuin tässä laissa säädetään.

11 §

Oikeus parisuhteen virallistamiseen Suomen viranomaisen edessä määräytyy Suomen lain mukaan.

12 §

Kahden samaa sukupuolta olevan virallistettu parisuhde, joka on virallistettu vieraassa valtiossa, on pätevä Suomessa, jos se on pätevä siinä valtiossa, jossa virallistaminen toimitettiin.

13 §

Virallistetun parisuhteen purkamista koskeva asia voidaan tutkia Suomessa, jos:

- 1) parisuhteen virallistaminen on toimitettu Suomessa; tai
- 2) parisuhteen osapuolella on sellainen liittymä Suomeen, että Suomen tuomioistuin olisi toimivaltainen avioeroasiassa siten kuin eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain (379/1929) 8 §:ssä säädetään.

14 §

Vieraassa valtiossa annetun virallistetun parisuhteen purkamista koskevan päätöksen pätevyyteen sovelletaan, mitä eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain 11 ja 12 §:ssä säädetään vieraassa valtiossa annetun avioliiton purkamista koskevan päätöksen pätevyydestä Suomessa.

15 §

Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Tukholmassa 6.2.1931 tehdyn, avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousa koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävän sopimuksen hyväksymisestä sekä sanotun sopimuksen täytäntöönpanosta annettua lakia (413/1931) ei sovelleta virallistettuun parisuhteeseen.

5 luku. Erinäisiä säännöksiä

16 §

Tarkempia säännöksiä tämän lain täytäntöönpanosta annetaan tarvittaessa asetuksella.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta .

*Liite 2***LAKEJA JA ASETUKSIA, JOIDEN SOVELTAMISESSA PERHESUHTEILLA ON MERKITYSTÄ**

Työryhmä teetti tietokonehaun Suomen Laki-tietokannassa loppusyksyllä 1998. Haku suoritettiin jäljempänä mainituilla sanoilla ja haun avulla löydettiin jäljempänä mainitut lait ja asetukset.

Hakusanat:

Avioliit-, Avioliitto-, Avioliitos-
 Aviopuoliso-, Puoliso-
 Aviomie-, Aviovaimo-, Aviopar-
 Leski-, Leske-
 Avioero-
 Avioliitonoma-; Avioliiton, Omai-
 Avopuoliso-
 Yhteiselämä-
 Yhteisenä asuntona
 Yhteinen Asunto
 Samassa asunnossa
 Sama Talous, Samaa Taloutta, Samasta Taloudesta, Samassa Taloudessa
 Elävät Taloudessa, Elää Taloudessa
 Yhteinen Talous, Yhteistä Taloutta, Yhteisessä Taloudessa
 Yhteinen Koti, Yhteistä Kotia, Yhteisenä Kotina
 Muu Side
 Ihmissuh-
 Tosiasial-, Perhesuht-
 Läheinen, Läheiset, Lähei-
 Yksinäi-, Henkilö-
 Elatuksen, Varassa
 Keskinäi-, Elatu-
 Ruokakun-
 Kotiväki, Kotiväe-, Kotiväke-
 Talonvä-
 Yhteiselämä-
 Yhteistalou-
 Vieras, Vieraat, Vieraita
 Sama-, Toista, Sukupuolt-
 Kihla-, Kihlo-
 Edunjättä-
 Perheel-, Perhesi-
 Lähiomai-, Omainen, Omaisi-, Omais-
 Perhe-, Jäse-; Perhe, Perheenjäse-

Lait

Kansalaisuuslaki 401/1968
Nimilaki 694/1985
Avioliittolaki 234/1929
Laki avioliittolain voimaanpanosta 235/1929
Laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista 379/1929
Perintökaari 40/1965
Laki perintökaaren voimaanpanosta 41/1965
Lahjanlupauslaki 625/1947
Holhouslaki 34A/1898
Laki holhoustoimesta 442/1999
Isyyslaki 700/1975
Laki isyyslain voimaanpanosta 701/1975
Laki lapseksiottamisesta 153/1985
Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983
Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 691/1996
Laki lapsen elatuksesta 704/1975
Lapsilisälaki 796/1992
Elatusturvalaki 671/1998
Laki ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta 370/1983
Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta 1128/1996
Laki kotitaloustyön väliaikaisesta tukijärjestelmästä 839/1997
Laki kotitaloustyön väliaikaisesta verotuksesta 728/1997
Laki kotitaloustyöntekijän työsuhteesta 951/1977
Laki lasten päivähoidosta 36/1973
Lastensuojelulaki 683/1983
Tulo- ja varallisuusverolaki 1240/1988
Tuloverolaki 1535/1992
Varallisuusverolaki 1537/1992
Perintö- ja lahjaverolaki 378/1940
Laki verotusmenettelystä 1558/1995
Ennakkoperintälaki 1118/1996
Kiinteistöverolaki 654/1992
Autoverolaki 1482/1994
Arvonlisäverolaki 1501/1993
Työttömyysturvalaki 602/1984
Laki toimeentulotuesta 1412/1997
Opintotukilaki 65/1994
Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta 1573/1993
Eläkkeensaajien asumistukilaki 591/1978
Kansaneläkelaki 347/1956
Työntekijäin eläkelaki 395/1961
Lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelaki 134/1962
Taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien työntekijäin eläkelaki 662/1985
Yrittäjien eläkelaki 468/1969
Maatalousyrittäjien eläkelaki 467/1969
Perhe-eläkelaki 38/1969
Valtion eläkelaki 280/1966

Valtion perhe-eläkelaki 774/1968
Valtion perhe-eläkelain voimaanpanolaki 775/1968
Kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelaki 202/1964
Kansanedustajain perhe-eläkelaki 107/1990
Luopumiseläkelaki 16/1974
Merimieseläkelaki 72/1956
Merimieslaki 423/1978
Merimiesten vuosilomalaki 433/1984
Eläkesäätöilaki 1774/1995
Laki työeläkevakuutusyhtiöistä 354/1997
Laki eräiden valtion varoista suoritettavien perhe-eläkkeiden järjestelystä 329/1974
Laki kansanedustajana toimineen henkilön kuoltua suoritettavasta ryhmähenkivakuutusta vastaavasta edusta 895/1979
Laki eduskunnan virkamiehistä 1373/1994
Laki tasavallan presidentin kansliasta 1382/1995
Sotilastapaturmalaki 1211/1990
Sotilasvammalaki 404/1948
Sotilasavustuslaki 781/1993
Laki asevelvollisen kuoltua suoritettavasta taloudellisesta tuesta 1309/1994
Tapaturmavakuutuslaki 608/1948
Laki valtion virkamiesten tapaturmakorvauksesta 449/1990
Laki tapaturmakorvausten korottamisesta 441/1958
Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta 894/1946
Laki kuntoutuksen asiakaspalveluyhteistyöstä 604/1991
Laki tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta 625/1991
Laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta 626/1991
Evankelis-luterilaisen kirkon eläkelaki 298/1966
Evankelis-luterilaisen kirkon perhe-eläkelaki 258/1970
Kirkkolaki 1054/1993
Laki ortodoksisesta kirkkokunnasta 521/1969
Laki tuomiokapitulien ylläpidon ja kuurojenpappin virkojen siirtämisestä sekä eräiden tonttien luovuttamisesta Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolla 935/1996
Laki ammatillisista aikuiskoulutuskeskuksista ja valtakunnallisista erikoisoppilaitoksista 760/1990
Lukiolaki 477/1983
Peruskoululaki 476/1983
Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 734/1992
Sosiaalihuoltolaki 710/1982
Päihdehuoltolaki 41/1986
Sairausvakuutuslaki 364/1963
Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987
Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977
Laki kansanterveyslain voimaanpanosta 67/1972
Ulkomaalaislaki 378/1991
Laki ulkomaalaisrekisteristä 1270/1997
Vakuutusyhdistyslaki 1250/1987
Vakuutusyhtiöilaki 1062/1979
Vakuutussopimuslaki 543/1994
Vakuutuskassalaki 1164/1992
Tilintarkastuslaki 936/1994

Kiinteistörahastolaki 1173/1997
Sijoitusrahastolaki 480/1987
Arvopaperimarkkinalaki 495/1989
Laki kaupankäynnistä vakioiduilla optioilla ja termiineillä 772/1988
Yrityskiinnityslaki 634/1984
Toiminimilaki 128/1979
Laki elinkeinon harjoittamisen oikeudesta 122/1919
Tekijänoikeuslaki 404/1961
Laki hypoteekkiyhdistyksistä 936/1978
Maanvuokralaki 258/1966
Laki asuinhuoneistojen vuokrauksesta 481/1995
Asuntosäästöpalkkiolaki 1634/1992
Laki oman asunnon hankintaan myönnettävien lainojen korkotuesta 639/1982
Laki omistusasuntolainojen korkotuesta 1204/1993
Laki asumisoikeusasunnoista 650/1990
Aravalaki 1189/1993
Asumistukilaki 408/1975
Laki asunto-olojen kehittämisestä 919/1985
Asuntokauppalaki 843/1994
Asunto-osakeyhtiölaki 809/1991
Maakaari 540/1995
Laki ulkomailla asuvien ja ulkomaisten yhteisöjen kiinteistöhankintojen valvonnasta 1613/1992
Laki ulkomaalaisten yritysostojen seurannasta 1612/1992
Laki eräiden kruununluontoisten tilojen ja tilanosien järjestelystä 598/1965
Kotikuntalaki 201/1994
Ahvenanmaan itsehallintolaki 1144/1991
Ahvenanmaan maanhankintalaki 3/1975
Merilaki 674/1994
Etuostolaki 608/1977
Maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslaki 1026/1981
Laki maataloustuotannon lopettamistuesta 1340/1996
Laki maatalousyrittäjien sukupolvenvaihdoseläkkeestä 1317/1990
Laki maatalousyrittäjien luopumistuesta 1293/1994
Maatalousyrittäjien lomituspalvelulaki 1231/1996
Maaseutuelinkeinolaki 1295/1990
Laki maaseutuelinkeinojen tukitehtäviä hoidettaessa noudatettavasta menettelystä 1336/1992
Laki maa- ja metsätalouden rakennepoliittisista toimenpiteistä 1303/1994
Laki metsä- ja uittotyöntekijäin yhteisasunnoista 344/1967
Laki kestävän metsätalouden rahoituksesta 1094/1996
Laki saamelaiskäräjistä 974/1995
Kolttalaki 235/1995
Porotalouslaki 161/1990
Poronhoitolaki 848/1990
Luontaiselinkeinolaki 610/1984
Laki kalatalouden korkotukilainoista 1/1976
Laki työajasta kotimaanliikenteen aluksissa (248/1982)
Oikeudenkäymiskaari 31.12.1734
Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997
Laki oikeudenkäynnistä huoneenvuokra-asioissa 650/1973

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta 945/1984
Rikoslaki 39A/1889
Esitutkintalaki 449/1987
Pakkokeinolaki 450/1987
Laki tutkintavankeudesta 615/1974
Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889
Laki rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista 935/1973
Poliisilaki 493/1995
Laki takaisinsaannista konkurssipesään 758/1991
Laki yrityksen saneerauksesta 47/1993
Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 57/1993
Ulosottolaki 37A/1895
Konkurssisääntö 31/1868
Laki sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta 318/1963
Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889
Laki yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien pohjoismaisten tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta 588/1977
Laki eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista 269/1974
Laki eräistä oikeudenkäynneistä kunnan tai kuntainliiton palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta kunnan tai kuntainliiton varoista 21/1984
Laki eräiden tuomarin ja valtuutetun esteellisyyttä koskevien säännösten soveltamisesta naiseen 113/1926
Laki tiedoksiannosta hallintoasioissa 232/1966
Hallintomenettelylaki 598/1982
Laki kuolleeksi julistamisesta 15/1901
Laki kuolemansyyn selvittämisestä 459/1973
Steriloimislaki 283/1970
Kastroimislaki 282/1970
Laki ihmisen elimien ja kudoksien irrottamisesta lääketieteelliseen käyttöön 355/1985
Laki valtion virkamiehen ja työntekijän terveydenhuollosta ulkomailla 176/1987
Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 693/1976
Ulkoilulaki 606/1973
Laki valtion televisio- ja radiorahastosta 745/1998
Laki yleisten asiakirjain julkisuudesta 83/1951
Henkilörekisterilaki 471/1987
Laki luottolaitostoiminnasta 1607/1993
Laki julkisista huvitilaisuuksista 492/1968
Kuluttajansuojalaki 38/1978
Laki kuluttajansuojasta kiinteistöväilyksessä 686/1988
Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992
Laki kansainvälisiä konferensseja ja erityisedustustoja koskevista erioikeuksista ja vapauksista 572/1973
Vuosilomalaki 272/1973
Palkkaturvalaki 866/1998
Merimiesten palkkaturvalaki 927/1979
Työsopimuslaki 320/1970
Tieliikennelaki 267/1981
Vahingonkorvauslaki 412/1974

Asetukset

Asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 912/1992
 Sosiaalihuoltoasetus 607/1983
 Asetus työttömyysturvan saamisen työvoimapoliittisista edellytyksistä 1368/1990
 Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 556/1994
 Asetus lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 729/1996
 Lastensuojeluasetus 1010/1983
 Asetus lahjoitusten rekisteröimisestä ja kuuluttamisesta 769/1991
 Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista 575/1988
 Asetus nuorisorangaistuksen kokeilemisestä 1066/1996
 Asetus konkurssipesien hallinnon valvonnasta 111/1995
 Asetus yleisestä oikeusavusta ja maksuttomasta oikeudenkäynnistä 358/1998
 Asetus päiväsakon rahamäärän määrittämisestä 786/1985
 Opintotukiasetus 260/1994
 Asetus eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain soveltamisesta 419/1929
 Perhe-eläkeasetus 449/1969
 Asetus isyyden vahvistamisesta ja kumoamisesta sekä lapsen elatuksesta 673/1976
 Asetus ortodoksisesta kirkkokunnasta 179/1970
 Asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 774/1993
 Asetus tuomioistuimen ilmoituksista väestötietojärjestelmään 808/1995
 Väestötietoasetus 886/1993
 Asetus lapseksiottamisesta 508/1997
 Avioliittoasetus 820/1987
 Asetus diplomaattipassista, virkapassista ja virkamatkapassista 832/1993
 Asetus ulkomaanedustuksen virkamiehen omaisuudelle aiheutuneen vahingon korvaamisesta 416/1989
 Asetus ulkomaanedustuksen virkamiehille paikallisten erikoisolosuhteiden perusteella maksettavista korvauksista 652/1993
 Holhousasetus 851/1983
 Julistus, joka sisältää erityisiä määräyksiä holhouksien vaarinpidoista 34/1898
 Asunto-osakeyhtiöasetus 811/1991
 Asetus pienyrittäjän vuosilomarahasta 450/1977
 Asetus työturvallisuuslain ja työterveyshuoltolain soveltamisesta työturvallisuuslain 2 §:ssä tarkoitettuun työhön 475/1988
 Asetus suojaosuudesta palkan ulosmittauksessa 1031/1989
 Asetus kansainvälisiä konferensseja ja erityisedustustoja koskevista erioikeuksista ja vapauksista 728/1973
 Asumistukiasetus 949/1993
 Asetus maatalousyrittäjien sukupolvenvaihdoseläkkeestä 1326/1990
 Asetus maatalousyrittäjien luopumistuesta 1583/1994
 Luopumiseläkeasetus 258/1974
 Asetus sotilasvammalain täytäntöönpanosta 405/1948
 Steriloimisasetus 427/1985
 Kansaneläkeasetus 594/1956
 Eläkkeensaajien asumistukiasetus 642/1979
 Asetus tapaturmavakuutuslain täytäntöönpanosta 850/1948
 Ulkomaalaisasetus 142/1994

Nimiasetus 254/1991
Sairausvakuutusasetus 473/1963
Asetus työttömyysturvan saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä 1368/1990
Työntekijäin eläkeasetus 183/1962
Lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkeasetus 184/1962
Opintotukiasetus 260/1994
Henkilörekisteriasetus 476/1987
Asetus ruumiiden luovuttamisesta anatomian laitokselle 161/1958
Asetus kalatalouden korkotukilainoista 263/1976
Asetus yksityishenkilön velkajärjestelystä 58/1993
Maaseutuelinkeinoasetus 248/1991
Maatalousyrittäjien eläkeasetus 667/1969
Yrittäjien eläkeasetus 668/1969
Kalastusasetus 1116/1982
Arava-asetus 1587/1993
Asetus, koskeva niiden huonetilain hoitoa ja ylläpitoa, jotka kruunun rakennuksissa ovat annetut siviili- ja kirkollisvirastoihin kuuluviksi virka-asunnoiksi 23.1.1872
Asetus eräiden eläkkeiden myöntämisestä ja maksamisesta 415/1971
Vankeinhoitoasetus 878/1995
Asetus vankeinhoitolaitoksesta 134/1986
Kuntoutusraha-asetus 893/1991
Asetus asevelvollisuuslain soveltamisesta 63/1951
Poliisiasetus 1112/1995
Asetus lahjoitusten rekisteröimisestä ja kuuluttamisesta 769/1991
Kotikunta-asetus 351/1994
Ajoneuvoveroasetus 324/1997
Työvoimapalveluasetus 1251/1993
Asuntokauppa-asetus 854/1995
Asetus alkoholijuomista ja väkiviinasta 1344/1994

S a m m a n d r a g

LAGSTIFTNINGEN OCH PARFÖRHÅLLANDEN MELLAN PERSONER AV SAMMA KÖN

Arbetsgruppen

Justitieministeriet tillsatte 17.12.1997 en arbetsgrupp med uppdrag att utreda vilka lagstiftningsåtgärder som behövs för att undanröja de rättsliga olägenheterna i anknytning till samlivet mellan två personer av samma kön samt att koordinera ministeriernas samarbete i frågan.

Ordförande för arbetsgruppen var lagstiftningsrådet Markku Helin från justitieministeriet. Arbetsgruppens medlemmar var lagstiftningsrådet Désirée Söderlund från justitieministeriet, regeringsrådet Maija-Leena Sarkko från finansministeriet, lagstiftningsrådet Riitta-Maija Jouttimäki från social- och hälsovårdsministeriet, specialforskaren Risto Jaakkola från Rättspolitiska forskningsinstitutet och generalsekreteraren Rainer Hiltunen från föreningen Sexuellt likaberättigande SETA rf.

Tidsfristen för arbetsgruppen gick ut 31.12.1998. Justitieministeriet förlängde tiden till 30.4.1999 på arbetsgruppens begäran.

Arbetsgruppens betänkande

Arbetsgruppens betänkande innehåller åtta kapitel och två bilagor.

Kapitel 1

Kapitel 1 innehåller en kortfattad beskrivning av homosexuella parförhållanden och samhällets inställning till dem. Kapitlet innehåller också en beskrivning av vad som gjorts tidigare för att få till stånd lagstiftning om parförhållanden mellan personer av samma kön.

Familjekommissionen föreslog i sitt betänkande KB 1992:12 att beredning skall inledas med målet att ge personer av samma kön en möjlighet att få registrera sitt parförhållande. Förslaget ledde inte till någon beredning. År 1993 väckte 11 riksdagsmän en lagmotion (LM 4/1993 rd) i riksdagen med förslag till en lag om rätt för personer av samma kön att registrera sitt parförhållande. Denna lagmotion förföll på grund av att det blev riksdagsval. År 1996 väcktes en ny lagmotion (LM 26/1996 rd) av 58 riksdagsmän. Lagförslaget i denna lagmotion hade de nordiska partnerskapslagarna

som förebild. Denna lagmotion ledde till riksdagens hemställan till regeringen (RSk 17/1997 rd) "om att regeringen vidtar behövliga lagstiftningsåtgärder för att avlägsna de rättsliga olägenheterna i anslutning till samlivet mellan par av samma kön."

Kapitel 2

Kapitel 2 innehåller en beskrivning av familjebegreppen i den nuvarande lagstiftningen. Det framgår att det finns flera olika familjebegrepp i lagstiftningen. Frågan om vilka familjeförhållanden som är relevanta i ett visst sammanhang varierar från lag till lag. I ett flertal fall knyts rättsverkningar endast till äktenskap. I ett antal fall parallellställs äktenskapsliknande förhållanden (samboförhållanden) med äktenskap. Skilda lagar har olika definitioner på samboförhållanden. I vissa lagar krävs uttryckligen att samborna är av motsatt kön. De regler där ett sådant krav inte har ställts tolkas dock så som de skulle innehålla ett sådant krav. Det anses nämligen att "äktenskapsliknande" i sig innehåller ett krav på att parterna i förhållandet är av motsatt kön.

Lagar och förordningar knyter även rättsverkningar till sådana begrepp som t.ex. familj, hushåll, husfolk, matlag, anhörig och närstående person. Om ifrågavarande begrepp inte har definierats i lagen eller förordningen, beror det på tolkningen av begreppet om det också täcker parförhållanden mellan personer av samma kön. Begreppet närstående omfattar i regel också personer av samma kön i ett parförhållande.

Kapitel 3

Kapitel 3 innehåller en analys av det nuvarande rättsläget. Det konstateras att parförhållanden mellan personer av samma kön på några undantag när inte tillmäts någon betydelse i den gällande lagstiftningen. Detta innebär att parförhållanden mellan personer av samma kön inte i lag skyddas på samma sätt som andra parförhållanden. Å andra sidan ställs inte heller på personer av samma kön som lever i parförhållanden sådana rättsliga förpliktelser som ställs på makar och sambor.

I fråga om parförhållandets funktion skiljer sig parförhållanden mellan personer av samma kön inte från övriga parförhållanden. I alla parförhållanden får parterna helt oberoende av sexuell läggning trygghet, ömhet och emotionell tillfredsställelse. Många parförhållanden leder också till ett gemensamt hushåll eller till en djupare ekonomisk gemenskap än så. Detta gäller också parförhållanden mellan personer av samma kön.

Det att familjeförhållanden tillmäts betydelse i lagstiftningen beror på familjens funktion. Familjeregleringen grundar sig inte på att parterna i ett parförhållande har ett sexuellt förhållande av ett visst slag. Därför finns det inga sakliga orsaker för att lämna parförhållanden mellan personer av samma kön utanför familjeregleringens tillämpningsområde.

I kapitlet behandlas också vissa praktiska problem som gäller parförhållandets upplösning, den ena partens död och barn i familjen. Frågan om de problem som uppstår när ett par som har registrerat sitt parförhållande i ett annat land flyttar till Finland tas också upp till behandling.

Kapitlet avslutas med en analys av de negativa verkningar som avsaknaden av lagstiftning om det homosexuella parförhållandet kan ha t.ex. på tolkningen av familjebegreppen i lagstiftningen och av de familjebegrepp som finns utanför lagstiftningen t.ex. i kollektiv- och standardavtal och i försäkringsvillkor. Avsaknaden av lagstiftning bidrar också till att upprätthålla en negativ inställning i fråga om parförhållanden mellan personer av samma kön.

Kapitel 4

I kapitel 4 analyseras frågan om parförhållanden mellan personer av samma kön med utgångspunkt i de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Analysen utgår från 5 och 16 a § i den finska regeringsformen, artiklarna 8, 12 och 14 i Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna (FördrS 18/1990) och artiklarna 23 och 26 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7/1976).

Arbetsgruppen konstaterar att man med utgångspunkt i de grundläggande rättigheterna i regeringsformen kan härleda en skyldighet för lagstiftaren att se till att ingen på grund av sin sexuella läggning ges en annan ställning än andra annat än om det finns grund för särbehandling.

Arbetsgruppen konstaterar att man inte ur den nuvarande tolkningen av de mänskliga rättigheterna kan härleda en plikt för stater att tillåta personer av samma kön att ingå äktenskap eller att låta personer av samma kön få ingå ett sådant registrerat partnerskap som har liknande rättsverkningar som ett äktenskap.

Kapitel 5

Kapitel 5 innehåller en översikt över lagar och aktuell lagberedning i olika länder.

Följande lagar har medtagits i översikten: den danska lagen "*Lov om registreret partnerskab*" (L 7.6.1989 N:o 372), den isländska lagen *Lög um staðfesta samvist* som trädde i kraft 27.6.1996, de norska lagarna "*Lov om registrert partnerskap*" (30 april. Nr. 40. 1993) och *Lov om rett till felles bolig og innbo når hustrandsfelleskap opphører* (4 juli. Nr. 45. 1991), de svenska lagarna "*Lag om registrerat partnerskap*" (1994:1117), "*Lag om sambors gemensamma hem*" (1987:232) och "*Lag om homosexuella sambor*" (1987:813), den nederländska lagen om registrerat partnerskap (*geregistreerd partnerschap*) som trädde i kraft 1.1.1998, den belgiska lagen "*Loi instaurant la cohabitation légale*" som gavs 23.11.1998, lagen "*Ley relativa a parejas estables no casadas*" från Aragonien i Spanien och lagarna "*Ley de Uniones Estables de Parejas*" och "*Situaciones convencionales de ayuda mutua y sobre la acogida de personas mayores*" från Katalonien i Spanien samt paragraferna 685/A och 758/G i den ungerska civilrättslagen om sambor.

Följande lagberedning har medtagits i översikten: de med utgångspunkt i lagmotioner gjorda lagförslagen om "*pacte civil de solidarité*" i det franska parlamentet och det med

utgångspunkt i en lagmotion gjorda lagförslaget om registrerat partnerskap i det tjeckiska parlamentet ("*Zákon o partnerském sou ití osob tého pohlaví a o zm n a dopln ní n kterých zakon* "). Därtill har det tyska regeringsprogrammet från 20.10.1998 omnämnts, eftersom det i programmet utlovas lagstiftning om registrerat partnerskap för personer av samma kön.

Kapitlet avslutas med ett omnämnande av Europaparlamentets resolution om lika rättigheter för homosexuella och lesbiska i EU (A3-0028/94) och artikel 13 i Amsterdamfördraget som ger Europeiska unionens råd behörighet att vidta lämpliga åtgärder för att bekämpa diskriminering bland annat på grund av sexuell läggning.

Kapitel 6

I kapitel 6 presenteras två tillvägagångssätt för att undanröja särbehandlingen av parförhållanden mellan personer av samma kön. Den ena möjligheten är att gå in för en lagstiftning som inte knyter rättsverkningar till familjeförhållanden utan som i stället ger individen rättigheter och skyldigheter oberoende av hans eller hennes familjeförhållanden. Den andra möjligheten är att gå in för att låta den familjerättsliga regleringen gälla också parförhållanden mellan personer av samma kön. Arbetsgruppen gör en analys av vad de båda alternativen kan innebära.

Arbetsgruppen anser att det inte är möjligt att helt avstå från att beakta familjeförhållanden i lagstiftningen. Familjen, släkten och närstående personer har en central roll i individens liv och i samhällslivet. Lagstiftningen kan därför inte låta bli att beakta individens familjeförhållanden. Principen om likvärdig behandling förutsätter att också parförhållanden mellan personer av samma kön omfattas av familjelagstiftningen.

Kapitel 7

Kapitel 7 innehåller arbetsgruppens förslag. Arbetsgruppen föreslår att personer av samma kön skall ges en möjlighet att få ingå ett officiellt parförhållande, dvs. registrera sitt parförhållande. Arbetsgruppen ser ett officiellt parförhållande som en separat juridisk institution vid sidan av äktenskapet. Enligt arbetsgruppens förslag skall officiella parförhållanden med två undantag när ha samma rättsverkningar som äktenskap. Undantagen gäller de regler som är till för det ena könet och reglerna om gemensam adoption och styvbarnsadoption. Enligt förslaget skall dessa regler inte tillämpas på par som ingått ett officiellt parförhållande.

Därtill föreslår arbetsgruppen att homosexuella och lesbiska par som inte har registrerat sitt parförhållande i regel bör jämföras med sambor. Överväganden om huruvida oregistrerade par skall jämföras med sambor bör dock göras separat inom varje förvaltningsgren. Arbetsgruppen anser att det principiellt sett är viktigare att det stiftas en lag om officiella parförhållanden än att rättsverkningarna i fråga om oregistrerade parförhållanden mellan personer av samma kön regleras.

Kapitel 8

Kapitel 8 innehåller en bedömning av vilka verkningar arbetsgruppens förslag eventuellt kan ha. Arbetsgruppen konstaterar att lagen om officiellt parförhållande i första hand har en viktig principiell betydelse. Enligt arbetsgruppen kommer sannolikt de ekonomiska verkningarna att vara obetydliga. Arbetsgruppen uppskattar med utgångspunkt i de övriga nordiska ländernas erfarenheter att det årligen kommer att ingås ca 100 officiella parförhållanden. Detta kan jämföras med att det årligen ingås 23 000 - 24 000 äktenskap.

Avvikande mening

Generalsekreterare Rainer Hiltunen har fogat en avvikande mening till betänkandet i fråga om adoption av barn. Enligt den avvikande meningen bör lagen om officiellt parförhållande som minimum tillåta styvbarnsadoption. Lagen bör även ge ovan avsedda par en möjlighet till gemensam adoption av barn från länder som godkänner som adoptanter två personer av samma kön som lever i ett parförhållande sinsemellan.